

Пралетарыі ўсіх краін, аднайцеся!

Літаратура і Мастацтва

ОРГАН МІНІСТЭРСТВА КУЛЬТУРЫ І ПРАЎЛЕННЯ САЮЗА ПІСЬМЕНІКАЎ БССР

ПЯТНІЦА, 12 ліпеня 1985 г. № 28 (3282) © Выходзіць з 1932 г. © Цана 10 кап.

Полудзень хлебарабаў.

Фотаяццод С. КРЫЦКАГА

НА ГАСТРОЛЬНЫХ АРБИТАХ

Спектаклем па п'есе А. К. Талстога «Цар Фёдар Іаанавіч» у Магілёве пачаў свае гастролі калектыву Калінінградскага абласнога драматычнага тэатра. Магіляўчане і госці абласнога цэнтра могуць пазнаёміцца з майстэрствам гэтага калектыву ў Палацы культуры і тэхнікі вытворчага аб'яднання «Хімвалкіно» імя У. І. Леніна.

Класіка ў гастрольнай афішы пазначана таксама «Даходным месцам» А. Астроўскага, Шырока прадстаўлена сучасная драматургія — «Пераможцы» А. Арбузава, «Акселераты» С. Ласкіна, «3 каханымі не развітвайся» А. Валодзіна. У рэпертуар калінінградцаў уключаны і «Радавыя» А. Дударова.

Дзеям адрасуюцца спектаклі «Саламяны бычок» К. Мяс-

кова і «Японская казка» В. Рошчына.

Г. ЛЯПІЧ.

Сёння ў Віцебску пачынае свае гастролі маскоўскі дырк «Прамень». Жыхарам абласнога цэнтра і гасцям горада прапануецца разнастайная і змястоўная праграма, у якой прымуць удзел акрабаты і манатаходцы, прыгуны на падкідных дошках і эквілібрысты... Цікавым мае быць атранцыён «Караван горнага Паміра» пад кіраўніцтвам народнага артыста Таджынскай ССР П. Юсупава, у якім прымае ўдзел вялікая група дрэсіраваных вярблюдаў.

Увесь вечар публіку будучы весляць клоўны — заслужаны артыст РСФСР М. Шульгін, а таксама А. Дадархаджаеў і Р. Шарыпаў.

К. ПЯТРОУ.

ЗБОРНИК АПОВЕСЦЕЙ АБ ВАЙНЕ

Гэтая кніга пабачыла свет у Хабараўскім кніжным выдавецтве. За стрыманай назвай — «Аповесці аб вайне» — адкрываюцца найбольш яркія старонкі савецкай прозы мінулых гадоў, якая адлюстроўвае шматграннасць подзвігу нашага народа ў барацьбе з нямецка-фашысцкімі захопнікамі.

У зборнік увайшлі творы, якія добра вядомыя ўжо чытачам: «А досвітку тут ціхлі...» Б. Васільева, «Іван» У. Багамолава, «Сашка» В. Кандрацьева, «Навечна — дзевятнаццацігодзья» Г. Банлавава, а таксама «Абеліск» В. Быкава, перакладзены на рускую мову Г. Курнавай.

П. ВАСІЛЕНКА.

З НАРОДАМ З'ЯДНАНЫ НАЗАЎСЁДЫ

Кузьма Чорны неаддзельны ад Цімковіч гэтаксамі, як Пушкін ад Міхайлаўскага, Шалахаў ад Вэшанскай, Колас ад Мікалаеўшчыны, Кулшоў ад Саматэвіч... Тут — карэні лісьменніка, тут яго зямля. І летам сорака чатырнаццаці такім хвалі вяннем ён пазначыў у сваім дзёніку: «Учора ўночы наведамілі ў зводцы, што ўзялі Цімковіч, Вялікую Рабунку, Жавалкі... Родныя мае мясціны! Як мая душа рвецца туды! Яна заўсёды там. Там жыўчы ўсе мае персанажы. Усе дарогі, пейзажы, дрэвы, хаты, чалавечыя натуры, пра якія калі-небудзь пісаў. Гэта ўсё адтуль, сапраўднае».

Не выпадкова, што вечар прысвечаны 85-годдзю з дня нараджэння К. Чорнага, было вырасана правесці ў Цімковічах. Так палічылі Капыльскі райком партыі і выканком райнага Савета народных дэпутатаў. Удзельнікам вечара ўтала сакратар Капыльскага райкома КПЕ А. Скрыган. Яна адзначыла ў сваім выступленні, што творчасць К. Чорнага асабліва блізкая і дарагая землякам лісьменніка — цімкаўцам і ўсім капыльчанам. Чытаючы творы К. Чорнага, яны ў іх знаходзяць назвы дарагіх мясцін, усё, што знаёма з маленства, там і не выпадкова, што ў раёне так шмат робіцца па захаванні і прапагандзе ўсяго, што звязана з імем класіка нашай літаратуры. Сведчанне таму і стварэнне ў Цімковічах Літаратурнага музея К. Чорнага, які даўно ператварыўся ў сваёасаблівы эстэтычны цэнтр, вядомы не толькі ў раёне, але і ва ўсёй рэспубліцы.

Прыемна было вярнуцца ў гады сваёй маладосці старэйшым беларускім лісьменнікам Я. Скрыгану і І. Грамовічу. На пачатку творчай дарогі ім пашчасціла сустрэцца з К. Чорным, які стаў для іх вольтым і патрабавальным настаўнікам, што дапамог добрым, спагад-

Выступае У. Гіламедаў.

Фота М. МІНКОВІЧА.

лівым словам, творчымі парадамі. З хваліваннем расказвалі яны аб гэтым прысутным.

Уроні К. Чорнага карысныя для лісьменнікаў усіх пакаленняў, бо творчасць яго — тая невычэрпная крыніца, якая дазваляе шмат часу павучыцца ў майстра. Аб тым, што значыць у іх жыцці і літаратурнай дзейнасці К. Чорны, гаварылі лісьменнікі Г. Васільева, Х. Ляляко, Я. Янішчыц.

Былы дырэктар Цімковіцкай сярэдняй школы Імя К. Чорнага, стваральнік Літаратурнага музея лісьменніка З. Рамаценка таксама згадаў сустрэчы са знакамітым земляком, зазначыла, што цімкаўскія вучні, захоўваючы памяць аб К. Чорным, і самі спрабуюць пісаць, аб чым сведчаць творы некаторых з іх, што змяшчаюцца ў друку і найперш на старонках раённай газеты «Слава працы».

На вечары выступіла дачка К. Чорнага Рагнеда Мікалаеўна, якая падзякавала ўсім за добрыя і шчырыя словы, за тое, што землякі лісьменніка заўважылі аб ім памяць. Ва ўрачыстасцях у сувязі з 85-годдзем з дня нараджэння К. Чорнага прыняла ўдзел і яго сястра Марыя Карлаўна.

Госці наведалі Літаратурны музей лісьменніка, дзе з экспазіцыяй яго зборам матэрыялаў, якія тычацца жыцця і творчасці К. Чорнага, іх пазнаёмілі вучаніца А. Цвірка і З. Рамаценка.

А. КУНЦЭВІЧ.

Асабліва багата ў тэматычным плане наступнага года прадстаўлены раздзел «Беларуская савецкая літаратура». Пабачаць свет шэраг новых кніг для дзяцей і юнацтва, будуць перавыдадзены лепшыя творы ў арыгінале, а таксама ў перакладзе на рускую мову. Выдавецтва прадоўжыць выпускі серыі, якія лалюбіліся чытачам.

«Нястрашны страх» і іншымі. У «Бібліятэцы прыгод і фантастыкі» выходзіць кніга А. Жука «Чорны павой», перавыдаюцца аповесці М. Лынькова «Міколка-паравоз» і «Янка-парашуць», «Пра смелага ваяку Мішку і яго сяброў», папулярныя раманы «Тайна двух аялінаў» Г. Адамава, «Старая ірпасьць» В. Бяляева, «Плутонія».

«ЮНАЦТВА» ў 1986 годзе

«Індыкала-нудыкала» — новы зборнік Р. Барадуліна складаецца з вясёлых вершаў, жартаў, казак. У кнігу Н. Гілевіча «Як дрэва карэнем» увайшлі лепшыя вершы і пазмы аўтара з папулярнага зборнікаў, а таксама новыя творы. «Палескія легенды» — гэтай назвай аб'яднаны кніжкі, напісаныя А. Грачанікавым. Новым зборнікам вершаў «Хата, поўная гасцей» парадзе дзяцей В. Зуёнак. У «Вясёлы заапад» запрашае маленькіх В. Коўтун. Наўрад ці пакіне наго абываковым зборнік «Загадкі дзеда Кандрата», што напісаў старэйшына беларускай літаратуры К. Крапіва. У кніжцы М. Маллукі «Салодкі лядзях» расказваецца аб прыгодах дзяцей дома і ў дзіцячым садзе, а таксама пра добра знаёмых ім героў.

Шматфарбны свет маленства рознымі «сваімі» аспектамі раскрываецца ў кніжках «Снежная казка» М. Калачынскага, «Дзючынка з бланкітным мячыкам» Г. Пашкова, «Сцяблінка» П. Прыходзькі, «Чмяльва гушчалка» П. Сушко, «Пра што думае кіт?» Н. Тулушай, «Як Алесь згубіўся ў лесе» К. Цвіркі, «Залаты вулей» М. Янчанкі.

«Чароўная іскра» — кніжка Р. Аўраменкі. Дзеянне іх адбываецца ў краіне Светафоры, куды юныя чытачы трапяць разам з героем зборніка Васем Васільком і прымуць разам з ім удзел у здачы энзамена на веданне правілаў вулічнага руху. М. Баскін і Г. Ланеўскі расказваюць пра вясёлы здарэнні ў жыцці адной з вёсак на Магілёўшчыне — «Гайшыньскія гісторыі». Паданні роднага краіны, у апавяданнях З. Васілава, якія увайшлі ў кніжку «Лісныя гітрукі», раскрываюцца нечаканыя прыгоды шматлікіх жыхароў лесу.

Аповесць В. Галавача «Заўтра настане» зместам сваім звязана з першымі месяцамі вайны. Да гэтых Вялікай Айчыннай вайны звяртаецца і М. Гамолка — аповесць «Сокалы-сакаліны». Кніжка Н. Гублера «Палёт працягваецца», расказвае пра борт-механіка Ц. Рамаценка, які ў мірны час здзейсніў подзвіг, і іншых авіятараў. Новыя апавяданні маленькім прапануе М. Даніленка — «Ключы бабулі Зіны». Юныя чытачы пазнаёмяцца з кнігамі А. Кобец-Філімонавай «Вянок дзівосаў», Я. Каршунова «Пасланне нашчадка», Х. Ляляко «Світанак пад блэрозамі», Г. Марчука «Жылі-былі дзед Васільчык і баба Кацярына», П. Місько «Эрпіды на планеце Зямля», У. Юрэвіча

Зямля Саннікава» У. Обручава... «Бібліятэка юнацтва» папоўніцца кнігамі «Ля крынічкі» Я. Брыля, «Дзень добры і былай» В. Казыно, «Падарожжа за горад» М. Стральцова, У «Школьнай бібліятэцы» выходзіць кніжка «Падарожжа па краіне беларусаў» В. Вольскага, «На прасторах жыцця» Я. Коласа, «Пераломны ўзрост» І. Навуменкі, «Мы — хлопцы жыўчыя» І. Сярнова, «Кругі» Я. Скрыгана, «У роднай сям'і» І. Шамякіна і іншыя.

Пабачаць свет двухтомнікі выбраных твораў В. Віткі і Я. Маўра, аднатомнік Цёткі, выбраныя творы сучасных беларускіх пісьменнікаў.

Па раздзеле «Грамадска-палітычная літаратура» прапануецца шэраг выданняў, якія прапагандаюць рашэнні партыйных з'ездаў і пленумаў, з'ездаў камсамола, прысвечваюцца 70-годдзю Вялікай Кастрычніцкай сацыялістычнай рэвалюцыі. «Эпоха ў тварах» — так называюць М. Зяньковіч зборнік гісторыка-сацыялагічных партрэтаў, у якіх паўстаюць вобразы рабсельскораў і стаханавцаў, следопытаў і касманаўтаў, ударнікаў камуністычнай працы і членаў студэнцкіх будаўнічых атрадаў. У кнізе нарысаў І. Скарыніна «Кліны табе, Айчына» расказваецца пра маладых воінаў і юнакоў, што рыхтуюцца стаць абаронцамі Радзімы. Дакументальная аповесць Ш. Раіпава «Адуль ты, Жан!» пазнаёміць чытача з жыццём Героя Савецкага Саюза І. Кабушкіна. Гэты твор, а таксама аповесць У. Якутава «Аляксандр Чарыкоў» прапануюцца ў серыі «Слава тава, Радзіма», у бібліятэцы «3 арлінага племені» выходзіць дакументальная аповесць У. Дамашэвіча і У. Саза-новіча «Першым заўсёды цяжка» пра камсамольцаў-падпольшчыкаў, што дзейнічалі ў гады Вялікай Айчыннай вайны на тэрыторыі Клецкага раёна, дакументальная аповесць Г. Рацінскага «Смугнэр» пра геральдычныя справы камсамольцаў Калінінкі і калектывы зборнік апавяданняў «Помні іх імёны».

Новымі тамамі папоўніцца «Бібліятэка дзіцячай літаратуры народаў СССР» — армянскай літаратуры «Сонца над Араратам» і малдаўскай «Гронкі радасці». Выйдзе чарговы выпуск зборніка перакладной літаратуры народаў СССР і замежных краін «Ветразы». На беларускэй мове пабачаць свет і шмат якія іншыя кнігі.

С. КАСЦЕНКА.

ПАБЫВАЛІ ў ПОЛЬШЧЫ

Народны ансамбль танца «Вяліка» Палаца культуры «Трыкатажнік» з Пінска і хор народнай песні «Журавельна» пабывалі ў Польскай Народнай Рэспубліцы. Яны далі канцэрты для працоўных гарадоў Бяла-Падляска і Любліна, а такса-

ма ў маладзёжным лагеры «Фрэя». Артысты пазнаёміліся з жыццём братняй краіны, наведалі мемарыяльны комплекс на тэрыторыі былога канцлагера «Майданек».

В. ЮНЧЫЦ.

ЧАСОПІСЫ ў ЛІПЕНІ «ПОЛІМЯ»

Пазіў прадстаўлена вершамі В. Зуёнка і У. Верамейчыка, урыўкам з пазмы І. Ласкова «Кульга». Пад рубрыкай «Новыя пераклады» публікуюцца вершы Я. Чачота, перакладзеныя з польскай мовы К. Цвіркам.

Змешчаны аповесць З. Прыгодзіча «Ноч перад надзеяю» і апавяданне А. Філатава «Калегі».

У раздзеле «Публіцыстыка» — заканчэнне памфлета А. Бажко «Жывыя здані» і падарожны нататкі А. Вярцінскага «Нью-Йоркская сірэна» (раздзелы з кнігі).

Пад рубрыкай «Летапіс народнай славы» з артыкулам «Канец фашысцкай цытадэлі» выступае М. Аляксеў.

Друкуецца нарыс В. Дубінкі «Дзякую табе, дарога».

З донатам фізіка-матэматычных навук Ю. Хадынам гутарыць журналістка В. Ефіменка — «Верыць у тое, чым займаешся...».

«Крытыку і бібліяграфію» прадстаўля-

юць артыкул В. Каваленкі «Сучаснасць і літаратура: герой, ідэянасць, майстэрства», слова А. Вераб'я пра творчасць П. Глебі — «Шчырая і мужная песня паэта», нататкі Я. Казікі пра перапіску з У. Дубоўнам — «Што нагадалі лісты». Кнігі рэцэнзуюць М. Гіль, Л. Ламена, Т. Шамякіна, У. Ягоўдзік.

Завяршае нумар «Наш календар».

«МАЛАДОСЦЬ»

З вершамі выступаюць Г. Пашкоў, С. Грахоўскі, В. Манарэвіч, П. Шруб, з баладамі — М. Пракаповіч.

«Сейбіт песні і мудрасці» — роздум С. Александровіча аб жыцці і творчасці Янкі Купалы, «І вярталіся мы» — аповесць У. Арлова, «Барозны ідуць за далегляд» — раздзелы з публіцыстычнай кнігі Л. Леванавіча аб беларусах на цаліне.

Сярод іншых матэрыялаў — публіцыстычныя нататкі У. Палковіча «Карані» — аб жыцці сьвінцанай вёскі, разгляд Э. Снобелевым двухтомніка выбраных твораў П. Панчанкі, які выйшаў у Маскве — «Сцярдзізнае праўды», штрыхі да творчага партрэта мастака В. Чайкі, напісаныя В. Шматавым — «Адаманасць», рэцэнзія У. Васільева на першую кніжку вершаў А. Канпелькі — «Любоў і боль сыходзяцца на мне...».

«БЕЛАРУСЬ»

Пад рубрыкай «Актуальны погляд» выступае старшыня Беларускага рэспубліканскага савета па ўпраўленні курортамі прафсаюзаў Б. Шалькевіч — «Час летніх адпачынкаў», пад рубрыкай «Пісьменнікі і жыццё» — А. Жук — «Над жывым лістом».

Змешчаны нарыс А. Шлега «Вогненны дарогі», фотарэпартаж В. Ждановіча «Партызанскі агні», апавяданне І. Капылюкі «Хто дасць рады?», уславіны П. Пруднікава пра П. Глебку «Заўсёды ў сэрцы».

Да XII Сусветнага фестывалю моладзі і студэнтаў у Маскве прымеркавана публікацыя матэрыялаў У. Адамушкі і Л. Конышы — «Салют, фестывалі».

Я. Будзінас напісаў справаздачу з «Круглага стала» па аграрных пытаннях — «Брэсцікі напрамак».

Часопіс працягвае рубрыку «Эцюды аб шэдэўрах», Друкуецца нататка В. Каваленкі «Ніне Сямафранкіска».

У рэцэнзіі «Няпростыя лёсы» А. Влчю-гін разважае пра кніжку В. Панамарова «Все так і было». Р. Смольскі разглядае першы том трохтомнай «Гісторыі беларускага тэатра» — «На новым узроўні».

У. Калеснік і А. Вялюгін прадстаўляюць паэтыя З. Дудэюк і М. Бусько.

У. Скарынін пераклаў вершы М. Рубцова.

Сярод іншых матэрыялаў — падборнік «Фанаграма», «Спорт. Гумар. Красворд».

Незаселенасць «паліміраўскага» індустрыяльнага пейзажу ўражае. Не мяне першага, не мяне апошняга здзіўляе графіка адмысловага пераплачвання трубаправодаў, імклівы рытм заводскай панарамы, строгае геаметрыя забудовы. Усё гэта растыражывана ў шматлікіх фотаздымках, кадрах кінахронікі і нават у пэтычных радках. Але ад малалюдзя робіцца крыху ніякавата, убачанае не стасуецца са звыклым стэрэатыпам буйнога прадпрыемства.

Спецыяліст недаўменна пацісне плячымі, маўляў, што тут дзіўнага — спецыфіка галіны, вялікая хімія. Суседства для чалавека не надта прыемнае. Гэтыя трубы, вежы, гмахі прыдуманых-пабудаваных, каб

«Задача паскарэння тэмпаў росту, прытым істотнага, цалкам выкананая, калі ў цэнтры ўсёй нашай працы пастаянна інтэнсіфікацыя эканомікі і паскарэнне навукова-тэхнічнага прагрэсу, перабудова ўпраўлення і планаванне, паўсюдна павышэнне арганізаванасці і дысцыпліны, карэнным чынам палепшэнне стыль дзейнасці».

З даклада Генеральнага сакратара ЦК КПСС М. С. Гарбачова на красавіцкім (1985 г.) пленуме Цэнтральнага Камітэта КПСС.

расці, пашыраць прафесійны кругавяд. У ідэале начальнік змены павінен умець вырашаць пытанні за начальніка цэха, той — быць гатовым узначаліць вытворчасць і гэтак далей, да дырэктарскай пасады.

— Гэтыя вашы «прыхільнасці» і вызначаюць падбор і расстаноўку кадраў?

сёды. Напрыклад, пасля ўкаранення шчокинскага метадру...

— «...больш прадунцыі — меншай колькасцю занятых у вытворчасці»...

— «...які і нам дазволіў скараціць частку персаналу, істотна павялічыўшы грашовыя ўзна-

прыходзіў не функцыянер, а чалавек, які хутка і якасна мысліць і лічыць, «выпрацоўвае» свежыя ідэі. Такія сёння — востры дэфіцыт. Мы пускаем у строй новыя магутнасці, пачынаем вялікую рэканструкцыю прадпрыемства — нам жыццёва неабходны таленавітыя інжынеры. Тым больш, што апошнім часам перад намі паўстала праблема стратэгічнага рэзерву кіруючых кадраў. Неяк мы ўсе адрозны пастарэлі, мабыць, гіпнатычна падзейнічалі паўсюдныя размовы пра маладосць Наваполацка... Плюс яшчэ спецыфіка хімічнай прамысловасці, у якой людзі рана ідуць на пенсію. А стратэгічны рэзерв трэба мець ва ўсім.

— Леў Вітальевіч, сёння пошук і выкарыстанне схаваных рэзерваў набывае першаступеннае значэнне. Па сутнасці, гэта

гнукая сістэма паказчыкаў і стымулявання, і цяпер мы будзем гаспадарыць адносіны ўнутры прадпрыемства такім чынам, што выкананнем сваіх паказчыкаў брыгады забяспечваюць выкананне галоўнай мэты ўсяго аб'яднання.

Рэзерваў у нас няма. І мы іх тут, непасрэдна на месцы, бачым лепш, чым хто іншы. На жаль, гэта не заўсёды разумеюць вышэйстаячыя арганізацыі, залішне рэгламентуюць нашы крокі, стрымліваюць ініцыятыву.

— Вы закранулі надзвычайнае пытанне — пашырэнне правоў і самастойнасці прадпрыемстваў...

— Часам атрымліваецца, што мы ў сваёй хаце не гаспадары. Напрыклад, у нас шмат замежнага абсталявання, запчасткі да якога трэба купляць па імпарце. Але на прамыя сувязі з пастаўшчыкамі мы самастойна выйсці не можам, хоць і маем валютныя адлічэнні ад продажу свайго тавару на экспарт. Ці яшчэ... У нас, як вядома, няспынны тэхналагічны працэс адхілення ад тэмпературнага рэжыму, падзенне ціску ва ўстаноўках выдуць да браку, перапынкі ў рабоце аграгатаў увогуле пагражаюць нам вялікімі выдаткамі. І ў гэтых умовах нас спрабуюць прымусова абмяжоўваць у энергарэсурсах. Вядома, у самых высакародных мэтах эканоміі, але на ўзроўні ніжэй навукова абгрунтаванага для нашай вытворчасці. Дарэчы, пра ўсё гэта я казаў на нарадзе з рабочымі, кіраўнікамі прадпрыемстваў, спецыялістамі і вучонымі ў Цэнтральным Камітэце КПСС.

— Варта было б прыгадаць яшчэ адзін вялікі рэзерв — павышэнне адказнасці і працоўнай дысцыпліны. Але паніцы гэтыя, мабыць, трэба разумець значна шырэй, чым проста сучаснае з'яўленне на рабочым месцы?

— Безумоўна. Дысцыпліна павінна ахопліваць усё бакі працоўнай дзейнасці. Я не раз ужо звяртаў вашу ўвагу на спецыфіку хімічнага прадпрыемства, але ж і сапраўды яна шмат што тлумачыць, а некаторыя з'явы робіць проста немагчымымі. Наш апаратчык не пакае рабочае месца, пакуль не здасць устаноўку свайму зменшчыку. Найвялікшае значэнне набывае дысцыпліна тэхналагічная: захаванне шматлікіх рэжымаў вытворчага працэсу, што вымагае высокай кваліфікацыі, адпаведнага адукацыйнага цензу. Чвэрць прадукцыі ідзе на экспарт, значыць, павышаныя патрабаванні да якасці. Стопрацэнтнае выкананне дагаворных паставак — таксама не дысцыпліна дзеля дысцыпліны, яно забяспечвае ўстойлівасць фінансавага становішча, а таксама дадаткова дае магчымасць штогод пералічаць у фонд матэрыяльнага заахвочвання па 125 тысяч рублёў...

— Неблагі прыварак...

— Дарэчы, за тры пяцігодкі за кошт скарачэння персаналу мы эканомілі 21 мільён рублёў зарплат, з іх — пяць мільёнаў выдаткавана на розныя дэплаты... Дысцыпліна стварае аўтарытэт «Паліміра», аўтарытэт падтрымлівае дысцыпліну. Аўтарытэт складаецца з маленькіх цаглянак, не за дзень і не за тыдзень узнікае, але гэта — сіла. Наш рабочы павінен ведаць, што будзе забяспечаны ўсімі выгодамі, якія належыць за добрасумленнае выкананне сваіх абавязкаў. Вось вам і актыўнасць чалавечага фактара.

— Дзякуй, Леў Вітальевіч, за цікавую і змястоўную гутарку.

Чалавечы фактар

З дырэктарам Наваполацкага ордэна Працоўнага Чырвонага Сцяга вытворчага аб'яднання «Палімір» імя 50-годдзя Беларускай ССР, Героём Сацыялістычнай Працы Л. В. НАВАЖЫЛАŬЫМ гутарыць спецыяльны карэспандэнт «Літаратуры і мастацтва» А. ГАНЧАРОŬ.

утаймаваць стыхію, накіраваць яе ў патрэбнае рэчышча, прымусяць працаваць амаль без удзелу людскіх рук. Высокі ўзровень механізацыі і аўтаматызацыі вытворчасці тут — неабходнасць.

З прадукцыяй «Паліміра» мы сутыкаемся штодня. Але я на ведаў Наваполацк не дзеля таго, каб апісаць звлісты шлях усемагчымых пераўтварэнняў бензіну ў поліэтылен, штучнае валокно нітрон і дзсяткі іншых прадуктаў.

У 1968 годзе быў атрыманы першы беларускі поліэтылен. З таго часу, вось ужо семнаццаць гадоў, «Палімір» — аб'яднанне шматгаліновае, на якое «працуюць» 700 пастаўшчыкоў, а прадукцыю спажываюць каля 1000 прадпрыемстваў нашай краіны і замежных фірм — няўхільна павышае прадукцыйнасць працы, спраўляецца з усімі тэхніка-эканамічнымі паказчыкамі, не карэктруе планавыя заданні. Наваполацкія хімікі — акуратныя партнёры, за гады бягучай пяцігодкі пастаўкі па дагаворах выконваюць цалкам і ў тэрмін.

Семнаццаць гадоў жыве клопатамі «Паліміра» Леў Вітальевіч Наважылаў. Працаваў начальнікам вытворчасці поліэтылену, уводзіў у строй вытворчасць нітрону, займаў пасаду галоўнага інжынера. Цяпер — дырэктар аб'яднання.

— Леў Вітальевіч! Найперш прыміце самыя шырыя віншаванні з высокай узнагародай — Залатой Зоркай Героя. І я, здаецца, ведаю, што вы, падзякаваўшы, адкажаце...

— Дзякуй. Але ж і сапраўды гэта заслуга ўсяго калектыву. Без людзей, удакладно, без спецыялістаў высокай кваліфікацыі мёртва і самая лепшая машына, і самая перадавая тэхналогія.

— А што вы найбольш ценіце ў людзях?

— Наўрад ці адкрыю нешта новае... Сумленнасць і працаздольнасць. Яшчэ перспектывнасць, — калі работнік не замыкаецца ў коле паўсядзённых абавязкаў, адчувае патрэбу

— У асноўным. Ва ўсялякім выпадку, імкнімся абходзіцца без кампрамісаў у кадровай палітыцы. Часам як бывае? Быццам і нішто сабе чалавек, як кажуць, «не шкодны» — вось і прасоўваюць яго ўгору... Але ж «добры чалавек» — гэта яшчэ не прафесія. Спецыяліст павінен адпавядаць свайму месцу, ні больш ні менш. І каб ніякага кумаўства, любімычкі, групавы і фракцый. Адзіны аб'ектыўны падыход, інакш з'явіцца падхалімы. Пра вытворчыя страты я ўжо і не кажу, яны навідавоку. Аднолькавая адказнасць зверху да нізу — закон.

— У партыйных документах апошняга часу настойліва гаворыцца пра неабходнасць актывізацыі чалавечага фактара як першачарговага рэзерву далейшага ўздыму эканомікі. Змяняюцца адносіны да абавязкаў, кожны пачынае добрасумленна працаваць, менее расхлябанасці — і прадпрыемства раптам выходзіць з «прарыву», набывае ўпэўнены рытм. Такія прыклады шмат. Але ці «раптам» гэта адбываецца? Есць жа, мабыць, нейкія «спружыны» і «скарачэнні»?

— Трэба, на маю думку, казаць пра заканамернасці і навуковы падыход да вырашэння складаных праблем. Надзвычай важна наладзіць правільны ўзаемаадносіны паміж адміністрацыяй і рабочымі, дакладна прааналізаваць сітуацыю, убачыць перспектыву, зацікавіць ёю ўвесь калектыв, паслядоўна ажыццяўляць намячанае. Справа ў тым, што мяжы росту прадукцыйнасці працы за кошт удасканалення арганізацыі вытворчасці, узраўнення не існуе.

— Гэта зразумела. Ды хіба адно толькі валавымі рэзіннямі кіраўніцтва дасягнута стабільнасць, пастаянны рух наперад, які здабыў «Палімір» гонар і славу?

— Усё новае патрабуе значнай выхаваўчай працы, я скажу бы, папярэдняй псіхалагічнай падрыхтоўкі, падмацавання, вядома ж, дзейнай сістэмай матэрыяльнага і маральнага заахвочвання. Аддача атрымліваецца не толькі ў выглядзе колькасці і якасці прадукцыі, узнікаюць новыя плёны ідэі. Так у нас было заў-

гароджанні астатнім. У аддзел працы і зарплат аб'яднання звярнуліся рабочыя цэха газараздылення і прапанавалі свае, яшчэ больш рашучыя меры. Прапановы былі надзвычай каштоўныя, перспектывныя, і мы пачалі іх вывучэнне, стварылі дзеля гэтага спецыяльны «мазгавы трэст». За аснову ўзялі складаную вытворчую сітуацыю, накіталт аварыі, пускі ці спынення ўстаноўкі, — і падлічылі, праіграшы ўсе магчымыя варыянты, мінімальную колькасць рабочых, якая спатрэбіцца ў такіх экстрэмальных умовах. Пасля была распрацавана цэлая праграма мерапрыемстваў, што ўключала і аптымізацыю тэхналагічных працэсаў, і навучанне сумежным прафесіянам, і, безумоўна, удасканаленне сістэмы аплаты.

— На гэтую цікавую «дварадную прапорцыю» — паміж пастаянным ростам прадукцыйнасці працы і змяншэннем колькасці персаналу — я звярнуў увагу, калі рыхтаваўся да нашай сустрэчы. Уразіла лічба: за час існавання прадпрыемства вызвалена 1936 чалавек, больш як трэцяя частка... Дарэчы, тое, што вы сказалі, — красамоўны прыклад таленавітага інжынерага забеспячэння рабочай ініцыятывы. Сёння ж мы з сумам канстатуем заняпад прафесіі інжынера...

— Канстатуем вынікі даўніх і надзвычай сур'ёзных пралікаў. Вялікага жадання займаць інжынерныя пасады няма.

— Вучыцца — таксама. Паглядзіце, якія малыя конкурсы хоць бы ў Наваполацкім політэхнічным, у сярэднім — менш, чым адзін чалавек на месца.

— Праблема, што і казаць. Над яе вырашэннем цяпер шмат думаюць. На «Паліміры» таксама сякія-такія захады робяцца. Падлічваем, колькі нам трэба ІТР, частку скарачаем, павышаем зарплату гэтай катэгорыі. Цэнтралізаваны амаль усе службы, спрошчана структура ўпраўлення, колькасць кіруючых работнікаў у нас ніжэй нарматыўнай на 80 чалавек... Але ж трэба ўзімаць прэстыж інжынера ва ўсеагульным маштабе. Хочацца, каб у вытворчасць

і ёсць навука (ці мастацтва) кіраваць. З'яўляюцца розныя «сістэмы» і «методы», якія маюць на мэце адно — яшчэ больш зацікавіць рабочага чалавекана ў выніках свай працы. Наколькі ўплываюць новыя павевы на ваз «паліміраўскі» вопыт, які таксама досыць шырока прапагандуецца і распаўсюджаецца?

— Усё больш-менш вартае ўвагі мы імкнімся вывучаць. Без гэтага і сапраўды сёння немагчыма выконваць галоўную задачу: узнімаць эфектывнасць вытворчасці за кошт росту прадукцыйнасці працы, зніжэння матэрыяльных выдаткаў, і, разам з тым, забяспечваць павышэнне зарплат. Іншая справа, што любы вопыт, любыя рэкамендацыі нельга механічна ўкараняць у вытворчасць. Кожная галіна мае сваю спецыфіку, нават у кожнага цэха ёсць свае асаблівасці. Гэта трэба ўлічваць. Возьмем хоць бы ўкараненне гаспадарчага разліку. Самі па сабе і брыгадная форма арганізацыі працы і гаспадарчым адносіны існуюць здаўна ў нашай галіне. Падкрэсла — самі па сабе, брыгады — асобна, гаспадарчы разлік у цэху ці на прадпрыемстве — асобна. І раён для брыгад і больш буйных падраздзяленняў вызначаліся пэўнымі паказчыкамі, за якія налічвалася зарплата брыгады, цэха, вытворчасці, прадпрыемства, галіны ў цэлым. Але тыя паказчыкі не ўплывалі на прадукцыйнасць працы, на сабекошт, грошы плацілі ці то за адгрукку, ці то за сучасны рамонт, ці то за колькасць зробленых аналізаў. Вось і атрымлівалася, што паасобку ўсе планы выконвалі і нават перавыконвалі, але заробкі раслі хутчэй, чым прадукцыйнасць. Аплата не была звязана з выпускам тавараў у натуральным або грашовым вылічэнні... Тое самае і з гаспадарчым разлікам. Няма ніводнага прадпрыемства, дзе, напрыклад, не вызначыўся б сабекошт прадукцыі. Але ж гэтыя вытворчыя выдаткі плануюць і ўлічваюць альбо па цэху, альбо па участку, а брыгадзе плацяць за адцягнутыя паказчыкі... Мы пачалі ствараць брыгады новага тыпу, якія цалкам забяспечваюць пэўны тэхналагічны ланцуг. Нашы брыгады, у параўнанні з машынабудавальнымі прадпрыемствамі, вялікія, па 40—50 чалавек — гэтага вымагае спецыфіка «Паліміра». Для іх распрацавана досыць

Дарога з таго свету прывяла палясоўшчыка ў Пуцявішча акурат да гары паэтаў і муз, каля якой тоўпілася мноства людю. Чалавеку, пазбаўленаму пачуцця гумару, цяжка было барынтавацца ў натоўпе загадкавых панскіх душ, але гэты — не лыкам шыты — адным позіркам скрозь прызму смеху убачыў, хто ёсць хто. І ўскрэбся сам на гару, апырэдзіўшы ланю і падпанкаў. Які такі талент дазволіў яму, простаму мужыку, забрацца на Парнас? Ці не гэты самы дар смеху, які дастаўся яму ў спадчыну ад народа? Смех разварушыў, пераніцаваў на свой, мужыцкі лад класічнае, халоднае ў сваёй мармуровай застыласці сонмішча антычных багоў і стварыў новую класіку — «Тараса на Парнасе».

Смех быў у крыві і плоці беларускай літаратуры на пачатку яе ўзыходжання на Парнас. Быў жыццёвым генам яе, пакінутым у спадчыну далёкімі і часта безыменнымі пачынальнікамі. Карэні нацыянальнай сатыры і гумару пранікаюць у глыбокую, фальклорную і гістарычную даўніну. Несцерка і Рымша, «Прамова Мядзешкі» і «Ліст да Абуховіча», «Тарас на Парнасе» і «Пінская шляхта»... І працягваюць сабе ў магутнай кроне краснага пісьменства — байкамі і драматургіі К. Крапівы, камедыях А. Макаенка, прозе М. Лынькова. На літаратурнай карце Беларусі ёсць цэлая вёска жартуаўнікаў — Ніжня Байдуны, адкрытыя Я. Брылем; а на ўсходзе, паводле твораў А. Дударова, — яшчэ куточак веселую і блазнаў...

Але, напэўна, заўважыць скептык, весяліць — не самая галоўная функцыя «сур'ёзнай» літаратуры. Няхай гэтым займаюцца тыя, каму лёсам накіравана быць падданымі Яго Вялікасці Смеху, — прафесіянальныя сатырыкі і гумарысты. Балазе, у разгалістай кроне сучаснай літаратуры закрасавала галіна гумарыстыкі. «Закрасавала». Ці тое слова вымавілася? На гэта дасць адказ крытычны погляд на зрз, па якім можна меркаваць аб стане літаратурнага смеху, аб тым, наколькі ён знітаваны з жыццядайнай стыхіяй народнага смеху. Зрз тонкі — зборнікі сатыры і гумару І. Аношкіна «Херувім з чорнымі крыламі», В. Найдзіна «Адаю вам...», а таксама калектыўны «Крыштальная душа».

Лупцавалі, лупцюць і будуць лупцаваць словам злодзей, лайдакоў, бражнікаў, блуднікаў, крывадушнікаў, прайдзіветаў, бо іх, хоць і памелла, але ўсё роўна яшчэ хапае. На тоўстай скуры грахаводнікаў усіх масцей выпрабавалі вастрывы сваіх дзідаў сатырыкі, камедыёграфы, байкапісцы ўсіх часоў і эпох, пачынаючы з арыстафанаўскай даўніны.

Згодна з традыцыяй гумарыстычнай літаратуры сатырыкі ставяць адмоўнага героя ў самае невыгоднае становішча, каб той пакуціўся, як уюн у солі, і выявіў усю сваю адмоўную сутнасць. Але традыцыя ж патрабуе — заключным звяном гэтага развянчання — смеху. Без яго змест твора пагражае звесціся да чыстай дыдактыкі, схем. Наколькі ўдаецца аўтарам дасягнуць камічнага эфекту?

Малады выкладчык экзаменуе студэнтку-завочніцу Алячку Паліванаву, якая, проста кажучы, ні ў зуб. Затое яна больш дасведчаная ў цёмных баках жыцця і ва ўмельстве махляваць, што яе і выраतोўвае.

Крыштальная душа. Гумар і сатыра (М. Васкіна, М. Вяршынін, В. Гілевіч і інш.). Мінск, «Мастацкая літаратура», 1983. І. Аношкіна. Херувім з чорнымі крыламі. Гумарэскі, апавяданні. Мінск, «Мастацкая літаратура», 1984. В. Найдзіна. Адаю вам... Гумар, сатыра. Мінск, «Мастацкая літаратура», 1984.

Югаслаўскі жакард, англійскі крымплей, замшавыя боты «казачок», на якія празрыста намякае бітая жыццём кладаўшчыца, аказваюцца мацнейшымі за маральныя «прынтцыпы» экзамэнатара. Немудрагелісты механізм подкуну паказаны да апошняга шрубка (А. Макоўскі. «Семестр...»).

Усё зразумела, раскладзена на палічках, а толькі, як у той капусце, што каштаваў студэнт «з кулінарнага тэхнікума», чагосьці не хапае. Чаго? Галоўнага — смеху.

Ёсць жыццёвая заканамернасць: зло павінна быць пака-

твор з самага пачатку прэтэндуе на тое, каб быць смешным? Калі менавіта да гэтага — расмяшчыць — імкнецца аўтар?

У зборніку «Херувім з чорнымі крыламі» тройчы робіцца спроба сцэбануць смехам па браканьерах і браканьерстве — у апавяданнях «Шэрэнькі «козлік», «Бедны карась», «Мядзведжая паслуга».

Спачатку аматар незаконнай лоўлі караецца непаразумееннем, у выніку якога апынаецца на лесвічнай пляцоўцы каля замкнёных дзвярэй уласнай кватэры ў вопратцы Адама.

нулі слоікі з прадукцыяй тых самых «Гароднінакансерваў», а разам з імі — рэпутацыя фірмы...

Гэта гумарэска «Пільнасць» І. Аношкіна. Варта было на момант адзіці ад схемы, ахутаць развязку смугой таямнічасці, даверыць падзеям рухацца паводле логікі дэтэктыўнай інтрыгі — і вось на гэты раз смех прагучаў, быццам выбух.

Смех — нечаканасць. І разам з тым ёсць і будучы ў гумарыстыцы вечныя тэмы, сюжэты, матывы. Супярэчнасць? Сакрэт у тым, што старадаўнія гісторыі, адшліфаваныя да

іх уладальнікаў, але не хапае на смех.

Герой апавядання М. Вяршыніна «Дзень цудоўных падманаў» ахрышчаны Дзічкіным, здаецца, толькі дзеля таго, каб нехта мог праехацца па ім: «Ты, Дзічкін, мусіць, сам здзічэў...»

Сапраўды, з даўніх часоў вяліся ў рускай літаратуры старадумы і скацінны, дабровы і крывадушавы, у беларускай — лятальскія і шчырэшкія, дабровічы і выкрутачы, пісулькіны і кручковы... На тое быў час, на тое быў стыль эпохі: персаніфікаваныя вобразы людскіх цнот і заган спраўна неслі сваю функцыю ў сатырыка-дыдактычным кантэксце твораў. Механічная перасадка прыёму ў літаратуры працэс XX стагоддзя не ёсць пераемнасць, а хутчэй, збыдненне традыцыі, бо тое, з чаго смяляліся заўчора, сёння не абавязкова выклікае гамерычны рогат.

Жорстка эксплуатаецца другі прыём гульні ў словы — рэмінісцэнцыя, зварот да вядомых літаратурных і гістарычных асоб. Дзеля трапіага слоўка не шкадуюцца ніякія аўтарытэты.

Жартуе ў афарыстычнай форме М. Коўзік: «Не кожны Сакрат мае сваю сакратарку». Але не меў жа яе і той, чыё імя так віртуозна абыгрываецца? Чаму ж тады нагадалі менавіта яго? Няўжо дзеля адной гульні ў словы? Але з гэтай гульні павінна ж выпікаць нешта такое, што, як мінімум, не пазбаўлена сэнсу.

Пашкадавалі б хоць Мону Лізу. Мала, што ўсмішка яе, тыражаваная ў тысячы копіі, пайшла на ўпрыгожванне поліэтыленавых мяшкоў. Шчасце, калі таямішчы, захаваная ў гэтай усмішцы, не пагражае небяспека апашлення ад шматлікіх беспырэмных спроб разгадаць яе. Не лепш робіць і той, хто, няхай у высакародных мэтах, няўдала парадзірае ажыятаж вакол таямішчы. За гэту, прынамсі, задачу бярэцца малодшы навуковы супрацоўнік Верхаводкін з апавядання А. Макоўскага «Аб чым думала Мона Ліза». Адна толькі з яго глыбокадумных версій: «Слухай, даражэнькая, — раптам услях звярнуўся Антон Платонавіч да Моны Лізы, — можа, ты пляменніца дырэктара нашага інстытута? Дык скажы. Я са сваёй тады, далбог, вазьму развод, а на табе (з табою! — П. В.) жанося (трэба — ажанося. — П. В.). А? Маўчыш». Не вытрымала, калі верыць сюжэту, сама Мона Ліза: «— Слухай, Верхаводкін, — пачала яна, — ты хочаш ведаць, аб чым я думала? Добра, скажы. Я думала аб тым, каб было менш кандыдатаў і дактароў, а было больш вучоных. Зразумей?! Табе ж раю, — працягвала Мона Ліза, — ісці грузчыкам у мэдзевы. Усё».

Загадка нібыта вырашана, але на змену ёй прыйшлі новыя. Чым правініліся перад таямішчай жанчынай дактары і кандыдаты, між якіх, трэба значыць, ёсць, і нямаля, сапраўдных вучоных? Ці больш карысці будзе ад несумленнага чалавека ў мэдзевым магазіне? Вешчы партрэт — гэта ўжо не новае ў айчынай літаратуры. Дык наколькі істотная мадэрнізацыя старога матыву?

Нярэдка гумар зарыфмоўваецца. З'яўляюцца радкі нахтальт гэтых: «А не ведаеш пра сакрэт — ляці на той свет» (І. Аношкін, «Гіра на шы»); «Каму патрэбны слалом? Каб адразу ж пушчыць ногі на злом?» (М. Вяршынін, «Як выйграць у «Спортлато»). Мне здаецца, пад такімі «перламі» не рызыкнуць бы паставіць свой подпіс батлейкавых спраў майстар.

Рыфмаванымі канчаткамі стракаецца карацелькі М. Коўзіка: «Сімвал веры: ключ ад кватэры», «Іду, сяджу, еду — слава веласпеду!», «Смяінае»

(Заканчэнне на стар. 6—7).

СМЕХ — ГЭТА СУР'ЁЗНА

ЧЫТАЮЧЫ КНІЖКІ САТЫРЫ І ГУМАРУ

рана. Няхай не адразу, не заўсёды так хутка, як нам таго хацелася б. І ў гэтым высакародным хаценьні сатырык часам забываецца на тое, што адпушчана я ім мера пакарання (смехам) павінна адпавядаць меры злачыства. Іначай чытачу можа зрабіцца не смешна, а жулдасна.

Аглавушаны велізарнай гірай няшчасны абывацель (апавяданне І. Аношкіна «Гіра на шы»). За тое, што прыдбаў сабе новенькі «Жыгуль» і раўніва аберагае яго ад удушых зладзей. Ачуньвае ў рэанімацыі. Так яму і трэба? Дапусцім. Але з чаго смяцца?

Прага аператыўна расправіцца з хібама чалавечымі прымушае сатырыка фарсіраваць падзеі, спяшацца з рэпрэсіўнымі мерамі. А яны часам аказваюцца жорсткімі і прасталінейнымі, нібы разлічанымі на тое, каб не развесяліць, а напалохаць.

Так здарылася з лектараматэстам, чалавекам высокаадукаваным і добрым спецыялістам, але, што зробіш, не бязгрэшным. Пасля лекцыі ў вёсцы ён захатыўся вядомым прадуктам мясцовага вырабу і ўзяў, што называецца, лішку. За гэта лектар быў пакараны даволі жорстка: ледзь не адаў богу душу, зваліўшыся ў калодзеж. І ў далатак страціў любімую работу. Тут ужо, як кажучы, не да смеху. Нездарма такая журботная назва ў апавядання В. Найдзіна «Калі плачуць дыназаўры».

Дакладнае вымярэнне ступені віны патрэбна не толькі дзеля таго, каб вызначыць меру пакарання смехам, але яшчэ каб не валіць грэх з хворай галавы на здаровую. Апошняе — здараецца.

Рэчы не маюць языка, каб апраўдацца, і таму яны ўсе, агулам, падпадаюць пад абвінаваччы акт, які падпісаў В. Гілевіч апавяданнем «Рэцэпт»: там фігуруе даўжэзны спіс «вінаватых» прадметаў. Рэцэпт, па сутнасці, ідэнтычны ва ўсіх названых апавяданнях: варта аддурацца ад «шкодных» рэчаў, як згінучы ўсе нягоды і згрызоты. Але ці ўсё так проста? Хто ўсё ж вінаваты, што апанавала хвароба рэчавізму? Не будзем, аднак, прыкідвацца, быццам не разумеем, што хацелі сказаць аўтары: вінаватая ўсё ж людзі з іх няўменнем карыстацца дасягненнямі НТР. Але падтэкст амаль не гучыць, няма магутнага рэзанатара — смеху. Яму проста няма як разгарнуцца — прыгнятае дыдактычная схема.

Дазвольмі сабе агаворку: не адным смехам жыве сатыра. Часам выратоўвае вастрывы інвектывы, дасціпнасць. Але калі

Сітуацыя казытлівая, але не пазначана адкрыццём: нешта такое было з інжынерам Шчуціным у «Дванаццаці крэслах» І. Ільфа і Я. Пятрова. Але не гэта галоўнае. Пакаранне злыдня адбылося не з унутранай логікі падзей, а з волі аўтара, яно сканструявана і з гэтым жа поспехам змагло б быць ужыта да штуркара іншай спецыялізацыі.

У другім апавяданні слова дадзена пацярпеўшаму — «Беднаму карасю». Як калісьці ў вядомай казцы пра Ямелю, у гэтым твора загаварыла безгалоша стварэнне. У казцы маленне шчупака рухала сюжэт. Дзеля чаго ж прарэзаўся глас чалавечы ў карася — справа цёмная, дарэчы, як і малавыразная, не надзеленая камічным зместам рэпліка, якую кінула рыбіна.

У трэцім з антыбраканьерскіх апавяданняў ролю судзі выконвае мядзведзь, які перакуліў човен з парушальнікамі. І тут таямішча: ці ведаў сам касаласы, што карае вінаватых, а не сумленых аматараў прыроды? Калі не, то дрэнна. Ва ўсякім разе, яму не быў падараваны чалавечы голас, каб вытлумачыць свой акт. Калі ж сур'ёзна, то гісторыя нагадвае рыбакі анекдот, расказаны каля вядра з юшкам.

З пералічанымі творами перагукваецца апавяданне В. Гілевіча «Беражыце лес!». У апошнім, думецца, хапіла б аднаго загалоўка. Сілуэт злоснага хіўца Караедава, які ведрамі цягае з лесу белягы грыбы, вязкімі — рабчыкаў, вальдшніпаў і вавёрак, венікамі — бярозу і тушамі — ласёў, ужо нічым не асвятляе правільную ідэю, дэклараваную ў плакатнай назве.

Грынуў магутны залп з сатырычных гармат па ворагах прыроды — а ці пацэліў куды трэба?

...Калі бясконца хвастаць адною і той жа сатырычнай папругаю процьму адпетых нягоднікаў па адным і тым жа вядомым месцы, то сведкам экзэкуцыі ў рэшце рэшт можа зрабіцца сумна, а смешна — толькі пакараным, бо папруга не вытрымае, парвецца. Трэба, відаць, змяніць або сродак, або, прабачце, месца выхаваўчага ўздзеяння.

Смех цяжка запраграмаваць, ён не церпіць штампі, выбухае часам нечакана, пры неспадзяваным сюжэтным павароце, метамарфозе. У канторы «Гароднінакансерваў» з'яўляецца цётка з грувацкім чамаданам. І знікае, пакінуўшы таямішчы груз. Сакратарка падазрае ў ім міну з гадзіннікавым механізмам. Напружанае чаканне выбуху. І ён адбываецца... ляс-

бляску прызнанымі майстрамі літаратуры, могуць быць расказаны па-новаму, з улікам змены гістарычных дэкарацый, могуць быць аздоблены арыгінальнымі паэтычнымі знаходкамі, мець прычыпова інакшы, нечаканы фінал.

Калі няма такога істотнага абнаўлення, чытацкае вуха застанецца глухім да пераказу старой гісторыі, бо смех не вытрымлівае таўталагіі дрэннага гатунку.

Мікалай Васільевіч Гогаль не дамагаўся патэнту на інтрыгу, вакол якой разгортваецца дзеянне ў «Рэвізоры», тым больш, што сам распрацоўваў ужо вядомы сюжэт. Славуці «смех скрозь слёзы» не столькі абавязаны сюжэту, колькі геніяльнаму яго напавенню. Але нікому не забаронена пераказаць на свой манер гісторыю Хлестакова, пры адной умове — арыгінальнасці смеху. Іначай сама сітуацыя, так сказаць, не «выцягне».

Між тым хлестаковы множацца і множацца на капіравальных стаяках сатырыкаў. Сярэдняга таленту мастак у шыкоўным гатэлі прыняты за кінартыста, партрэт якога некалі ўпрыгожваў старонку часопіса «На экранях Беларусі». Усё ж наваўленаму Хлестакову пашаніла менш; насланне знікла, і на небараку абрынуўся праведны гнеў «падманутай» адміністратаркі — пра гэта гумарэска М. Баскіна «Насланне».

Амаль ідэнтычнае адбываецца ў атэлье «Шык і бляск», дзе загадчыца прапануе дэфіцытныя вырабы «не той» кліентцы (А. Макоўскі, «Дзве норкі»). Тая толькі розніца, што караецца жорсткім сюжэтным ходам сама падманутая.

Смех не прызнае пажоўклых ад часу рэцэптаў, гатовенькіх бліскучых форм, у якіх яго зручна выпякаць.

Марная справа гаварыць гэта ў навуку гумарыстам, бо яны самі выдатна ведаюць гэтую ісціну. Яны руна клапоцяцца аб тым, каб нам, чытачам, было смешна. Зрабіць смешна любымі сродкамі. Што ж гэта за сродкі?

Несімпацічных персанажаў (гэта мы ўжо абольшага ведаем) ставяць у малапрыемныя сітуацыі: б'юць гірай па галаве, цкуюць мядзведзем і шэршніямі, кладуць пад хірургічны нож, саджаюць у лужыну (літаральна, не ў пераносным сэнсе). Надзіляюць іх немілагучнымі прозвішчамі: Бурдэшкін, Філька, Гузік, Пузік, Сачок, Пузікаў, Неўміроўскі, Смычок... Магчыма, адных гэтых прозвішчаў дастаткова, каб акрэсліць агідную сутнасць

Вось і падышла пара для грунтоўнага падсумавання зробленага і асобным паэтам, і цэлым пакаленнем, да якога належыць Генадзь Бураўкіна. Добра, што свой «руплівы поўдзень» паэт сустракае не толькі ў важкім творчым набыткім — вершы, паэмы, проза, публіцыстыка, — але і цікавасцю чытача і крытыкі. І як сведчанне гэтай цікавасці і ўвагі да творчых пошукаў мастака — кніга Марыны Барсток «Руплівы поўдзень».

Знаёмства з крытычнымі заўвагамі, ацэнкамі, меркаваннямі аўтара дапамагае ўявіць працэс духоўнага станаўлення лірычнага героя Г. Бураўкіна. Даследчыца, відаць, і ставіла перад сабой у першую чаргу задачу спасціжэння тых глыбінных фактараў, якія ўплывалі на фарміраванне грамадзянскага, маральна-этычнага аблічча і паэта, і яго героя. Мабыць, гэтым і тлумачыцца досыць шырокае выкарыстанне біяграфічнага матэрыялу. Зрэшты, такая падаснова ніколі не шкодзіць даследаванню, паколькі чытачу даецца мажлівасць убачыць не толькі ідэяна-мастацкую сутнасць, змястоўнасць творчых пошукаў і адкрыццяў мастака, але і тое, што ўплывала на спецыфіку мастакоўскага светабачання, характар вобразна-паэтычнай матэрыялізацыі жыццёвага матэрыялу. У прыватнасці, заўсёды цікава ведаць, што абумовіла з'яўленне таленту, дзе, як, калі, пры якіх жыццёвых умовах і абставінах ён атрымаў сваю загартоўку. Думаецца, што даследчыца ці залішне сціпла, ці проста недакладна пры вызначэнні жанру сваёй кнігі. Здаецца, больш адпавядала б яе зместу і сутнасці не вызначэнне «нарыс творчасці», а «жыцця і творчасці».

Досыць частая апеляцыя крытыка да тых або іншых звестак з жыцця паэта, разам з тым імкненне прасачыць і яго творчасць, і яго грамадска-культурную дзейнасць у кантэксце канкрэтных задач, якія ставілі на парадак дня і жыццё, і час, дазваляюць убачыць гра-

М. Барсток. Руплівы поўдзень. Нарыс творчасці Генадзя Бураўкіна. Мінск. «Мастацкая літаратура», 1984.

мадзянскі патэнцыял творчай асобы. Па сутнасці, грамадзянская пазіцыя аўтара і яго лірычнага героя, эстэтычны ідэал мастака, характар узаемадзячынненія асобы і грамадства на канкрэтным часавым рубяжы якраз і з'яўляюцца тымі галоўнымі арыенцірамі, якія абумовілі рух даследчыцкай думкі ў кнізе «Руплівы поўдзень». Яе аўтар зусім слушна сцвярджае, што «яснасць ідэянай, грамадзянскай пазіцыі, умненне несі бой за яе — прыцягаль-

тарыцца, зноў і зноў акцэнтуюе ўвагу на такіх вызначальных момантах мастакоўскага аблічча, як грамадзянскі тэмперамент, грамадзянскі напал, грамадзянская сталасць, асабістае і грамадзянскае і інш.

Знаёмства з кнігай М. Барсток пакідае своеасаблівае ўражанне. Прынамсі, добра адчуваецца сапраўдная дасведчанасць аўтаркі ў многіх складаных праблемах развіцця савецкай паэзіі на сучасным этапе. Досыць выразна акрэсліва-

І ПРА ЧАС, І ПРА ПАЭТА

ная вартасць паэзіі Генадзя Бураўкіна. І гаворыцца пра гэтыя вартасці з добрым веданнем справы, без той акадэмічнай сухаватасці, якая бывае часам уласціва грунтоўна-сур'ёзнаму даследаванню. Гаворыцца з нейкай асаблівай зацікаўленасцю і перакананнем, што глыбокае спасціжэнне гэтых вартасцей мае значэнне і для сённяшняй крытыкі, і для самога літаратурнага працэсу, і кожнага асобнага чытача ў прыватнасці. Схоплена даследчыкам самае істотнае. І пададзена ў непасрэднай сувязі з эвалюцыйнай майстэрства паэта, узбагачэннем яго стылявой палітры.

Зусім натуральна, што размова пра паэта і творчасць становіцца размовай пра час і грамадства. Крытыку сапраўды ўдалося з вышыні нашага часу, свайго даследчыцкага вопыту, ведання і разумення культуры творчасці не толькі вытлумачыць сутнасць грамадзянскай Г. Бураўкіна, але і паказаць тую ўмову, фактары, якія «вырасцілі ў ім паэта і грамадзяніна, вызначылі яго эстэтычнае крэда». І — наколькі гэта магчыма ў межах нарыса — галоўная праблема амаль цалкам сябе вычарпала. У сваім імкненні да вычарпальнасці крытык у нечым не баіцца паў-

еца і літаратурна-паэтычная біяграфія канкрэтнай творчай індывідуальнасці, і біяграфія ўсяго пакалення, і агульны ўзровень развіцця літаратуры на адпаведным часавым рубяжы. І тое, што пошукі паэтам свайго грамадзянскага і творчага «я» пададзены на шырокім літаратурным фоне, сведчыць пра жаданне даследчыцы паказаць зрокова, да матэрыяльнага адчування адметнасць, арыгінальнасць мастакоўскага «я» Г. Бураўкіна. Можна гэта і сапраўды для даследчыцы сама аптымальны, самы магчымы шлях да пазнання сутнасці з'явы. Толькі міжволі ловіць сябе на думцы: а ці трэба гэтак скрупулёзна і дэталёва выяўраць, судзіць кожны крок мастака, кожны паворот яго думкі, кожны новы штрих у яго творчым абліччы з агульным кірункам літаратурных пошукаў майстроў паэтычнага слова. Узнікае такое пачуццё, што фон гэты, так дакладна і шырока пададзены ў кнізе, часам «паглынае» асобу паэта. За размовай пра ўсё і ўсіх мала застаецца часу і месца на тое індывідуальна-канкрэтнае, дзеля чаго і была задумана гэтая кніга-нарыс.

Шматлікія паралелі, супастаўленні, разгорнутыя літаратурна-біяграфічныя (цяжка

падабраць нейкае іншае азначэнне) каментары, якія ўласцівы, бадай, кожнаму фрагменту кнігі, сведчаць не толькі аб вартасцях даследчыцкага стылю М. Барсток. Вартасць пераходзіць у сваю процілегласць. Досыць частая эксплуатацыя аднаго і таго ж прыёму, прычыпу сістэматызацыі матэрыялу, яго навуковай інтэрпрэтацыі прыводзіць да пэўнай аднастайнасці, манатоннасці, калі гэта магчыма сказаць у дачыненні да такой спецыфічнай кнігі. Не паспела загаварыць даследчыца, напрыклад, пра нейкі новы падыход Г. Бураўкіна да той або іншай творчай праблемы ці жыццёвай з'явы, як міжволі чакаеш чаргова пераліку імён, назваў твораў і г. д. Найчасцей у падобнай сітуацыі аўтар кнігі проста акцэнтуюе ўвагу на тым, што ёсць падставы гаварыць пра наяўнасць сувязей паміж Г. Бураўкіным, яго паэзіяй, і пэўнымі літаратурнымі з'явамі. Менавіта акцэнтуюе. Але бывае і так, што робіцца спроба больш шырокага спасціжэння творчых сувязей. І тады, здараецца, даследчыца трапляе ў палон самога матэрыялу. За багаццем фактаў, з'яў, якія яна хоча, імкнецца «падключыць» да актуальнага дзеяння, знікае строгае і лаканічнасць, што вызначаюць саму прыроду даследавання-нарыса. Ці варта было, напрыклад, аналіз паэмы Г. Бураўкіна «Ленін думае пра Беларусь» пачынаць з такой разгорнутай прадмовы пра развіццё беларускай Ленініян?

Нельга абмінуць увагай і тое, што «Тры казкі пра Зая», першы і адзіны пакуль паэтычны твор Г. Бураўкіна для дзяцей, даследчыц спрабуе працягнуць праз суднасеннасць яго з багатым «вопытам нацыянальнага лірычнага эпаса для дзяцей». Задума сама па сабе зусім нядрэнная. Але спроба так і засталася толькі спробай. Нагаданы асноўныя вобразы, матывы тых або іншых літаратурных паэм-казак, названы імёны аўтараў. Аднак далей размова пайшла не столькі пра выкарыстанне Г. Бураўкіным вопыту літаратурнай казкі, колькі пра яго непасрэдную арыентацыю на казку народную. І тут, і ў іншых раздзелах кнігі заўважаецца тэндэн-

цыя да залішняй гэзіснасці якраз там, дзе можна і трэба веці размову з асаблівай увагай і заглябленасцю.

Асабліва востра дэфіцыт арыгінальных даследчыцкіх пошукаў адчуваецца тады, калі аналіз, даследаванне, навуковы каментарый саступаюць месца звычайнаму пераказу. Дарэчы, сам крытык недвухсэнсоўна прызнаецца ў тым, што зусім не супраць таго, каб пераказаць той альбо іншы твор паэта. У прыватнасці, сцвярджаецца, што «добраю сатыру, таксама як і лірыку, цяжка пераказаць; яе хочацца цытаваць, аддаючы перавагу нагляднасці, самому факту яе існавання ў такім, а не іншым выглядзе». Думаецца, што і добраю сатыру, і добраю лірыку не столькі патрэбна цытаваць і пераказаць, колькі даследаваць, аналізаваць, прыносіць чытачу асалоду і ад знаёмства з творчасцю паэта, і самой эстэтычнай аналізу. І зусім натуральна ўзнікае пасля знаёмства з кнігай М. Барсток жаданне: няхай бы часцей даваў аўтар свайго чытача такім цікавым, эстэтычна зграбным і змястоўным аналізам, як гэта зроблена ў дачыненні да паэмы «Хатынскі снег».

Вельмі шкада, што толькі мімаходзь закранае даследчыца такую адметную, выключна цікавую рысу таленту паэта, як умненне дакладна і тонка выяўляць свет інтымных перажыванняў свайго героя. Крытык, дарэчы, зусім правільна зазначае: «Можна, нікому з яго ровеснікаў і маладзейшых паэтаў не ўдаюцца так вершы пра каханне, як яны ўдаюцца Генадзю Бураўкіну. І гэта не выпадковая ўдача, а арганічная якасць яго паэтычнага натхнення, душэўнага стану, таленту, здольнасць перадаць самыя тонкія рухі чалавечай душы, адценні настрою». Сказана гэта ў дачыненні да новай кнігі, вершы з якой былі на старонках перыядычнага друку. Скажана лаканічна, амаль эскізна, без усялякіх спроб і намаганняў растлумачыць прычыны гэтай сапраўднай удачы паэта. Праўда, крыху раней, калі аб'ектам назірання даследчыцы была творчасць Г. Бураўкіна 70-х гадоў, адзначалася, што «сваімі лірыка-інтымнымі

СМЕХ — ГЭТА СУР'ЁЗНА

(Заначэнне.
Пачатак на стар. 5).

становіцца: шукае сабе прозвішча. Але тут — жанр; афарыстычнай форме верш сам па сабе пасуе, і разглядаць гумарыстычную мініяцюру трэба, відаць, у іншым ракурсе: што за формай, за словам, за рыфмай? Смех, на востры якога — думка? Ці нічога? Дазвоім сабе бліжэй прыгледзецца да мікрасвету карацелькі, бо яна — даволі новы жанр, яшчэ з'яўлены парастак на галіне гумарыстыкі.

Аднае рыфмы, аднае моўнай эквілібрыстыкі, мала ў гэтым лабірынце іскрышца сэнсу і, па магчымасці, не працінае ісціна, не банальнасць. Інакш увесь эфект ад гульні ў словы не пераўзыдзе трэск надзіманнага шарыка: «Вечна жывыя адны нежывыя», «Не спіць, бо не спіць? Не, не спіць, бо не спіць», «Няўжо кожны сусвет мае той свет?»

Думку не падмешч ілюзіяй глыбакадумнасці. Небяспечна абязжарваць канструкцыю афарызму, бо ў лабірынце лагізаванай схемы можа заблукваць душа гумарыстычнага выказвання — смех. Пакуль чытач будзе пяцца разблытаць лагіч-

ны рэбус, пройдзе час, і смех не выбухне: «Мы нешта губляем, знаходзячы, — зноў гэта самае ўжо не знойдзеш, не згубіўшы». «Некаторыя патрабуюць, каб да іх ставіліся лепш, чым да іншых, бо яны горшыя за ўсіх».

Як гэта народ умее спалучаць у адным-адзіным сказе, у фразе ёмістасць формы, камічны змест, трапінасць слова, а галоўнае — смех? Можна, таму, што выслоўі нараджаліся не дзеля таго, каб закатацца на паперы вечным напамінкам аб нечай мудрасці — выпыхвалі з вуснаў як птушкі? «Не рада жаба, што павесілася, яшчэ і нагамі трасе», «Хвалілася кабыла, што на грэблі гаршкі пабіла», «Вабражаць — не жыта жаць». Зіхціць пераліваецца тое, чаго так часта не стае літаратурнаму смеху: бляск нечаканага парадоксу, вясёлая містыфікацыя, лагізм вонкава алагічнага, іронія.

Шкада, што ніц народнай смехавой традыцыі так часта перарываецца там, дзе б ёй быць найбольш моцнай, — у гумарыстыцы.

Столькі намаганняў вакол смеху, столькі спроб яго выціснуць...

Выціснуць можна ваду, нават з каменяў, як гэта рабіў казачны волат, дэманструючы сваю фізічную моц перад кемлівым мужычком. Яшчэ слязу можна выціснуць.

Смех — не вадзіца. Смех — ікра, маланка, яркая, імгненная і небяспечная ўспышка, сцвярджаў Марк Твен.

Смех — там, дзе слова, зіхоткае, жыванароджанае, а не выціснутае прэсам рацыянальнай развагі. Ён унікае грувасткіх канструкцый тыпу наступнай характарыстыкі маляркі: «Яна прыйшла ў экстаз, знаём, можа, толькі гандлёвым работнікам або мяшчанам, што набылі дэфіцытную рэч, якой няма ў суседзяў» (А. Макоўскі, «Семестр»).

Смех не церпіць распыліватасці, аморфнасці, расцягнутасці формы. М. Стральчэня ў апавяданні «Непаразуме» на сямі (!) старонках пераказвае недарэчны выпадак: вясковая швачка пераблытала кліента. Для смяхотнай гісторыі гэтага замнога, для таго, каб стаміць чытача дробнымі дэталямі, непатрэбнымі падрабязнасцямі, дастаткова.

Сярод аўтараў зборніка «Комп'ютарная душа» ёсць гумарыст, у якога (хочацца выказацца метафарай) лёгкае дыханне. — В. Шаўчэнка. Пяро яго часам выпраменьвае іскры сапраўднага смеху. Есць тут і іронія, і камічны лейтматыў, і трапіная дэталі. Сведчаць аб гэтым апавяданні «Ніякіх праблем», «Калабок»,

«Вы ведаеце, што...» Але прывабная лёгкасць яго пра часам абарочваецца павярхоўнасцю, слізганнем па паверхні жыццёвага мора, калі прыгледзецца, аб чым піша гумарыст. Аб чалавеку, які пакусаў сабаку («Даказаву»), пераказвае тост ля дзвярэй ЗАГСа («Прамова»).

Драбнатэм'е — трывожны сімптом для гумарыстыкі, тэматычны дыяпазон якой, відавочна, звужаны. У ёй могуць бясконца эксплуатавацца адны і тыя ж тэматычныя шаблоны, зацяганы тыпажы, паводле якіх ствараюцца нібыта і новыя гумарыстычныя опусы, а тварам (хутчэй безаблічнасцю сваёй) аднолькавыя, як блізныя. Закаранелы халасцяк, які парадкам прытамуся ад няўдалых спроб ачалавечыцца. Цешча, граза сям'і, нібыта мала апетая анекдотамі і шлагерамі найгоршага гатунку. Вясковыя бабулька ці дзядок, якім не сядзіцца ў вёсцы і якія прыязджаюць у горад, каб вучыць роздуму юнае пакаленне. Цэлы гумарыстычны эпос створаны на тэму курортнага жыцця, якое, аказваецца, не такое ўжо і салодкае...

Блуканні вакол смеху... Адзін з тупікоў — калі гумарыстыка замыкаецца на сабе самой. П'сьменнік пачынае папавельвацца з адных сваіх калег — літаратураў. Вядома, сама па сабе гэта не забароненая тэма, але пры дзвюх умовах: калі творцу не здраджае пачуццё меры і густу, калі не прыводзіць да звужэн-

ня творчых даляглядаў аўтара.

Прыгледзімся да таго, што адбываецца «На Парнаскім луге», якім яго намаляваў у цыкле гумарэсак пад такой назвай М. Баскін.

Вуснамі карыкатурных празаікаў, паэтаў, крытыкаў, артыстаў вярзецца неймаверная бязглуздзіца, якой нададзена падабенства да «творчых» гутарак. Майстры пяра ладзяць адзін аднаму пасткі, пляткараць, абгаворваюць бліжняга. Дзеля прыватнай славы не шкадуюць анічога: паэт заказвае калегу пародыю на свае вершы, а романіст друкуе свае опусы на політэлевачных мяшках і жаночых спадніцах. Здаецца, гэта ўжо не шарж і нават не сатыра на літаратурны свет, а жыццёвая нейкая паўфантастычная багема.

Сатыра, пры ўсім сваім неабмежаваным праве на гратэск, зыходзіць усё ж з рэальнага жыцця, а не прыпісвае яму тое, што зляпілася ў кабінетнай пішы. Паўторым: з рэальнага жыцця. Аб'ектаў для сатыры ў нас, на жаль, хапае. Трэба толькі ўмець бачыць, мець мужнасць і талент сказаць пра тое, што замінае нашаму руху наперад, мужнасць і талент пісаць пра з'явы і працэсы, якія хвалююць усё грамадства, а не збівацца на драбнатэм'е. Чалавечства, пісаў К. Маркс, смеючыся, развітаецца са сваім мінулым. Нам патрэбна сатыра, патрэбны смех, каб развітацца без смутку са шмат якімі грамад-

Да 85-годдзя з дня нараджэння Уладзіміра ДУБОУКІ

вершамі Г. Бураўкін даў паставу крытыкам гаварыць пра новую якасць лірызму ў яго творчасці, пра большае ўнутранае напружэнне лірычнага «я». Аднак грунтоўнай, зацікаўленай гаворкі ні пра «глыбіню лірызму», ні пра выключнае адчуванне энергіі і музыкі слова паэтам не атрымалася. А так яна патрэбна, гэтая гаворка, нашаму сённяшняму чытачу: настаўніку, студэнту, вучню і проста кожнаму, хто цікавіцца культурнай верша, паэтычнага слова.

Наогул, даследчыцу найбольш цікаваць пытанні ідэяна-образнай змястоўнасці паэзіі Г. Бураўкіна. Але адчуваецца і яе жаданне далучыць чытача да тых сакрэтаў і таямніц, якія ляжаць у аснове самага найвялікшага дзіва, назва якому — вершаванае слова. Толькі вельмі няроўна, нервова, рэзка, абрываюцца гаворыцца пра гэтую своеадметнасць паэтычнага слова, вобраза, інтанацыі ў лірыцы Г. Бураўкіна. Скажам нават так: гаворыцца не зусім тое слова. Аўтар толькі робіць намек, нейкі пунцірны малюнак культуры паэтычнай творчасці Г. Бураўкіна. Вось што, напрыклад, прапануецца чытачу: «У зборніках сталай пары прыкметны набыты ў галіне паэтыкі, узабагацаюцца сродкі маляўнічасці, узростае энергія слова... Звяртаюць на сябе ўвагу своеадметнасць і гнуткасць інтанацыі («Хлапчукі», «Камп'юрысты»), адыфарыстычныя злучэнні для ўзмацнення галоўнай думкі («Ад залысін да лысін...»), разнастайнасць строфікі, нечаканія, а часам паглынаючыя рыфмы». Усё гэта правільна. І усё ж... і усё ж успрымаецца як нейкі дадатак, як не вартая сур'езнай увагі. Мушці, трэба часцей нам пісаць пра паэзію, яе адбыткі, пра тое сапраўды істотнае, значнае, што становіцца духоўным набыткам, эстэтычнай каштоўнасцю нацыянальнай культуры з той далікатнасцю, увагай і з тым разуменнем і ўспрыманнем паэтычнага слова, вобраза, пачуцця, рытму, энергіі, музыкі вершаванага радка, гэтак жа (а калі можна — то і лепей), як зрабіў тое некалі Алег Лойка ў дачыненні да верша Максіма Танка «Аве Марія».

Тамара НУЖДЗІНА.

Гісторыю яго слаўнай, некалі самай прыгожай у нас барады, я запісаў у свой час з яго ж слоў.
Калі жылі яны ў глухім сібірска-пачынальніцкім мясцовым бабы не давалі праходу яго жонцы:
— Чай, муж-то у тебя совсем молодой. Смотри, озорной каной да веселый—глаза горят.
Жанкам у іх аднастайным жыццям хацелася хоць бы якіх прыгод. І гэтая іх наўйна хітрасць так надкучыла Марыю Пятроўну, што яна не ўцярыла і расказала мужу, як яе пад-

гледзі, ні зпытаты санавітасці, без якіх у паважаным узросце звычайна ўжо не вымаўляюцца славытыя імёны паэтаў.
Яго і ў старасці па праву можна было назваць маладым за маладосць яго паэзіі, за творчую нястомнасць і няўрымслівасць.
Пам'ятаю, як летам 1959 года выправіліся мы ў вандрунку на Палессе. І вандравалі цэлы месяц.
З якой няўтольнай прагнасцю ўбарала яго душа ўсе уражанні нашай, не такой ужо і лёгкай паездкі. Майму дапытліваму спадарожніку хацелася як мага

выйсці з лесу, вызначыць патрэбны кірунак: уздзень — па сонцы, уночы — па зорках, а ішчы працей, калі ёсць кампас і карта.
Усё гэта праўда, але неспадзяванні нас падсцерагаюць яра-раз тады, калі мы і не думаем. Мала таго, што ў цябе ні кампаса, ні карты, дык вось і сонца каторы дзень не выглядае з-за хмар, а ўначы цемра непраглядная. Ты нават ніколі сабе не ўяўляў, што заблудзішся, і ў тайгу выйшаў, як на прагулку, выйшаў як стаіш. І вось трэба такому здарыцца...
Што ўратавала хлопчына ад

з ім, ад чым ён збіраўся і хацеў напісаць, але, на жаль, не паспеў.
Цікавы і патрэбны дзецям кнігі напісаў ён у прозе: «Жоўта-аканцы», «Ганна Аелыча», «Плётні». Я асабліва дарану той далікатнасцю, што першая з іх, «Жоўта-аканцы», стваралася як бы на маіх вачах, прынамсі, я меў дачыненне да збору матэрыялу для гэтай кнігі. Калі яна рыхтавалася, мы з Уладзімірам Мікалаевічам у той час шмат ездзілі па школах, асабліва вясковых. Прыемна і радасна было пазнаёміць яго з маймі Слуцкінай. У Чаплічах здаўна славілася сваёй прыродна-знаўчай працай сярэдняй школа, а ў ёй падзвіжніца і арганізатар усёй вучнёўскай даследчыцкай работы настаўніца біялогіі Марыя Пятроўна Абрагімовіч. Яна так і ўвайшла на старонкі Дубоўкавай кнігі пад сваім уласным імем. Наогул, ён людзям, з якімі знаёміўся, хто становіўся яго добрым сябрам, нікому не мянуў імёнаў. Шмат хто і з маіх Еўліч, і са старэйшых, і з маладзейшых дзядзькоў і цятак і цяпер успамінаюць яго добрым і шырым словам, як найцікаўшага субсідэнта і асабліва дэталіста: «От гэта чалавек!» Мая сястра, яе муж таксама трапілі ў кнігу — Таіса Васільеўна і Цімох Сымонавіч. Доўга дзівіліся такой неспадзяванцы, а ішчы больш — простаці, даступнасці і прывабнасці новага знаёмага, з ім адрозніваўся паразумеліся і прышліся, як парадніліся. З Масквы ў Еўлічы а з Еўліч у Маскву пайшлі нават пасылкі. Калі ў Еўлічах пад колыда навалі лярона або падсвінка, дык першы гасцінец са свёжынай адрпаўраў — у самую далейшую дарогу — на маскоўскі адрас. А ў майі сястры ў асаблівай пашаноўці і цяпер ў адрпаўраў шафе аюфтатка, якую прыслаў з Масквы Уладзімір Мікалаевіч...»

Аблічча друга

бухторваюць на рэўнасць.
Ён задумаўся, доўга маўчаў, а потым таямніча сказаў:
— Добра, хутка яны прыкусыць языкі.
Доўга не паказваўся ён на людзі, займаючыся ў майстэрні бандарствам і сталляркаю. А калі аднаго дня выйшаў на вуліцу, ніхто не пазнаў яго: доўгаў, густая, але ўжо з прыкметнай сівазнаю барада зрабіла яго сапраўдным дзедам.
Аднак паслявоеныя жарты іны не адступіліся. Яны толькі перамянілі тактыку:
— Марыя Петровна, вы такая молодая, а муж-то у вас, чай, совсем старик...
Вось і дагадзі бабам. Але ён быў цвёрды ў сваім рашэнні. З таго часу і застаўся з барадой, якая потым для многіх з нас зрабілася яго вясёлым і добрым псеўданімам: Барада. Калі сябры між сабою гаварылі: Барада сказаў, Барада прыслаў пісьмо, Барада напісаў новую назву, кожны ведаў, пра наго ідзе гаворка. І калі паведавалі яе радаснаю вестку, што прыехаў Барада, гэта было святкам для яго сяброў таму, што бачыліся мы не часта: Уладзімір Мікалаевіч жыў у Маскве і ў Мінск прыязджаў, як правіла, або з новым рукапісам, або з нагоды выхаду ў свет новай кнігі.
Да Уладзіміра Дубоўкі, аднаго з пачынальных беларускіх савецкай літаратуры, ніяк не прыставалі ні хрэстаматычны

болей убачыць, пачуць, пагаварыць з кожным новым знаёмым. Яны ўважліва і цікава слухалі яго і адказвалі на яго пытанні.
Кніга вершаў «Палеская рапсодыя» з'явілася як творчая справаздача паэта аб гэтым падарожжы. І для мяне асабліва цікава асабода чытаць і перачытваць яе старонкі. За кожным вершам я пазнаю людзей, з якімі мы сустракаліся, прыгадваю мясціны, што асабліва ўразілі нас сваім характэрам.
Апошнія два дзесяцігоддзі пісьменнік натхнёна і нястомна працаваў у дзіцячай літаратуры, узабагаціўшы яе ў самых розных жанрах.
Не выпадкова гэтая яго цікавасць і ўвага да дзіцяц. Гэта ж ён ішчы ў 1924 годзе стварыў у нас, у распушчцы часопіс «Беларускі піянер» і быў яго рэдактарам, тады ішчы зусім малады, можна сказаць, пачынаючы паэт, які толькі што апублікаваў сваю першую кніжку «Строма».
Дасягнуўшы ўзросту, у якім людзей звычайна называюць старымі, Уладзімір Мікалаевіч стараўся далучацца да свету маленства і юнацтва. Які бы наню пачынае адкрываць і спазнаваць таямніцы жыцця, прыроды, законы станаўлення чалавечага характару змалку, у аспрэчці самых нечаканых і непрадбачаных выпрабаванняў.
Вось хлопчык у тайзе заблудзіўся. Падумаеш, скажа хто-небудзь. Цяпер ножны ведае, як

разгубленасці, ад бездапаможнай адзіноці, ад адчаю, ад холаду ў нябачаных, няходжаных нетрах, ад не абыякай небеспекі, што таілася, магчыма, за кожным дрэвам і кустом бясконцага лесу? Не толькі немілівае, але і веды — падірсалявае пісьменнік. Веданне таямніц прыроды, яе характару, яе дабрый — таілі, дабрый і гатоўнасці памагчы чалавеку ў бядзе. Прырода добрая і шчодрая. Трэба толькі разумець яе мову: яна сама табе падкажа, што рабіць, дасць параду, дапаможа.
Гісторыя аб тым, як хлопчык Алік у тайзе заблудзіўся, цікава дзецям не толькі таму, што ў ёй шмат прыгод. Яна, галоўна чымым, ішчы і павучальна. Мабыць, нездарма так грунтоўна, ва ўсіх падрабязнасцях расказавае пісьменнік аб выпрабаванні свайго героя.
Мы любім слухаць і чытаць аб розных прыгодах, нават прыдуманых. Але Уладзіміру Дубоўку, які напісаў гэтую апавесць, не прышліся выдумваць. Ён добра ведаў сібірскае ляс, ведаў дзесяткі падобных гісторый, якія здараліся і з дорослымі.
Неаднойчы яму самому прыходзілася трапляць у такія ж абставіны і самому рашаць складаныя задачы, якія задаваў яму таямнічы і мудры таемны бор Неаднойчы і мне Уладзімір Мікалаевіч расказаў аб гісторыі Аліка і выпадках, якія здараліся

якімі міжволі любіўся, у якіх хочацца падоўгу ўглядацца, чытаць, як самую дарэчную табе кнігу. Такое аблічча было ў майго старэйшага друга, у яго чыстых бланкітных вачах высвечвала штосьці бясконца вельмі прывабнае, нават свавольнае ў сваёй загадканасці. А ва ўсёй яго паважанай самавітасці, магутнай паставе, у вялікіх рабочых рукавах заўсёды адчуваўся надзейнасць, упэўненасць і высочая годнасць рабочага чалавека, працаўніка, майстра.
Які маленькі герой яго апавесці не згубіўся ў тайзе, знайшоў сваю дарогу дадому, так па цяжкіх і цяжкіх нетрах і сам пісьменнік знайшоў і працяў свой шлях да людзей, да іх душ і сэрцаў таму, што кожнае яго слова было поўнае веры ў вялікае шчасце, дадзенае кожнаму з нас — заўсёды і ўсюды быць чалавекам.
Васіль ВІТКА.

КАРОТКАЯ РЭЦЕНЗІЯ

ГЭТА БЫЛО Ё МІНСКУ

Пра Мінск часоў вайны, пра будні акупіраванага ворагам горада, пра мужнасць і адвагу саўвечных патрыотаў, якія змагаліся супраць ворагаў, — адным словам, пра Мінск 1941—1944 гг. сказана ў літаратуры і мастацтве не так і мала. Прыгадаем хоць бы такія творы, як «Руіны сталючы ва ўпор», «Дарогі сирываліся ў Мінску», гістарычны нарыс «Бяссмерце Мінска» Івана Новікава, «Гандлярка і паэт» Івана Шамякіна, «Нямігі крывавай берагі» і «Прызнанне ў нянавісці і любові» Уладзіміра Карпава, «Гэта было ў Мінску» Алеся Кучара, «Людзі і д'яблы» Кандрата Крапівы, «Бывай, Грушаўка!» Галіны Васільеўскай, «На другой зіме вайны» Лідзіі Арабей, «Пісьмы майі памяці» Ганны Краснапёрнай... Мабыць усё публікацыі на гэту тэму і не пералічыш.
Найўнасць багатай колькасці мастацкай і дакументальнай літаратуры ўскладняе задачу кожнага новага аўтара, калі ён бярэцца паказаць Мінск ваеннай пары. Таму чытач разгортвае раман «Разгневаная зямля» Івана Кудраўцава з пытаннем: «А што тут новага?» Таго ж, хто ведае аўтара як крытыка, даследчыка беларускай савецкай прозы, цікавіць ішчы, ці ўдаўся дэбют І. Кудраўцава ў новым для пісьменніка жанры.
Лёс Аляксандра Пятроўна Гайдуневіч — былой работніцы Мінскай швейнай фабрыкі, потым адзнага работніка гарад-

скага аддзела харчгандлю — у цэнтры раманных падзей. Паводзіны і прыгоды гэтага персанажа даюць магчымасць аўтару сачыць за тым, як і хто дзейнічае ва умовах акупіраванага горада. Муж яе загінуў на фінскай вайне. Сын падаўся разам з адыходзячымі нашымі войскамі на ўсход. Аляксандра Гайдуневіч засталася адна ў сваім дамку «за чыгункай» з злётным садком і гародчыкам. Вайна прыйшла да яе проста ў двор: двое чырвонаармейцаў, адбіваючыся ад немцаў, заскочылі да яе на падворак і сілалі тут свае галовы.
І. Кудраўцаў адрознівае да чытача вобраз чалавека, якому вайна накінула жорсткія выпрабаванні. І далей у розных сюжэтных сітуацыях пісьменнік будзе па-мастацку даследаваць і разглядаць акурат гэта — як той або іншы яго персанаж успрымае надзвычайныя абставіны жыцця, выбірае свайго адрознівае, вызначае пазіцыю ў даволі складаных наліжках. Як вартасць рамана «Разгневаная зямля» трэба адзначыць гэтую якасць — чытач адчувае вайну як бяду, як парушэнне і разбурэнне звычайных, натуральных сувязей паміж людзьмі. Адным з самых каларытных персанажаў рамана выглядае мінскі рабочы Хведар Васільевіч Рускевіч. У гэтым вобразе прывабліваюць не толькі яго паводзіны, але і ўменне І. Кудраўцава псіхалагічна абгрунтаваць кожны ўчынак героя. Вершы вынаходлівае, спрыту, немілівае: Мінск, які пад пільным наглядом акупантаў і віноў робіць сваю патрыятычную спра-

ву як адмысловы канспіратар.
Рускевіч і яго папелічкі па барацьбе Андрэй Бушуеў як быццам бы слухаць захопніка. Яны выбіраюць срод ванапапалонных людзей, здатных рамантаваць танкі, і немцы дазваляюць ім працаваць на заводзе. Сюжэтыя падрабязнасці рамана ў гэтай частцы трымаюць увагу чытача, бо паказваюць вельмі адметны варыянт таго, што рабілі заслонаўцы ў дэпо станцыі Орша. Завод на Ляхаўцы немцы прызначылі для рамонт танкаў. А там... Чытач, асабліва той, які ведае Мінск, мабыць, з вострай цікавасцю будзе ўчытвацца ў старонкі, звязаныя з дзейнасцю Рускевіча і Бушуева, бо таіная асаблівасць твораў, у якіх аўтары «прапісваюць» па-мастацку абавязаных, «прыдуманых» герояў у знаёмым чытачу горадзе. Мы спрабуем як бы дамаляваць штосьці панарамнае на вядомым нам месцы, адчуць асаблівасць не сённяшняга жыцця ў тым, што акружае нас сёння. Раман І. Кудраўцава дае шмат рэалій, якія абуджаюць творчае ўяўленне і асацыяцыі чытача. Гэта немалаважная вартасць празаічнага твора. Вуліцы і плошчы горада, акупацыйны рэжым, звычайны бытавога плана, прадкытаваныя ўмовы горада, дзе пануе чужая ўлада, шляхі і зрыжываны падпольшчыкаў на Ляхаўцы, на станцыі Мінск-Ляхавіцкая, у прыгарадных лясах, — усё гэта ў адным выпадку падрабязна, у іншых толькі дэталі, але ўваходзіць у панарамную карціну «Мінск змагачца».
Кранае і лёс персанажаў, якія робяць учынкi, падобныя да тых, што былі раней паказаны ў мастацкіх творах. Напрыклад, Ларык Рускевіч узрывае майстэрні — разам з танкамі, цыстэрнамі, гаручым... Пісьменнік прасочвае, як юны герой самастойна становіцца ішчыцам і выконвае важную дыверсійную аперацыю супраць акупантаў. Тут мы бачым станаўленне чалавечай асобы, чалавечага характару.

Праўда, мастацкія адкрыццёў у рамане «Разгневаная зямля» замала. Наогул, у чытача складваецца ўражанне пэўнай стракатасці, мазаічнасці. Асабліва крывадына сустракаецца на старонках такога твора схематычны персанажы тых, хто кіруе падпольшчыкамі, гурту сілы, выхоўвае маладых байцоў. Гэта асабліва адчуваецца на фоне аўтарам рамана вобразу зраднайцаў, паліцаяў, прыставаў (Васіль Базылькевіч, Платон Мурашка, Арнальд Вырвіч). Дарэчы, такі пралік сустракаецца даволі часта — вобразы адмоўных, фігуры зраднайцаў атрымліваюцца ў некаторых творах больш акрэсленыя і пераканальныя, чым станоўчыя персанажы. Ёсць гэта і ў І. Кудраўцава. Таму ён вымушаны калейдаскапама перанідаваць месца падзей з гарадскіх руін у лес, з кватэры падпольшчыка ў гарадскую ўправу і г.д. Каб мы лепш адрознілі персанажы, пісьменнік дадае да кожнай фігуры біяграфічныя звесткі або знешнія характарыстыкі. Даведкі ёсць, а мастацкага вобраза няма... Не сэршы аўтару і тады, калі ён сцвярджае, што ілמעцім бамбардзіроўшчыкам ніхто не перашидаў бамбці Мінск. Мінчане ж добра памяць пра паветраны баў і неба Мінска. На іх падворках у тым дні шмат можа было знайсці гарацых асколкаў ад снарадаў зенітак. Шнада, што таія дакументальныя недакладнасці трапілі ў тэкст рамана.
Якое месца раман «Разгневаная зямля» зойме на літаратурнай паліцы, вызначыць час. Цяпер жа варты адзначыць амаль што банальна: пры наўнасці добра напісаных вобразаў і сюжэтных наліжэй у кнізе ёсць задужа да рамана і схематычных персанажаў і па-гэтанму паддазеных прыгод падпольшчыкаў. Дэбют празаіка адбыўся, але павучальны для І. Кудраўцава — як удачамі, так і выдаткамі ў мастацкім ўвасабленні задумы.
П. ІВАНУСКАЯ.

І. Кудраўцаў. Разгневаная зямля. Раман. Мінск, «Мастацкая літаратура», 1984.

Людміла ПАУЛІКАВА

Пакаленне

Як пушчы адной карэнне,
Будзь жа адно пакаленне!
Тое, дае сэрцаў гарэнне,
Тое, дае правдзе служэнне.

Леанід ДАЙНЕКА.

У гэтым свеце ўсе мы—навасе́лы,
Дзе кожны з нас—ці сябар, ці сусед,
І нам абжыць належыць гэты свет,
Каб стаў утульным, добрым і вясёлым.

Трывай, Зямля! Ты спадчынны наш дом,
Куды ўява матуліная ласка.
І спасцігаем раптам—як адказна
Адчуць сябе тваім гаспадаром.

Адчуць шумлівы наступ гарадоў,
Адліў лясоў і смагу твае нівы,
Трымаць адказ за слёзы ўсіх удоў,
За лёс дзяцей, што склаўся нешчасліва.

Ляці, Зямля! Ты—нашых дум жылло!
Тваё цяпло нягоды не астудзяць.
Мы вывучаем тое, што было,
І думаем аб тым, што, пэўна, будзе.

А сёння што? А сёння мы жывём—
Як моцы ёсць, рупліва і заўзята,
Каб увайшло, як свята міру—заўтра
У свет трывожны, спадчынны наш дом.

Дзяўчаты – аператары

Дзяўчаты-аператары
у беленькіх халаціках
загадваюць,
адказваюць на допыт ЭВМ.
Няумольныя, як судзі,
імклівыя, як ластаўкі,
наперадзе прагрэсу,
на востры праблем.

Дзяўчаты-аператары
у беленькіх халаціках
застынуць на імгненне,
як хто зачараваў,
і да халоднай кнопкі
ружовы пальчык лашчыцца,
які ўчарашнім вечарам
каханы цалаваў.

Дзяўчаты-аператары,
вясёлыя і дружныя,
ім нельга памыліцца,
ім—хвілі не згубіць.
Напружанне, напружанне...
Як трэба ім быць дужымі,
каб не ўпусціць нічога,
нічога не забыць.

У гмах інстытутаў,
электрастанцый атамных,
у гуле касмадромаў
і цэлавых станкоў
школьніцы нядаўнія —
дзяўчаты-аператары
трымаюць лейцы часу,
што мчыцца стрымгалоў.

У прыцемках твой твар не разбярэ,
І холад прабіраецца па целе.

Баюся, што з табой загару,
З табой, жывым, а выявіцца—

з ценем.

Імкнуцца рукі самі да цябе,
І страшна цішу гэтую парушыць.
Усё слабей твой цень, усё слабей
У цемені пажадлівай і душнай.

І зvon крыві палухае мой слых,
Нібыта збан разбіўся на падлозе,
І рукі апускаюцца, як лозы,
Ля сцен тваіх.

Ноч надышла не проста зменай дня,
Вяшчунка-ноч надарылася шчодрой—
Нам адчыніла скарбніцу без дна,
Дзе мы ўзялі каханне і пляшчоту.
А потым ранак хваляю святла
Нясмела ў шкло пастукаў, як старонні,
Нібыта ў дом прасіўся да цяпла
Сагрэць свае азяблыя далоні.

Цесля

Можа, гэтай восенню,
Можа, той
Развіднее просніню
Залатой.

Ці на гэтай сцежачцы,
Ці на той
Прыкушу з усмешкай
Завіток.

Нагадаю весела
Ці з журбой,
Як сядала з цеслем я
Пад вярбой.

Як была багатаю,
Маладой—
Будаваў ён хату мне
Пад вярбой.

Ладзіў сцены з мораку—
Абдымаў.
Зацяпліўшы зорачку—
Цалаваў.

Ды была багатаю
Да пары.
Знікла мая хатачка
На зары.

Не збудзіла песняй я,
Ды пайшла.
Хай гадае цесля мой—
Ці была?

А на роснай сцежачцы
Скрозь — сляды.
Думай, думай, цеслячку
Малады.

Арэлі

Мільгала здагадка,
Аж вочы гарэлі:
Майструе нам татка
Арэлі, арэлі!

Як гушкалі строма,
Як спеўна рыпелі,
Не знаючы стомы,
Арэлі, арэлі!

Трухлела вярхоўка,
Мы долу ляцелі,
Ды клікалі зноўку
Арэлі, арэлі!

Адвагі шаленства!
Узяць мы хацелі
Вышыні маленства—
Арэлі, арэлі!

Падзенні, узлёты,
Мурашкі па целе...
Жыццё маё, што ты?
Арэлі, арэлі!

Сцяпан ГАЎРУСЕЎ

Мы не па воблаках ішлі—
Алмазны пот аздобіў чолы.
Сады цвілі, жыты гулі
І ў сто нітоў ігралі пчолы.

Дом рос пад казырком зары,
І ў клопаце нястомным цесляў
Высока ўзняты тапары...

І гэта—хцівец перакрэсліў!..

Ад жаху вораг спалатнеў:
Не знаючы ў знямозе зморы,
Пружніўся бунтоўны гнеў—
Зямля расла,
глыбелі моры!

Над незлічоначцю магіл,
А наша выбліснула праўда
За самы дальні небасхіл—
Усмешкай яснай касманаўта.

Якую скруху ні пашлі,
А жыць мы будзем чалавечна:

Мы сталі на сваёй зямлі
Грунтоўна.
Цвёрда.
І—навечна!

Запозненае рэха болю—
Адчаю чорнае крыло—
Зноў пасыпае раны соллю,
Якой у нас і не было.

А што было?
Праснак са шчаўя
Без ценю прывіднай мукі.
Хістала голод разнатраўе
Ад сценкі лесу да ракі.

І недасяжны водар хлеба,
Як зор далёкае святло.
А неба—
бацькаўскае неба!—
Згінала,
пляжыла,
гняло.

Такія ў ім гулі віхуры,
Што і прасвету не відаць.
І ні адной клавятуры
Да скону іх не перадаць.

Непадуладна і ўяўленню
Гудзенне чорных навальніц.
А мы—
не сталі на калені.

І—
не распласталіся ніц!

Туманам росным апавіты,
У дрэме сцішаных бароў,
Вы зноў гукнулі, краявіды,
Меўклівай крыўдаю двароў.

ПРОЗА

Таполяў — высокіх і стройных канадскіх таполяў, што помніліся з малалейства, — не было, і пусты, амаль голы пляц, дзе раней шумеў пругкай лістотай гарадскі сквер, спачатку здзівіў, потым расхваляваў, засмуціў Гуліцкага. Шаноўнага ўжо веку чалавек, сівы і грузны, ён стаяў з уваходу ў былы сквер і не верыў сваім вачам: выгоністыя дрэвы сапраўды як карова языком злізала. Нават пнёў

ўперамежку былі пасаджаны маладыя клёнікі і бярозкі, стройныя дубчыкі рабінак і каштанаў. Цераз увесь прадаўгаваты сквер — з канца ў канец — заліта шырокая, роўная, як пад шнур, бетонная дарожка з жоўтымі ліхтарамі па баках. Абпал дарожкі зіхацелі дажджынкамі пунсовыя ружы і макі, гваздзікі і сінія садовыя незабудкі, пасеяныя ў радкі, рыхтык у гародзе морква ці агуркі. Шырокую

Віктар ГАРДЗЕЙ

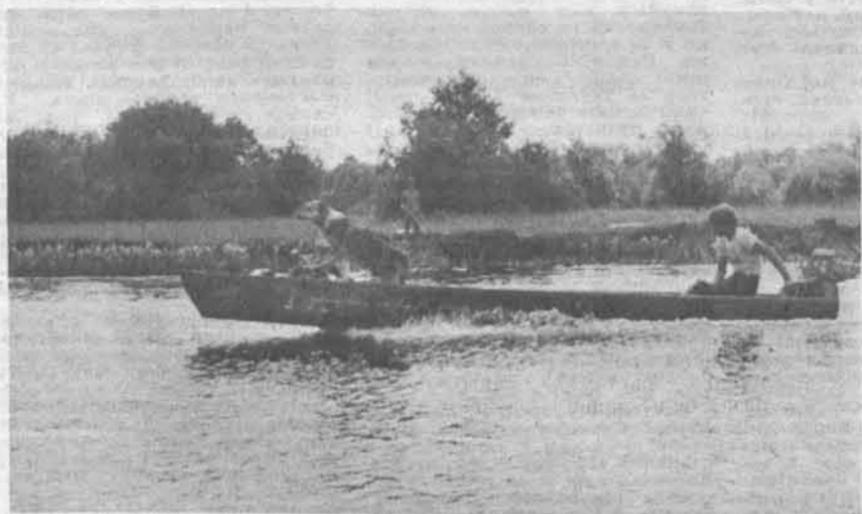
АПАВЯДАННЕ

не засталася — выкарчавалі бульдозерам і хутчэй за ўсё вывезлі на смецішнік. Гуліцкі разгублена глядзеў перад сабою і яшчэ не разумеў, чаму, з якой нагоды трэба было нішчыць і пляжыць такі прыгожы сквер? Помніцца, калісьці ў гарачыню людзі знаходзілі прытулак пад яго цяжкімі кронамі, а мясцовыя абібок і п'яніцы, схаваўшыся ад чырвонага акалышка, спакойна гавелі ў густым парасніку бэзу і жоўтай акацыі. Ну, канечне ж, не з-за іх, абібокаў і п'яніц, выразалі таполі — на гэта была, відаць, іншая прычына.

Толькі што прашумеў ціхі і цёплы летні дожджык, з-за невялікай — з аўчунку — хмаркі вызірнула чырвонае вечаровае сонца, і промні яго раптам высветлілі, асыпалі золатам былы гарадскі сквер. Трымаючы ў руцэ невялікі дарожны чамаданчык, Гуліцкі прыгледзеўся лепш і нечакана зразумеў: а ўсё-такі не дурань быў той начальнік, які распарадзіўся выразіць шэрыя, вечна журлівыя канадскія таполі. Зараз, калі сонца сляпуха іскрылася на мокрай траве, стала асабліва бачна, што сквер нічога не страціў ад сваёй ранейшай красы. Замест някідкіх таполяў у нейкім строім геаметрычным парадку на пляцы

бетонную паласу трохі далей перакрыжоўвалі вузейшыя дарожкі, канцамі ледзь не ўпіраючыся ў дзверы сталюкі і кнігарні, хлебнай і рыбнай крамак, што, як і даўней, туліліся ў прыземістых будыначках праваруч ад сквера.

Хавалася за хмарку сонца, пасвяжэ ветрык, мерна пагойдваючы голя, амаль без лісця, пруткі маладых пасадак, а Гуліцкаму раптам падалося, што ветрык разгуляўся ў тым, ранейшым гарадскім скверы, які помніўся з дзяцінства. Выразна і блізка залапатала лістота, трэснулі галінкі, загайдаліся вяршаліны канадскіх таполяў. Але замарачэнне, мроя доўжылася секунду, усяго нейкі міг. Высокіх, магутных дрэў у скверы не было — зніклі, як міраж. Разгублены і збянтэжаны яшчэ больш, Гуліцкі стаяў з краю абноўленага сквера, і людзі, праходзячы міма, пачалі з цікавасцю азірацца, мусіць, пазнаўшы ў ім прыезджага чалавека. Гуліцкі схамянуўся: і праўда, нельга так доўга стаяць тут, навідавоку, трэба ісці, шукаць начлег у гасцініцы. І ён пайшоў — маруднай, паважнай ступою — па бетоннай дарожцы, але на сярэдзіне яе не скіраваў на плочку, дзе наўзбоч ад Дома Саветаў была гасцініца, а

Палескія рабінзоны.

Фотаэцюд А. ГЛІНСКАГА.

І журавель—нямы пыталнік—
П'е па-ранейшаму ваду,
Адно глядзіць, як з даляў дальніх
Куды іду? Па што іду?

Палёў шырокае раскрылле,
Дзе іншых клопаты відны,
Мне зноў падносіць не бадылле,
А шум даспелай збажыны.

Хоць не гучыць яна папрокам—
Як і пры мне, так і пасля
Пад хлеббаробскім важкім крокам
Удзячна шэпчацца зямля.

І не пазбыцца скаргі гэтай,
Хоць адрасована не мне,
Што можа песняй недапета
Застацца ў роднай старане.

Дыша браня—
выратоўча і грозна—
Душнай няўхільнасцю суднага дня,
Дрыжкі пройдзе па гадах марозна,—
Позна хавацца ім!—
Дыша браня!

Дыша браня!
Зіхатлівая тракі
Студзіць прыціхлых лясоў цішыня,
Ісціну тую, дзе водзяцца ракі,
Вораг спазнае тут.
Дыша браня!

Дыша браня!
Беспадобна жывая,
Чуе, дзе тойца злыднёў гайня,
Гора і здзекі—усё ажывае
У люстры напружаным.
Дыша браня!

Дыша браня—

бліскавіца Урала.
Што ёй чужынцаў тупых мітусня?
Будзе караць, як догэтуль карала,
Набрыдзь паганую.
Дыша браня!

Дыша браня!
Не забыць ёй ніколі—
Кволай рукою каваў хлапчана,
Каб аднагодкаў пазбавіць няволі.
Волі святой яго—
дыша браня!

Дыша браня—
у разложыстым гудзе
Высь крутанулася і глыбіня.
Літасці катам няма і не будзе—
Помстай агністаю
дыша браня!

Шукаць іголку ў стоце сена,
Лавіць у цемрадзі прамень—
Ці не на гэці лёс нязменна
Я асуджаюся штодзень?

З капрызных мрояў тку тканіны,
На п'едэсталах стаўлю сны.
І зіхатлівай палатніны
Хапіла б шар укрыць зямны.

У рамястве дамогася спрыту,
Ды не падменіш пачуццё,
Бо з-за любога краявіду
Гукае голасна жыццё.

І як бы звонка ні галёка—
Не адгукнуцца салаўі:
Без ясных рэнішніх вытокаў
Перасыхаюць ручаі.

Здаецца, нешта сам умееш,

А пражывеш гадоў з паўста,
Тады паціху зразумееш,
Што запрагаў каня з хваста.

Прастукаў дзень па стыках рэк,
Змахнуўшы фарбы фартухом,
І думы ў зыбкіх эмпірэях,
Дзе рэкі поўны малаком.

Гарачай стомай вее ціша
У смуглай мройнасці бяроз,
І вечнасць дзеі свае піша
Перад свяцільнікам нябёс.

Пачвары страт шчаціняць хібы
І—шчэраць помсліва клькі.
Але куды падзенеш хібы,
Калі ўрадзіўся я такі?

Не абмінаў я навальніцу,
Каб сыта цешыцца валлём—
Я выпускаў з рукі сініцу,
Абы паспець за жураўлём.

Лёс не кляню наканаваны
І не живу нязбыўным сном,
Баласт надзей адпрацаваны
Паслаўшы новым палатном.

Я дарэмна прымерваў
Супакой к злыбядзе—
Рукапашная нерваў
Днём і ноччу ідзе.

Ведаў—нешта загіне,
Покулі спіць птушчана.
Але клікала з сіні
Зноў і зноў вышыня.

Пад высокіх аблоках
Сосны горда стаяць.
Што мне з мрояў далёкіх

Трэба тут адстаяць?

Адстаяць сваю веру
У дабро і любоў,
І прызнасць даверу
Дрэў,
нябёс,
галубоў.

І засведчаць праменні—
Я змагаўся, як мог:
Перамогшы сумненні,
Я сябе перамог.

Краёчкам тонкім лёгкай пазалоты
Асмужана іржышча, і здаля
Адчуецца—да набліжэння слоты—
Як дыша задаволеная зямля.

Увесь абшар—да павуцінкі ценькай—
Прасвечан сонцам. Грудзі поўніць
даль.

І перапёлкі не чутно маленькай—
Няма.

Зямля—
як залаты медаль.

Зярняты, што праменнямі наліты,
Ідуць пакорна дзесьці на памол.

— нашы павышаюцца арбіты.

— багацее наш штодзённы стол.

Зямля! Зямля! Цяпер твая аздоба,
Калі на сонца глянуць з-пад рукі,
Падобна на аблічча хлеббароба—
Вы сапраўды навечна сваякі.

І толькі ў неразгаданым трымецні,
Як маладзік над полем устае,
І тых нячутна праступаюць цені,
Што паміралі цяжка за яе.

пайшоў далей, у самы канец сквера.
Там, каля двухпавярховага ўніверма-
га, далёка наўкруг раскінуўшы магут-
ныя лапы, стаяла адзіная высокая та-
поля. Нейкім цудам яе не зачэпала
бензапіла, абмінула вострая сякера,
і тоўстае — рукамі не абняць — дрэ-
ва цяпер махала галінкамі, радуочы-
ся жыццю, свежаму ветрыку, ціхаму
летняму надвечорку.

Гуліцкі пазнаў гэтую высозную шум-
лівую таполю, згадаў той далёкі —
сонечны і пяшчотны — красавіцкі
дзень, калі на месцы яўрэйскага пасе-
лішча, спаленага ў вайну, садзілі
сквер. Мужчыны і жанкі, зняможна-
ныя нядаўнім ліхалеццем, без асаблі-
вых жартаў і смеху разбіралі завалы,
выносілі з папалішчаў разбітую абга-
рэлую цэглу, расчышчалі пляц ад
смеці і друзу. Валодзя Гуліцкі тады
хадзіў, здаецца, ці не ў пяты клас.
Пасля заняткаў, нават не перакусіўшы
як след, ён адразу прыбег на пляц,
дзе садзілі маладыя дрэўцы, і да ве-
чара не столькі падсабляў, колькі пе-
рашкаджаў дарослым. Яны цыкалі
на яго, праганялі прэч, але непаседлі-
вы хлапчук, у якога, здаецца, гарэла
скура, усё ж неяк дахітрыўся зава-
лодаць чужою рыдлёўкай і цяпер ужо
смела, не баючыся нікога, капаў глы-
бокія ямки. Паблізу без паўнага заня-
тку круцілася аднакласніца Жэнька
Коўш, і Валодзя, заўважыўшы гуль-
тайку ў людскім натоўпе, паклікаў яе
да сябе, загадаў памагаць. І Жэнька
— чарнявая, з раскосымі, як ў ман-
голки, вачыма — слухмяна падносі-
ла чаранкі таполяў, стаўляла ў ямки, а
Валодзя, налаўчыўшыся, хутка і спор-
на засыпаў іх. Не згледзеў, як прай-
шлі цэлы рад. Спыніліся трохі супа-
чыць, таму што якраз забракавала і
саджанцаў. Валодзя, дурэючы, спіх-
нуў Жэньку ў ямку і хуценька па-
чаў закідваць зямлёю.

— Дурань, што ты робіш? — спа-
лохалася Жэнька.

— За лета, як тычка, вырастеш, —
кпліва засмяяўся Валодзя. — Во бу-
дзе папеха!

Ямка была глыбокая, ледзь што не
да паясніцы Жэньцы, а Валодзя, гэ-
ты адпеты хулган і задзірака, усё сы-
паў і сыпаў зямлю, утрамбоўваючы
нагамі. Аднакласніца заплакала, не
могучы вырабіцца з земляной пасткі.
Дзве буйныя, як гарошыны, слёзкі ска-
ціліся па яе пунсовых шчоках. Але
хутка пунсавелі не толькі Жэньчыны
шчокі. Нейкі дзядзька, растапырыў-
шы кашчавыя пальцы, пагнаўся за
хлопцам, і яго вуха стала чырваней-
шае за мак. Жэнька выбралася з ям-
кі і без агляды цурыла дахаты, а Ва-
лодзя, мацаючы балочае вуха, наўзда-
гон памахаў кулаком.

Маладыя таполі, уторкнутыя ў гле-
бу, перамяшаную з попелам, вельмі
добра прыняліся, і праз колькі га-

доў сквер ужо нельга было пазнаць.
Дрэўцы закаранелі, выцягнуліся ўверх,
узаялі густымі кронамі. Трохі паз-
ней паміж таполямі пасадзілі кусты
бэзу, жоўтай акацыі. Разросшыся,
сквер стаў месцам зборшчэў гарад-
скіх хлопцаў і дзяўчат. Праз райком
камсамола яны аднойчы выстараліся
машыну сасновых дошак, і неўзабаве
з краю сквера вырасла круглая танц-
пляцоўка з будкай для касіра, абне-
сеная густым штыкетам, каб не лазі-
лі падлеткі. Была б танцпляцоўка, а
музыка заўсёды знойдзецца. Тады,
пасля вайны, у Ганцавічах яшчэ не
было духавога аркестра, ніхто не чуў
пра вакальна-інструментальны ансам-
блі. Граць моладзі за прыгаршчы ме-
дзякоў падручыўся аднагоі франта-
вік Стась Рагалінскі, балазе, і жыў
ён недалёка. Кожную суботу і нядзе-
лю, а то і так, у будны дні, музыка
кульгаў на танцпляцоўку, прымошч-
ваўшы побач з касіркай і ледзь не да
раніцы рыпаў на сваім аблезлым, па-
шарпаным гармоніку. Граў Стась Ра-
галінскі вельмі ж хораша: падкруціць
рыжкія вусы, падміргне дзяўчатам,
прабярэць пальцамі па гузіках ладоў,
і пальцоўца над скверам чароўныя гу-
кі ці то полькі, ці то падыспані, а ча-
сам, калі хлопцы паднясуць добрую
чарку, аднагоі музыка яшчэ і падпя-
ваў.

Песня ўся, песня ўся,

Песня скончылася...

Таполі раслі, штолета таўсцелі ў
камлях, і ўжо цяжка было ўявіць ра-
ённы гарадок без гэтага шумлівага
сквера, без вясёлай танцпляцоўкі ся-
род густога бэзу і жоўтай акацыі. Мар-
на не траціў часу і Валодзя Гуліц-
кі: да дзесятага класа вылюднеў, раз-
даўся ў плячах, а галоўнае — паспа-
кайнеў, суцішыўся. Дзяўчаты ўпятай
зазраліся на ладнага хлопца і нават
Жэнька Коўш болей не крыўдала
за той недарэчны жарт. Пасля выпус-
кага вечара, помніцца, усім класам
хадзілі на Ціну сустракаць узыход сон-
ца, і Валодзя быў увесь час з Жэнь-
кай, не спускаў з яе вачэй, далікатна
падтрымліваў за руку. Вяртаючыся з
рэчкі, гуртам забрылі на танцпляцоў-
ку і тут, пакуль разгаралася раніца,
дурэлі, весяліліся хто як мог. Адзіно-
кі Стась Рагалінскі, мабыць, праз ак-
но ўгледзеў у скверы маладых і пры-
дыбаў на танцпляцоўку са сваім па-
шарпаным гармонікам. Валодзя і
Жэнька кружыліся ў вальсе, штораз
штурхаючы сяброў, і над імі шумелі
высокія, статныя таполі, захоціліся
салаўі, а людзі, якія з ранку беглі на
працу, праз плот дзівіліся на ашале-
лую маладую кампанію.

І яшчэ нямала разоў у тое незабыў-
нае лета Гуліцкі і Жэнька Коўш ха-
дзілі на танцпляцоўку і, ужо не ба-
ючыся настаўнікаў, хмялеючы ад во-
дараў летніх красаў і нечаканых ад-

крыццяў, што прынесла з сабою ста-
ласць, танцавалі да зморы, да ўпаду,
а потым яшчэ доўга сноўдаліся па
скверы, па запыленых вуліцах гарад-
ка. Лета было спякотнае, вясёлае, і
ім, або ім, хацелася, каб яно ніколі не
канчалася. Але хутка іх дарогі надоў-
га разышліся. Восенню Валодзя заб-
раў і войска, а Жэнька паступіла ў
гандлёвае вучылішча ў Баранавічах.
На пачатку разлукі яны слабі адзі-
аднаму шчырыя, гарачыя лісты —
«кахаю», «моцна цялюю», і Гуліцкі
кожны дзень не мог дачакацца ротна-
га паштальёна, і амаль кожны дзень
атрымліваў свой законны пацалунак у
канверце. Потым Жэнька пачала пі-
саць усё халаднаей, адказвала на яго
лісты радзей і нарэшце зусім перас-
тала пісаць. У апошні год службы Гу-
ліцкі нічога не ведаў пра Жэньку: дзе
яна, што робіць, мо выйшла замуж,
таму і маўчыць, слоўцам не абмові-
ца? Ротны паштальён з жалем разво-
дзіў рукамі, а ў Валодзі болей аблі-
валася сэрца: Жэнька, Жэнька, не,
не маўчы ты, адгукніся!

З арміі Валодзя сыскаўся дахаты
таксама восенню — у тую яе залатую,
яшчэ цёплую пару, калі за Цною по-
лымна гарэлі асінікі і бярозавыя гаі,
а сам гарадок наскрозь прапах пера-
спелымі антонаўкамі і каштэліямі. Ва-
лодзя выскачыў з вагона, апантана
азірнуўшы вакол, але ніхто яго не су-
стракаў, і, уздыхнуўшы, салдат пакінуў
малалюдны перон. Дома дзеля прыліку
пасядзеў з маці, распятаў пра сяброў
— пра Жэньку зварок прамаўчаў —
павячэраў і, адчуваючы пасля матчы-
най вішнёвай настойкі гарачыню ў
грудзях, выйшаў на вуліцу. Была як-
раз субота. Шэры змрок атульваў дрэ-
вы, вуліцы, дамы. З недалёкага скве-
ра далаялі гукі гармоніка: там, пэў-
на, пачыналіся танцы. Калі Валодзя
даблытаўся сюды, на танцпляцоўцы
ўжо было поўна моладзі. Ён прыткнуў-
ся з прыходу і амаль нікога не пазна-
ваў, хоць і не дзіўна: дома не быў цэлыя
тры гады, а за гэты час навырастала
вунь колькі маладых хлопцаў і дзяў-
чат. На душы было чамусьці прыкра і
сумна. Праз густое лісце таполяў пра-
бівалася яркае святло ліхтара, пада-
ла касымі пасмамі на танцпляцоўку,
і Валодзя з радасцю заўважыў, што
дрэўцы падраслі, узмужнелі, засланя-
ючы сабою вуліцу. Таполі пагойдва-
ліся, шумелі, вітаючы дэмабілізавана-
га салдата. Ён прыслухоўваўся да вя-
сёлага лопату лісця і не пачуў, як
Стась Рагалінскі — пастароў бравы
ваяка! — урэзаў белы вальс. Дзяўча-
ты пачалі запрашаць хлопцаў на та-
нец. Нечакана перад Гуліцкім спыні-
лася чарнявае, паўнагрудое стварэн-
не ў рыжым сачыку. Ён, мабыць, не
пазнаў бы Жэньку Коўш, калі б не
гэтыя яе чорныя валасы, раскосыя во-
чы. Валодзя глянуў на рыжы сачык

збянтэжана, здзіўлена, але гэта была
яна, Жэнька Коўш, распаўнедаля, па-
сталелая, і ён, не верачы сваіму шча-
сцю, ледзь што не прастагнаў:

— Жэнька, ты ці не ты? Я ледзь
пазнаў. Дзе ты прапала, Жэнька?

— Вярнуўся! — проста і коротка
сказала яна. — Давай танцаваць...
Пасля пагаворым...

Яны ўшчаміліся ў цесны круг, на
іх ніхто не звярнуў увагі, і Гуліцкі
падумаў, што гэта і надта добра. Жэнь-
ка кружылася лёгкая, як птушка, а Ва-
лодзя няўмела гупаў цяжкімі салда-
цкімі ботамі, бо за доўгія гады службы
ногі зусім развучыліся вырабляць
розныя выкрутасы. Ахрыпла рыпаў
стары гармонік, над галонамі шумелі
таполі, дзесьці ў кустах бэзу валтузі-
ліся і гучна рагаталі падлеткі. Кру-
жыліся дрэвы, кружылася, уцякала
з-пад ног танцпляцоўка. Калі Жэнька
трапляла ў яркую пасму святла ад ліх-
тара, Валодзя заўважаў, што яна па-
сталела, пасуровела з твару, а ў рас-
косых вачах быццам прытаіўся нейкі
ледзь улоўны смутак. Ён глядзеў на
Жэньку і маўчаў. Маўчала і Жэнька.

— Пайшлі адсюль, — сказаў Гуліц-
кі, калі белы вальс нарэшце скончыў-
ся. — Пагуляем у скверы.

— Пайшлі, — лёгка згадзілася
Жэнька. — Пагуляем.

Па скрыпучых прыступках яны спу-
сціліся з танцпляцоўкі і адразу ўсту-
пілі ў вечаровую шэрань, у журлівы
тапаліны шум. Далей, у глыбіні, сквер
не быў асветлены, і твар Жэнькі смут-
на бялеў у змроку. Яны ішлі па вуз-
кай дарожцы, што ледзь угадвалася
паміж дрэў, і не ведалі, з чаго пачаць
гаворку. За тры гады, мабыць, усё-
такі пачужаліся, забылі адзін аднаго.

— Ну, раскажы, як служылася?
— спытала Жэнька, — Нешта не ві-
даць, каб хоць у сяржанты выбіўся?

— Два разы на гаўптвахце сядзеў, —
як не з гонарам засмяяўся Валодзя.
— Дык нават яўрэйтарскіх лычак не
зарабіў.

— За што ж цябе, бедненькага, са-
дзілі на гаўптвахту?

— Напіваўся дужа.

— Во які — здзівілася Жэнька, —
А не хлуціш?

Валодзя ўзяў яе пад руку, паціснуў
плячыма.

— Якая карысьць хлуціць? Скажы от
лепш, чаму не пісала мне?

— Адрас згубіла, а да маці тваёй
пасаромелася ісці.

— Ладна, веру...

Гуліцкі і Жэнька мінулі брамку, пад
нагамі рыпнулі, прагнаючыся, збуц-
велыя дошкі драўлянага тратуара.
Над гарадком плыла не па-асеннямю
ціхая, цёплая ноч, дрыжэлі далёкія,
таямнічыя зоркі, хітравата, па змоў-
ніцку падміргваючы Валодзю. Позаду

(Працяг на стар. 10—12).

У пачатку 70-х гадоў пісьменнік Георгій Радаў задумаў дакументальны тэлесерыял. Задумаў як расказ пра лідэра палітычнага калгаса, намерваўся праз старшынёўскія лёсы пазнаць сацыяльна-псіхалагічныя зрухі ў вёсцы і тым самым праблемаваць «вузлы», што вымагалі аператыўных арганізацыйных захадаў. На жаль, смерць перапыніла працу пісьменніка з аднадумцамі — тэледакументалістамі: былі зняты толькі адзін «жаночы» і два «мужчынскія» старшынёўскія партрэты.

Ды хіба ідэя Радава не можа быць падхоплена? Чую прычынні: стужак пра галоўную фігуру ў калгасе (саўгасе) ро-

які раней замыкаў усе раённыя зводкі, быў стабільным даўжніком у дзяржавы. Калі Тарачэнку прызначылі на старшынёўскую пасаду, ён вывёў гаспадарку з эканамічнага застою ўжо на другі год. Трэба цяпер замацаваць уздым, разлічыцца з дзяржаўнымі даўгамі; даводзіцца старшыні «пераварцаць» і псіхалогію вясцоўцаў. Бо адзін ужо не верыць у паляпшэнне спраў, другі прывык папалявацельску адносіцца да абавязкаў (ніхто ж не кантра-

хоць часам бачым ягоную нецярплівасць, круты нораў. Хоць і чуюм крытычныя заўвагі перамага сакратара райкома партыі Пятра Міхайлавіча Катункіна: «Ахаліш неахопленасць кіраўнік не можа. На спецыялістаў скардзішся? Кажаш, спецыялісты вельмі слабыя? Трэба прывучаць да самастойнай працы, даваць ім больш свабоды ў частцы і больш патрабаваць».

Недахопы характару Тарачэнка ўспрымаеш як працяг ягоных вартасцей. Старшыня апан-

раадолец драматычнаю стужкаю, герой паказаны, калі так можна сказаць, у стадыі сацыяльнай адаптацыі. Малады кіраўнік набывае вопыт праз знаёмства з людзьмі, рэчаіснасцю, самаго сябе.

Назірала здымачная група за героем амаль цэлы год — ад зімы да зімы. Стужка размежаваная на чатыры «сезонныя» раздзелы. Падзеі ў фільме разгортваюцца нетаропка, што наогул характэрна для рэжысёрскай манеры Ю. Лысятава. Не выключаючы героя з атмасферы навакольнага жыцця, дакументаліст дае нам магчымасць паглядзець на вясковую рэчаіснасць. Каларытныя замаляўкі сялянскага побыту. Вось старая жанчына нясе аконную раму да канаўкі ля хаты — штогодні вясновы рытуал: няхай сонечныя промні прабіваюцца ў святліну праз вымытыя шыбы! Вось каровы, ледзь, не галолам, выбягаюць на зазелены мурог — збудзіліся за зіму па прыволлі. Вось ужо ў кадры восенёўскае бездарожжа...

Зразумела, у фільме гаворыцца пра надзею для ўсіх калгасных кіраўнікоў: узаемаадносін партнёраў у сістэме раённага аграрна-прамысловага аб'яднання (РАПА), укараненне брыгаднага падраду, прадукцыйнасць меліяраваных зямель. Ды якраз на гэтым шляху і падпісваліся «жыццёвыя» падзеі. У гэтых кадрах менш цікавым падаецца герой. На поўнаметражны фільм рэжысёру быццам не хапае творчага дыхання, і сідзі-тады ў яго рабоче-страчавыя эмацыянальныя кантакты з глядачом. Хібы ёсць у самой драматыцы. Не ўсім яе лініямі (іх умоўна можна падзяліць на «асабістую», «сямейную», «гаспадарчую», «ветэранскую») хапае зместавай паўнаты. Што ж уражвае нас, акрамя цінава паказанай на экране асобы героя? Эпізоды дзелавых размоў старшыні з бацькам, Уладзімірам Паўлавічам Тарачэнкам, партыйным кіраўніком суседняга з «Савецкай Беларусскай» калгаса. Сутрэча Алега Тарачэнка з вядомым у рэспубліцы старшынёўскім калгасе «17-ты парт'езд» Іванам Ігнатавічам Мельнікам, які ўзначальвае гаспадарку 27 гадоў. (Мельнік дае маладому налегу, парады спрытаванага старшыні, прынамсі: «Калі вы памыліліся, не бойцеся прыйсці і сказаць людзям: «Таварышы, я думаю зрабіць так, а атрымалася інакш, хочаце — карайце»). Яшчэ уведзена ў фільм трагічная нота пахавання старога механізатара, які ўсе жыццё аздаў калгасу... Тэма ветэранаў хлебаборскай працы неўпрыкмет працінае ўвесь фільм і вельмі яго ўзбагачае.

Метафарычна ўспрымаецца фінал «Круглага года». Скончыліся асеннія работы, зіма недалёка, можна сельскаму працаўніку трохі расслабіцца. На вясковым свіце некалькі хлопцаў саборнічаюць, хто хутчэй і спрытней узбярацца ўверх па гладкім шасце. Адзін напру-

жыўся — не, малавата сілы, слізгануў уніз. Зноў прымеруся — пайшо! Глядзіць людзі: давай, хлопце, не святля гаршкі лепяць!

У НЕЧЫМ пераклікаецца з «Круглым годам» стужка Беларускага тэлебачання «Зярыны» (сцэнарый Г. Карпавай, І. Пінчука, рэжысёр І. Калоўскі, апэратары Л. Броўтман, Ю. Санжарэўскі, В. Хайцін). Ды тут будні старшыні ў іншым аспекце паказаны і стылістычна манера рэжысёра зусім іншая.

Першы кадр — пейзаж. Кінакамера імчыць па залацістажоўтым іржышчы; адкрыццё азёрная і лясная прастора — рэзка, быццам віхурай, «унісе» ў кадр герояў. Едуць яны, як высвятляецца, на тэлестанцыю. Прадставім іх.

Валянцін Аляксандравіч Сазонаў, старшыня калгаса «Прамень Кастрычніка» Мазырскага раёна Гомельскай вобласці. Віктар Аляксандравіч Архіменія, старшыня калгаса «Рассвет» Любанскага раёна Мінскай вобласці. Алег Адольфіч Валадзько, старшыня калгаса імя Суворова Пастаўскага раёна Віцебскай вобласці.

У такой паслядоўнасці пойдзе расказ пра кожнага з іх. Аднак гэта не проста наведлі, яны ідуць адна за адной. Дакументальны сюжэт пастаянна перапыняецца размовай-дыскусіяй старшынь перад тэлекамерай. Цікава задума — супастаўленне на экране асоб калгасных кіраўнікоў. Усе яны прынялі слабыя гаспадаркі і вывелі іх у перадавыя, а што датычыць шляхоў эканамічнага «перавароту», то ў кожнага з герояў ён індывідуальны.

Сазонаў не выпадкова зняты на тых зямельных участках, дзе бульдозеры «ўспорваюць» глебу. Меліярацыя — яго «каніён», яго старшынёўская стратэгія. Ваке Сазонаў з дрыгвой паўтара дзесяцігоддзя, з першых крокаў старшынёўства, даказаўшы гаспадарчую выгаду асушаных зямель. Аднак непакоіць яго шаблонны падыход да справы. І, відаць, даўня «стрэмка» дапакае Сазонава: «Трэба захаваць першараднасць таго, што было. Нельга знішчыць баброў, андату, салаўя, чарацінку. Чаму мы адкідаем гэтае пытанне?..» Не толькі на словах абараняе старшыня прыроду — у калгасе паклапаціліся пра запаведнік, каб нашчадкі змоглі ўбачыць жыццёнасць «у натуре», а не толькі ў заалагічным музеі. Кіраўнік з абостраным пачуццём будучага — характэрная асоба нашых дзён.

БУДНІ СТАРШЫНЁЎСКІЯ

біцца дастаткова! Так. Але прыгадайце, колькі з тых стужак сталі падзеямі? Варта было б, разам з таленавітымі дакументалістамі, узняцца за «старшынёўскую эпопею» нашым ударным пісьменніцкім сілам, публіцыстам. Прадумаць напрамак кінематаграфічнага апавядання, улчыць, вядома, вопыт стужак мінулага. Варта старшынёўская гвардыя тагога помнікі!

Ідэя чапае энтузіястаў-практыкаў. Пакуль жа мы паразважаем пра наўныя набывы сённяшняй беларускай дакументалістыкі, якая стварае на экране вобраз калгаснага старшыні.

Адметны сярод стужак творчага аб'яднання «Летапіс» фільм «Круглы год» (аўтар сцэнарыя і рэжысёр Ю. Лысятаў, апэратар М. Сідорчанка). Глядзіш першыя кадры, дзе старшыня калгаса «Савецкая Беларусь» (што ў Меціслаўскім раёне) Алег Тарачэнка выдзе суровую размову з механізатарамі, — і мільгане думка: як дакладна можа сказаць пра пэўны час толькі знешняе аблічча калгаснага кіраўніка! Усёроўні герой-старшыню пасляваенных гадоў: афіцэрскі кіцель або салдацкая гімнасцёрка былі своеасаблівымі апазнавальнымі знамямі канца 40-ых з іх матэрыяльным аскетызмам. Сённяшні клопат селяніна пра вонкавую эстэтычнасць — прыкмета нашага часу, сведчанне высокага ўзроўню дабрабыту і культуры на вёсцы. Вось ён, герой «Круглага года» Алег Тарачэнка. Дзелавы, энергічны малады старшыня (яму—трыццаць), апрануты па апошняй модзе. Ды пры ўсім знешнім «парадзе» Алег Тарачэнка нясе вельмі нялёгкаю будзённую кіраўнічую ношу. Ён узначальвае калгас,

ляваў!). Заклапочаны малады старшыня ў размове з механізатарамі: хутка сяўба і вынік будзе залежаць менавіта ад іхняй мабілізаванасці.

Такі «драматычны зачыні» фільма «Круглы год». Дарэчы, многія эпізоды ў ім нагадваюць «сцэнарныя хады» ігравога кіно. Вось, скажам, герой прыехаў паглядзець авёс. «Звініць Звініць, таварыш Галавачкі (гэта — гукааператар — А. Б.), як вялікі цэх. Рабочы на заводзе чуе вась такі шум! Пасля розных няўдач, калі ну, не хопіцца, каб іх, гэтых што працаваць, вась прыедзеш на такое поле адзін і — як рукой усё здыме. І жыць ахвота і працаваць ва ўсю. Я нават пакадаў бы авёс на полі. Некаторыя спецыяльна сеюць, каб стрэсы здымаць розныя. Вось, калі ласка, без усялякай медыцыны лячыся. Прыродай дадзена. Проста слоў няма — хораша які!»

Зразумела, пераказ на паперы не перадае эмоцый старшыні: Трэба бачыць расказванасць яго перад камерай, чуць ягоную інтанацыю, каб успрыняць шчырасць героя фільма. Таварыскасць у яго адносінах са стваральнікамі стужкі спрыяе таму, што скарачаецца «дыстанцыя» паміж героем экранна і глядачом. А гэта магчыма толькі пры добрым веданні матэрыялу дакументалістамі і пры поўным даверы героя да здымачнай групы.

Рэжысёр Ю. Лысятаў сімпатызуе маладому старшыні, не баіцца прыадкрыць і слабыя стрункі Алега Тарачэнка. І правільна! Не меншае наша павяга да кіраўніка гаспадаркі,

тэны жаданнем узяць аўтарытэт калгаса, хоча навучыць людзей гаспадарыць разумна, дбае пра будучыя кваліфікаваныя спецыялістаў, пераконвае выпускнікоў школы вучыцца далей — дзеля інтарэсаў калгаса. Многае ўзяў на свае плечы Тарачэнка. І ўжо відочны вынік яго дзейнасці. Паляпшаюцца вытворчыя паказчыкі — гаспадаркі. Людзі навірылі ў маладога старшыню. Ды жыццё ў калгасе — не без канфліктаў. Кінематаграфістам удалося зняць, як спрачаецца Тарачэнка з заўгарам, з работніцай малочна-тварнай фермы, з даглядчыцай цялят, якія прывыклі мысліць «па-старынецку» і якіх накіравана старшыня перавыхоўваць, пераконваць.

Праз канкрэтны матэрыял — жыццё аднаго калгаса — у фільме высвечваюцца вострыя сацыяльна-знанамічныя і псіхалагічныя праблемы, якія пастаянна з'яўляюцца прадметам пільнага клопату кіраўнікоў партыі і ўрада нашай рэспублікі. Калгас «Савецкая Беларусь» — з тых 116 гаспадарак, якіх у 1983 годзе перасталі быць адасцюымі. Узнікаць такія калгасы і саўгасы да ўзроўню сярэдніх, а сярэднія да ўзроўню перадавых — сёння не толькі заклік, але і рэальнасць. Вельмі важны зварот беларускіх кінематаграфістаў да істотных з'яў у народна-гаспадарчым жыцці. Дарэчы, ужо раней, у стужцы «Бацькоўскае поле», Ю. Лысятаў паспрабаваў разгледзець адну з такіх з'яў: міграцыя сельскага насельніцтва, у прыватнасці, адток з вёскі спецыялістаў «мужчынскіх» прафесій. Быў у тым фільме, як і ў «Круглым годзе», галоўны герой — старшыня калгаса імя Сільніцкага, цяпер Герой Сацыялістычнай Працы Я. І. Кімстач. Ды, параўнаўшы абедзве работы Ю. Лысятава, бачым яго творчы ірон наперад. У новым фільме рэжысёру ўдалося пе-

ВАЛЬС Пад журлівымі таполямі

(Працяг. Пачатан на стар. 8—9).

пачуўся дзявочы піск, далаець маладзечы перабор гармоніка. Мусяць убачыўшы Валодзеву змову з далёкімі зоркамі, Жэнька лёгенька выслабаніла руку, якую ён падтрымліваў, і выбегла трохі ўперад. Тратуар рып-рып — пад Жэньчынымі туфлямі, гуп-гуп — пад салдацкімі ботамі сорак трэцяга памеру. Каля чыгуначнага вакзала, цьмяна асветленага сінімі і чырвонымі агнямі, спыніліся.

— Мо вернемся, паходзім яшчэ? — прапанаваў Валодзя. — Рана ж вунь як.

— Не, пайду дахаты. Штосьці спаць захачелася.

Голас у Жэнькі чамусьці задрыжэў, і Валодзя зноў убачыў у яе вачах жывы, ледзь прыхаваны смутак. Жэнька як быццам нешта ўтойвае, нешта не дагаворвае.

— Тады я цябе правяду?

— Правядзі, калі ногі не баляць.

Жэнька жыла блізка каля станцыі. Трэба толькі крыху прайсці па тупкай сцежцы ўздоўж чыгуначнага палатна, потым, перад самым семафорам, перабегчы пуд і там за леспрамгасаўскай эстакадай, будзе яе дом — з узорыстымі ліштвямі на вокнах і высокім белым комінам. Цяпер, вечарам, наўрад ці што разгледзіш, але тры гады назад Валодзя колькі разоў быў у Жэнькі дома і добра запомніў, што коміна на хаце высокі і пабелены вапнай. Тры гады назад і Жэнька была не такою, як сёння: жартавала, свавольла, проста ні з чаго выбухала доўгім, шчаслівым смехам. О, каб вярнуліся тыя даўнія, далёкія вечары! Пшчотныя, шчодрыя на ласку, яны, — тыя вечары, цалкам, непадзельна належалі ім, двам — Валодзю і Жэньцы. Ледзь што не на золку вяртаючыся з танцаў, яны спыталіся, ішлі амаль падбегам толькі да семафора, а тут, на адхоне насыпу, падалі ў густую траву і, не памячы нічога, пачыналі цалавацца. Цалаваліся, пакуль не запякуць губы, пакуль не пацямнее ў вачах. Потым перабяглі цераз пуд і каля ганка Жэньчынага дома цалаваліся і напаследак — доўга, замучана. О, далёкія, салодкія вечары!

Валодзя, ідучы за Жэнькай па вузкай сцежцы, у душы спадзяваўся, чакаў, што і сёння паўторыцца тое ранейшае, даўняе, незабытае. Ён ішоў паўз пуд і пільна ўзіраўся ў змрок. Блізка ўжо леспрамгасаўская эстакада, лупаты семафор, а вась і адхон насыпу, дзе яны калісьці любілі цала-

вацца. Мясцінка надта прыкметная: побач будка стрэлачніка, далей чарнее мост, пад якім, выбягаючы з недалёкага аleshніку, да самых маразоў не сціхана журчыць ручай.

— Пасядзім тут? — спытаў Валодзя.

— Пасядзім, — адказала Жэнька.

— Не забыла?

— Не-а, не забыла.

Гуліцкі зняў салдацкі кіцель, паслаў на шорсткай траве, пасадаў на кіцель Жэньку, а сам прымасціўся побач. Недалёка, у аleshніку, шастаў вецер, трымцеў сухім лісцем, у траве, каля самых ног, піснула мыш. На станцыі спіта гукнуў манеўровы паравозік, і свіст яго доўга вісеў над эстакадай. Яны прыслухоўваліся да начных гукаў і маўчалі.

— Дык чаму не пісала?

— Я ж табе сказала — аднас згу- біла.

І зноў маўчанне, каб хоць слова, каб паўслова. Але маўчаць далей нельга, трэба нешта рабіць, не сядзець ёлупнем, і Валодзя нічога лепшага не прыдумаў, як раптам ухваліўся, прыгарнуў Жэньку да сябе, пацалаваў у гарачыя мяккія губы. Жэнька не зазлавала, не адбілася. Усё-такі ён, Валодзя, малайчына: не развучыўся цалавацца за доўгія гады салдацкіны! Ён ужо не заўважаў начных гукаў, не чуў, як у аleshніку шастаў вецер, як на станцыі перагукваўся манеўровы паравозік.

— Пусці, задушыш, мядзведзь! Зусім блізка, над насыпам, непа-

коўся, трывожыўся лупаты, як цыклоп, семафор: то выцягваў дзюбу ўперак пудей, то ставіў яе старчма, каб лепш разгледзець, што робіцца на адхоне насыпу. Семафор трывожыўся, семафор нерваваўся. Калі ён бліскаў зялёным вокам і падймаў дзюбу над чыгуначным палатном, рэйкі пачыналі дробна звінець і неўзабаве міма эстакады прабягаў таварняк. Паравозы надрыўна свісталі, а машыністы ледзь не да пояса высоўваліся з аkenца, убачыўшы ў святле пражэктара нешта незразумелае на адхоне. Але Валодзя Гуліцкі не заўважаў ні страшэнна цікаўнага семафора-цыклопа, ні залішне дапытлівых машыністаў. На сведе былі толькі яны ўдвоіх — Валодзя і Жэнька, і ён адчайна, як у апошні раз, цалаваў і цалаваў мяккія, падатлівыя губы, адчуваючы такія ж шалёныя пацалункі ў адказ. Нарэшце Жэнька вырабілася з яго гарачы абдымкаў і падхапілася на ногі.

— Хопіць, Валодзька. Губы баляць.

— Выходзь за мяне замуж.

— Позна, Валодзька. Позна! — пра- стагнала Жэнька. Цыжарная я...

— Хто?! — як не закрычаў Валодзя.

— Кляшчю, загадчык сталюкі. Я ў яго буфетчыцай раблю.

За насыпам у лагчыны шумуў аleshнік, тоненька пазваньвалі рэйкі, выпучваў зялёнае вока цыбаты семафор. Жэнька раптам заплакала — горка, няўцешна, наўзрыд. Плечы яе ўдрыгвалі, распатланьы валасы лезлі ў вочы. Валодзя збянтэжыўся, разгубіўся; ён стаў, апусціўшы рукі, і

ЛІТОЎСКІЯ МАЙСТРЫ — У РАЎБІЧАХ

Творчае супрацоўніцтва музей і народнага мастацтва ў Раўбічах і Каўнаснага музея імя М. К. Чурлёніса стала традыцыйным. Летась грамадскасць нашай рэспублікі любавалася беларускім тэкстылем, а сёлета мы атрымалі магчымасць паказаць сучасны народны жывапіс і драўляную скульптуру Літвы ў музеі ў Раўбічах. Мэтамакіравана збіраць сучаснае народнае мастацтва музея імя М. К. Чурлёніса пачаў 20 гадоў назад.

Абодва гэтыя віды народнага мастацтва вельмі папулярныя зараз у нашай рэспубліцы. З'яўляюцца ўсё новыя таленты, якія ўзбагачаюць сучасную літоўскую культуру.

На выстаўцы прадстаўлена каля ста работ дваццаці двух аўтараў. У большасці гэта народны прымітыў, які падкупляе своеасаблівым светаўспрыманням і шчырасцю. Яго аўтары — людзі сталага веку, якія нарадзіліся на пачатку нашага стагоддзя, а іх творчы ўзрост вымяраецца двума апошнімі дзесяцігоддзямі. Амаль кожны з іх — чалавек сіладанага, не заўсёды шчаслівага лёсу, чалавек, які знаёмы і творчасці магчымасць падзіліцца з людзьмі сваімі перажываннямі, сваімі пачуццямі, думкамі. І часта ўнутраны свет гэтых аўтараў не пакідае абываком глядачоў.

Так, адна са старэйшых аўтараў Моніка Бічунене ўжо дваццаці гадоў прымае ўдзел у выстаўках, яе работы друкаваліся ў многіх часопісах і альбо-

А. КІЮКШТАЙТЭ. Вуліца.

І. УТКУРНІС. Рэкі Нерыс і Вільяне.

мак, вядомы ў СССР і за мяжой. Ім уласцівы шырокі мазок, яркі каларыт, падкрэслена дэкаратыўнасць прадметаў. Яна не імкнецца да перадачы натуральнай рэальнасці, у яе жывапісе шмат агульнага з літоўскім тэкстылем («Ферма», «Вясеннія работы»).

Любоў да прыроды сваёй краіны выяўляецца ў пейзажах 90-гадовага В. Васіляўскаса, прасякнутых лірычным настроем. Своеасаблівае стрыманасць у каларыце характэрна для яго націюрмортаў («Націюрморт з яйкамі»).

Глыбокія народныя традыцыі ў драўлянай скульптуры Літвы. Не выпадкова народным майстрам архітэктуры давяраюць стварэнне манументальных комплексаў. Адзін з іх, скульптар Ужкурніс Іпалітас,

прымаў удзел у рабоце над мемарыяльным комплексам «Аблінга». Яго творы створаны без папярэдніх эскізаў.

Былы батрак, каміяр, лесаруб Шэпіа Ленгінас першую сваю работу зрабіў у 42 гады. У ягоных скульптурах стрыманасць спалучаецца са шматслоўнай арнаментальнай дэкаратыўнасцю.

Маючы шмат агульнага, творчасць кожнага майстра глыбока індывідуальная. Кожны твор сучасны, у той час у іх адчуваецца выразна пазначаная сувязь з традыцыйным мастацтвам літоўскага народа.

Аушра КАРГАУДЗНЕ, старшы навукова супрацоўнік Каўнаснага дзяржаўнага музея імя М. К. Чурлёніса.

стаці музей БССР, у якім прадстаўлены чатыры работы майстра, у тым ліку карціна «Чарга каля басейна».

Сёння ўсе, хто наведае музей, маюць магчымасць яшчэ раз дакрануцца да свету творчасці В. Пярова. У сувязі са 150-годдзем з дня нараджэння мастака тут працуе выстаўка яго лепшых работ. У экспазіцыю ўвайшлі творы В. Пярова з фондаў Дзяржаўнай Траццякоўскай галерэі, Дзяржаўнага Рускага музея, Кіеўскага музея рускага мастацтва.

М. ВАЦЕНЯ.

У фэе наваполацкага кінатэатра «Мінск» размясцілася экспазіцыя выстаўкі мастацкай і дакументальнай фатаграфіі гарадскога клуба аматараў гэтага самага масавага віду мастацтва.

Адзінства прыроды і чалавека ў цэнтры ўвагі кіраўніка клуба В. Цярэнцьева. Філасофскім роз-

думам напоўнены яго «Сувязь», «Летам», «У велізарным свеце», «На захадзе». Як працяг гэтай тэмы — работы «Халадна» Т. Енікевай і «Зборы ў дарогу» А. Марцінкевіча. Па-майстарску здымае В. Цярэнцьеў і гарадскія пейзажы.

Сваю выстаўку фотаамаляў Наваполацка прысвяцілі 40-гадзю Вялікай Перамогі, таму ў экспазіцыі шмат работ, аўтары якіх перадаюць водгулле той суровай гары. Узляць хоць бы здымак Д. Рудава. Яго пасівець, стомлены доўгімі дарогамі «Ветаран» прысеў на поплаве непаладзена ад Кургана неўміручасці. Пранікліва ўглядаецца ён у нашы сённяшнія клопаты і з трываючай пэўна, думае пра будучыню. Па-свойму ўбачылі вайну і Евелю і А. Дубатоўка.

Асаблівай душэўнасцю, тонкім лірызмам вылучаюцца работы Т. Касміной «Цесля Павел Лук'янавіч — удзельнік вайны», «Партрэт», «Я ў доме», «Святлана», «Раман і яго доме», «Ларыса», «Паміж небам і зямлёй», «У майстарні мастака», цыкл «Надзіянне».

В. АРЛОВА.

Другі герой фільма, Арцімена, — старшыня-будаўнік. Першае, што зрабіў Віктар Аляксандравіч, калі заступіў на пасаду, — пачаў ставіць сабе дом на ўласныя сродкі. Даў, напэўна, усім зразумець: пасляецца не часова. Мінула без малага паўтара дзесятка гадоў. Пры старшыні ўзведзены сучасны пасёлак, пабудаваны і працуе калгасны санаторый («Каб не ездзіць далёка калгасніку»). Нядаўна да гаспадаркі далучылі зусім адсталы калгас. Арцімена пачаў пераўтвараць новую тэрыторыю. Здымачная група назірала за ім у тыя моманты, калі будаўнікі разбуралі ранейшы, ненадзейны зерняток, а затым узводзілі новы, сучасны. У студыйнай дыскусіі паміж старшынёй Арцімена больш слухае. «Скупы на слова» — так гавораць пра яго аўтары стужкі. А калі слова даецца — часцей за кадрам, — думкі старшыні накіроўваюцца па некалькіх напрамках. Арцімена дбае пра той час, калі праца калгасніка будзе рэгламентавана і спраўляць святы ён зможа пра-людску, не звязаны работай. Трываюць старшыню адваротны бок матэрыяльнага дабрабыту — ёсць катэгорыя людзей, якія «не могуць стрымацца ад спакусаў»...

Разважаюць пра маральныя асновы сучаснага селяніна ўсе тры старшыні — гэта вядучая тэма фільма. Сазонаў процістаўляе людзям, што працуюць «на знос, за сумленне», тых, хто абываком да спраў калектыву. Выселі ў час жыцця, калі на вагу золата кожная гадзіна — спраўдны біч для калгаса, бо паралізуюць веку на некалькі дзён. «А на зямлі трэба працаваць не тады, калі хочаш, а тады, калі трэба» — гэтым маральным абавязкам, пра які напамінае старшыня калгаса «Прамень Кастрычніка», спрадвекую жмў селянін-продак. Валадзько, трэці герой фільма, дзеліцца ўласнымі жыццёвымі назіраннямі: людзі, якія «дастаюць» «нажываюць» сваёй мазолістай працай, не за кошт працы бацькоў — намнога высакроднейшыя, лепшыя, беражлівейшыя.

У разважаннях старшынь, у прыкладах, якія яны прыводзяць, раскрываецца надзеяны грамадскі клопат. Ідзе змена сялянскіх пакаленняў, радзеюць рады тых, хто здабыў пасляваенную славу калгаснаму руху. А ці моцна грамадзянская пазіцыя ў маладых? Ці прынялі яны сэрцам ідэалы, духоўныя традыцыі бацькоў?

Там, дзе клопацца аб прадаўжальніках земляробскай

справы, многія праблемы здымаюцца з парадку дня. У калгасе імя Суворова, у Валадзько, юнакі і дзяўчаты не спяшаюцца пакінуць бацькоўскі дом. Акрамя добрых працоўных умоў, акрамя наладжанага сацыяльнага быту, у калгасе пашыраны выбар прафесій. Вядомая статыстыка: сучасная вёска можа прапанаваць працоўніку не больш за сто—сто пяцьдзесят спецыяльнасцей (горад больш як сорак тысяч). А ў гэтым калгасе арганізаваны падсобныя цэхі і промыслы: значны прыбытак у калгасную касу, пашыраны выбар прафесій для маладых. Вось яно, разумею, спалучэнне грамадскіх інтарэсаў з асабістымі.

Ігар Калоўскі, рэжысёр «Зярнят», у адрозненне ад Ю. Лысцова — прыхільны дынамічнага дзеяння на экране, разкага мантажу, абагульненых вобразаў. Здаецца, і зямлю рэжысёр увадзіў у кадр як частку Сусвету, а не проста месца, дзе жывуць героі фільма. Варта вярнуцца творчому манеру рэжысёра: перспектыўнай цяпер робіцца ў дакументалістыцы спалучэнне фанталогіі з вобразнымі мастацка-ігравымі сродкамі. Гэта асабліва адметна на фоне шматлікіх неэмацыянальных, «практакольных» стужак. Разам з тым І. Калоўскі часам як бы страчвае кантроль над сваім творчым тэмпераментам, бывае, захапленне ўнутрыкадравай і мантажнай метафарычнай робіцца самазаймай, адцягваюе ўвагу рэжысёра ад спадзіжэння чалавека і вядзе да прэтэнцыёзнасці. Напрыклад, адзін з герояў фільма «Зярнят» абурецца тым, што нірэдка сповадзецца старшыніўскай інцытыва. Следзя мантажна даюцца амаль «даўжэннаўскія» яблыні, якія гайдае вецер, бягуць хвалі па возеры — эфэктна, ды не з таго сансава-мастацкага раду, эмоцыя не падкрэслівача, надварот, губляецца. Або эпізоды выселля ў час жыцця: яны дадзены ў мантажнай паралелі з напружанай працай людзей. Дык ці ж могуць выклікаць глядацкае абурэнне гультаямі тыя раскошныя кадры? Спрэчымі выглядаюць і кінацятаты з вядомага мастацкага фільма «Развітанне», знігата па матывах апавесці В. Распуціна «Развітанне з Мацёрай», які нібыта глядзяць разам героі перад гутарнай-дыскусіяй на тэлебачанні.

Які ж вынік можна зрабіць, паглядзеўшы стужкі Ю. Лысцова і І. Калоўскага? Абодва фільмы сведчаць пра зацікаўленае і паглыбленае спадзіжэнне беларускай кінадакументалістыкай асобы сельскага кіраўніка і праблем сучаснага вясковага жыцця. У адным выпадку кінамастаграфісты няспешна назіраюць за героем, ствараючы своеасаблівы псіхалагічны «монафільм», у другім — прапануюць трыпціч, уносячы ў стужку публіцыстычныя рысы і сімвалы-абагульненні. Абодва напрамкі падаюцца перспектыўнымі.

Ала БАБКОВА.

толькі плямкаў губамі, не ведаючы, што рабіць, што сказаць.

— Ты не лепшы! Бабнік! Хобель! Як з ланцуга сарваўся! — выкрыкнула Жэнька ў вочы Валодзею і, спатыкаючыся аб рэйкі, пабегла цераз насып.

— Куды ты? Пачакай!.. Жэнька!

Валодзя было памкнуўся за ёю, але тут устрапянуўся семафор, трывожна залыпаў злелым вокам. З-пад семафора на стрэлкі вылецеў таварняк і засланіў сабою Жэньку. Валодзя ледзь не падмазаў колы: адскочыў убок амаль што з-пад самага паравоза. Напята гулі рэйкі, доўга мільгалі вагоны і платфармы — аж забалела ўвачу. Таварняк праехаў станцыю на поўным хаду і адгукнуўся ўжо далёка за пераездам. Валодзя стаў аглушаны, апусціўшы — як хто наляваў у душу. Жэнькі на тым баку насыпу не было. Зірнаты цыклоп зноў выцягнуў дзюбу над пуцямі і, здаецца, глядзеў на Гуліцкага зласліва, дакорліва, кпліва.

— А ну цябе, зануда!

Валодзя, як жывому, паказаў семафору кулак і марудна, няспешна, стараючыся не думаць пра Жэньку, пра яе бяду — а можа, зусім і не бяду? — пацёгса дахаты. На вуліцах гарадка было ціха і дустынна: танцы даўно скончыліся, хлопцы і дзяўчаты разышліся. У начной цішыні пад салдацкімі ботамі гулка адзываліся дошкі трагуара. Дзесяці непадалёк спраконку кукарэкнуў певень, і Валодзя здагадаўся, што бярэцца на раніцу. Дома

ён асцярожна, каб не разбудзіць маці, адчынуў дзверы ў свой пакой і, не распранаючыся, лёг на локак. Адрозна не мог заснуць — смаліў папяросу за папяросай, вараचाўся з боку на бок, а калі вейкі нарэшце змружыліся, то спаў моцна і доўга, і маці, заходзячы ў пакой, палохалася, што сын стогне ў сне і скрыгча зубамі. Спаў траха не цэлы дзень, а вечарам зноў быў у скверы, на танцпляцоўцы. Але дарма Валодзя прыглядаўся да дзяўчат: на танцы Жэнька не прыйшла. Не прыйшла яна ў сквер ні на другі, ні на трэці дзень. Сам не свой са стрэмкай у сэрцы Валодзя які тыдзень смякаўся па гарадку, і ніхто не здагадаўся, што ён плача — плача збалелай, пакрыўджанай душой. Потым знаёмы вярбоўшчык падбурхотуў ехаць на цаліну — туды акурат адпраўляліся сем'і перасяленцаў, і Валодзя з радасцю згадзіўся, балазе, у войскі вывучыўся на шафэра. Гадоў колькі круціў «баранку» самазвала ў кустанайскім стэпе, а дамоў не хацелася: маці напісала, што Жэнька выйшла замуж, гадуе дачку. Стрэмка ў сэрцы пякла, вярэдзіла душу, не давала спакою.

У Ганцавічы Валодзя Гуліцкі прыехаў па тэлеграме: раптоўна захварэла і памерла маці. Пасля хаўтураў ён прадаў хату, збыў сякую-такую жыўнасць, што вялася ў пахілым удовіным хляве, а сам наважыўся ехаць у Мінск, паступаць у інстытут. З Жэнькай не давялося сустрэцца. Дачуўся толькі, што яна робіць у сталоўцы, прадае пі-

ва. Грошай за матчыну хату хапіла на доўга. Валодзя, каб забыцца пра сваё гора, налягаў на кнігі, не прапускаў лекцыі, і яго стараннасць заўважылі: пры размеркаванні на прапу пакінулі ў сталцы. А тут на вочы натрапілася добрая, сціплая дзяўчына: стварылася сям'я, пайшлі дзеці, а Жэнька згадвалася ўсё радзей і радзей. У родны палескі гарадок наездзяць не было асаблівай прычыны: нікога з родных там не засталася.

Спыліў, як вада, дзесяцігоддзі, і толькі зрэдзь часу, старэючы, Гуліцкі згадваў сваё юнацтва, далёкае пакульнае каханне. Думаў: мінулае, прайшло назаўсёды. Але ж не — не прайшло, не забылася. Нават дзіўна: варта было яму паявіцца на вуліцах Ганцавіч, як нешта нахлынула ў грудзях, тарганулася, запякла ў сэрцы даўняга балючка стрэмка. З-за туману гадоў, з вечаровай смугі выплылі высокія журлівыя таполі, цыбаты семафор на станцыі, травяністы адхон насыпу. Божа мой, як жа даўно гэта было!

Гуліцкі, сівы і грузны, усё яшчэ стаў перад адзіночым ўдалелай таполяй, на скрыжаванні дзвюх бетонных дарожак. Зайшло сонца, і кветкі ў скверы адрозна пажухлі, страцілі яркі, прывабныя фарбы. Змрок усё гусцей аблягаў шырокі пляц. Спяшаючыся, міма прабягалі людзі, у вокнах суседніх дамоў запальвалася агні. Час не ранні: трэба ўжо Гуліцкаму дабрацца ў гасцініцу. Ён азірнуўся напаследак і тут ледзь не з ускрыкам пазнаў, што ста-

іць акурат на тым самым месцы, дзе калісьці была танцпляцоўка. Памыліцца нельга. Вакол танцпляцоўкі густа раслі бэз і жоўтае акацыя. Калі кусты выкарчавалі, у зямлі засталіся карані, і цяпер яны пусцілі пасынік. З маладзенькіх — па вяршку ад зямлі — прущаў утварыўся шырокі круг, які і выдаваў мясціну, дзе была танцпляцоўка.

Гуліцкі зноў захвалваўся, і ў гасцініцу ісці яму перахацелася: там знойдзецца локак, калі ні прыйдзеш — хоць сярод ночы, хоць пад раніцу. Уздоўж дарожак у сверы запаліліся ліхтары. У іх яркім святле на другім баку сквера цёмна блішчэлі вокны сталоўкі. Гуліцкі стаў на месцы былой танцпляцоўкі, глядзеў на гэтыя цёмныя вокны і як быццам нечага чакаў. Спраўды, ён нечага чакаў. Хутка вокны сталоўкі пачалі патухаць, чуваць было, як рыпнулі ўваходныя дзверы, і на ганак выйшла некалькі жанчын. Яны разбегліся ў розныя бакі, а адна, з сумачкай у руцэ, скравала на дарожку, дзе, як статуя, нерухама стаў Гуліцкі. Жанчына набліжалася. Сэрца ў яго гулка і часта затахкала, па целе прабеглі дрыжыкі. Хай грывне гром з яснага неба, але гэта была яе, Жэньчына, паходка — плаўная, няспешлівая. Жэнька, вядома, пастарэла; па дарожцы, апусціўшы голаў, ішла поўная, грудастая кабетка. Вось да яе дзесяць метраў, вось пяць, вось яна ўжо зусім побач. Гуліцкі не (Заканчэнне на стар. 12).

Здаецца, толькі ўчора гэта было: у густым вішняка ўшацкая вулка, дзве паважанага ўжо веку жанчыны на лаўцы, і песня... Раздольная і шырокая, як блізкія ўзгоркі і палі, шчымлівая і пяшчотная, як сінеча роднага неба над галавой, мудрая і спрадвечная, як дубы і таполі... Жанчыны спявалі, і іх галасы вольна несліся над Ушачамі. Іх прагна ўбірала ў сябе магнітафонная стужка ўключанага мною «рэпарціра», каб і сёння данесці

чаткі вянкi плятуць, на вадзе пускаюць, цераз галовы кідаюць. Музыкі на цымбалах ды на скрыпцы іграюць... Семдзесят дзевяць гадоў Марыі Рыгораўне, а памяць захавала свежую, дзівочую, і голас, хоць і крануты няўмольным часам, але надзвычай моцны, багаты, сапраўды народны голас. У песнях, якія спявае гэтая беларуская жанчына, яе лёс, лёс роднага народа. Шмат перажыла на сваім вяку Марыя Рыгораўна. З двума ма-

будучага пазта. І сёння Рыгор Іванавіч не забывае бабу Машу, як ласкава называюць Трафімаву ўсе Ушачы, наведвае яе ў час сваіх вандровак на радзіму.

Слухаю голас Марыі Рыгораўны, гляджу ў яе вочы, якія па-маладому глядзяць на свет, і дзіўлюся моцы і трываласці, мужнасці яе.

Усе жыццё Трафімавай мудрае і простае, як песні, якія спявае народ.

**Кругло, мало балоцечна,
Там хадзіла маладзюна
І селя расу-ірасу.
Расці, мая раса-краса,
І тонкая, высокая,
І па лісціку шырокая...**

— А адкуль вы, Марыя Рыгораўна, ведаеце столькі песень?

— Ой, дзетачкі вы мае! І мая баба пяла песні, і маці, і сама слухала, запамінала. Яны ж народныя... Я ўсякія песні люблю і знаю. З песняў няк вяселья: і не баліць, здаецца, нічога, і маладая быта...

— А вось, як думаеце, ці трэба даўня песні сённяшнім маладым людзям?

— Трэба, ой як трэба! Я вось думаю: памру, а колькі песень за сабой на той свет панясу. Хай бы якое пераймала, вучылася.

— А што, ніхто не вучыцца?

— Дужа мала. Бывала, прыйдзе каторая: бабуля, навучы, як песню пяць. Навучу, як жа ж, трэба. Я і ў кумпаніях бываю, песні пяю. Але мала такіх, што вучыцца.

Хацелася б, каб і ў раённым адзеле культуры больш уважліва ставіліся да каштоўнейшага скарбу — народнай песні. Чаму б не запісаць песні, якія ведаюць мясцовыя жанчыны, не ўключыць іх у рэпертуар калектываў мастацкай самадзейнасці? Ды і вечар фальклору можна было б наладзіць, запрасіўшы для ўдзелу ў ім і Марыю Рыгораўну, і Марыю Арцёмаўну, і іх сябровак.

Зноў ўключваю магнітафонны запіс. Слухаю песню, а сэрца напаяецца ўдзячнасцю і гордасцю за бацькаўшчыну, за яе культуру. І думаецца, што пакуль ёсць у народа песня, вечны і магутны ён, вечныя Ушачы і Белавежа, Прынямонне і Прыдняпроўе, увесь наш край, песенны, мудры, мужны.

Спявайце ж, Марыя Рыгораўна!

Навум ГАЛЬПЯРОВІЧ.

У СТУДЭНЦКІМ ТЭАТРЫ

У Гомельскім дзяржаўным універсітэце з 1974 года існуе студэнцкі тэатр. За гэты перыяд калектыв, якім кіруе актёр Гомельскага аблдрамтэатра А. Бычню, паказаў шэраг спектакляў — «Развітанне ў чэрвень» А. Вампілава, «Жорсткія гульні» А. Арбузава, «Лазня» У. Малноўскага, «Ноч пасля

выпуску» У. Цендракова, «Да трэціх п'еўняў» В. Шуншына, «Чатыры кроплі» В. Розава.

Нядаўна адбылася чарговая прэм'ера — спектакль па п'есе А. Арбузава «Горад на сьвітанні», які расказвае пра першабудунай Камсамольска-на-Амуры.

Тэкст і фота В. ТКАЧЭНкі.

ВУЧАЦА АМАТАРЫ

Г. Чуданоў (справа) абмяркоўвае работы слухачоў універсітэта.

Першы ў нашай рэспубліцы народны універсітэт фотамастацтва створаны ў Гомелі на базе народнага фотаклуба «Палессе». Праграма вучэбных заняткаў разлічана на два гады. На чарговых занятках першага года навучання, якія адбыліся нядаўна, слухачы абмеркавалі тэму «Фатаграфія ў прэсе: змест, форма, жанравая структура». З лекцыяй выступіў намеснік галоўнага рэдактара часопіса «Советское фото» Г. Чуданоў. Адбыліся прагляд і абмеркаванне творчых работ слухачоў універсітэта. На працягу навучальнага года

з лекцыямі на занятках выступілі таксама старшыня фотаклуба «Мінск» Ю. Васільеў, загадчык аддзела фотамастацкай творчасці часопіса «Советское фото» М. Лявонцёў, фотажурналіст В. Ждановіч, журналіст, член Таварыства фотамастацтва Літоўскай ССР П. Карпавічус.

Слухачы мелі магчымасць пазнаёміцца з пяцінаціцаю калекцыямі работ розных фотаклубаў краіны.

Тэкст і фота М. БЯЛЬКОВІЧА.

Ёсць у народа ПЕСНЯ

той няўдоўны пах цёплага вечара, той светлы сум і пяшчоту, якія навявалі словы і мелодыя:

**Адвінелі пчолачні, па бару лятаючы,
Салодкі мёд збіраючы,
І плакала ўдовачка, вячэру гатуючы...**

Марыя Рыгораўна Трафімава і Марыя Арцёмаўна Пугач — дзве суседкі і сяброўкі, дзве вядомыя на ўсе Ушачы спявачкі. І калі ў раённым адзеле культуры думалі, як больш цікава, ярка і прыгожа адсвяткаваць народнае свята Купале, гэтыя жанчыны выступалі сярод галоўных дзейных асоб. Гаворыць Марыя Арцёмаўна Пугач:

— На Івана Купалу напросілі нас на сцэне выступіць. Мы і пялі тады. Багата песень пялі.

**Дзевачка ночку не даспала,
Дзевачка ночку не даспала,
Шоўнам нашую вышывала,
Шоўнам нашую вышывала,
Свайму міламу даравала,
Свайму міламу даравала...**

Марыя Рыгораўна Трафімава ўспамінае:

— Бывала, на свята з усіх навакольных вёсак збіраліся. І з Ваўча, і з Нізоў прыходзілі. Купалу запаліць, вогнішча значыць, а высока на дрэва мазіцу замацоўваюць. Гарыць яна аж да рання, нібы зорачка. Дзяў-

лымі сынамі засталася яна ў роднай вёсцы, калі Ушаччыну захапілі фашысты. Чым магла дапамагала партызанам. Не да песень, здаецца было, але ў хвіліны тугі і болю прыходзілі і яны, такія ж тужлівыя, сумныя — пра горачка, пра слёзы... Яны дапамагалі трымацца, не наддавацца адчаю, спадзяваюцца на лепшае. Пайшоў у партызанскі атрад старэйшы, Пятрок, і ўжо сэрца маці сціскалася ад страху і хвалявання за ягонае жыццё.

А потым была блакада. Разам з іншымі партызанскімі маткамі, жонкамі, сёстрамі блукала яна па знаёмых лясах, хавалася з меншым Валодзем ад карнікаў, ледзь не згарэла жыва, як згарэлі сотні яе землякоў у тых страшных хатынях.

Аднойчы напятакала ў дзесе суседа, сваяка Івана Барадуліна. Рэшткаю солі падазялілася. Пагаманілі, успомнілі блізкіх і разышліся, каб потым болей ніколі не сустрэцца. А сын Іванаў, Рыгор, стаў для Марыі Рыгораўны амаль як родны. Неаднойчы доўгімі зімовымі вечарамі і летнімі купальскімі ночкамі слухаў ён, як спявае Марыя Рыгораўна з маці Кулінай, з іншымі ўшацкімі жанчынамі-ўдовамі. Хто ведае, якія радкі нараджаліся тады ў

задуха смелая. Ён помніў яе іншую — пяшчотную, далікатную, трошкі сарамлівую. Цяпер жа перад ім стаяла пастарэлая, грубаватая кабетка, якая зведала жыццё, і, мусіць, не ўсё ў тым жыцці для яе было лёгка і гладка.

— Не глядзі так падазрона, — перахапіла яго ўважлівы позірк Жэнька. — Я і праўда п'яная, як бэля. У Надзежды Ігнацёўны, нашай загадчыцы, — яна паказала на сталаўку, — сёння дзень нараджэння. Дык мы, грэшныя, купілі ёй недарагі касцюмчык, а Надзежда Ігнацёўна, хай яе халера, паставіла скрыню віна. Дальбо, не хлушу — цэлую скрынку.

— А дзе ж твой Кляшчоў? — не стрываўшы каб не спытаць Гуліцкі. — Здаецца, ён жа раней кіраваў сталаўкай.

— Дык няма ўжо майго Кляшчова, даўно няма, — шчыра здзівілася яго недасведчанасці Жэнька. — Яшчэ залетась згарэў ад самагонкі. Дай ты веры, сіняе полымя снопам шугала з рота. Я так перакалаццалася тады: мала што сам канае, пустадомак, дык яшчэ і жыллё, баялася, падпаліць напаследак.

— Хай бы ў балныцку пазваніла, — параў Гуліцкі. — Усё-такі дактары. — Званіла... Не далі рады, — з прыкметным халадком у голасе адказала Жэнька. — А зараз адна жыву. Кватэра, як адырна, пустая — тры пакоі. Дочкі замуж выйшлі. Света тут, у Гаіцавічах, а Вера — у Антопалі.

Жэнька, вядома ж, хлусіла, што выпілі цэлую скрынку віна. Яна проста была высёлая і бесклапотная, манголачка Жэнька, смяялася, неўпапад жартавала, больш не ўспамінаючы недарэку мужа, і з гэтага Гуліцкі зрабіў вывад, што яна не кахала свайго

Кляшчова. На душы чамусьці адразу палягчэла. Яны — двое пажылых, цёртых жыццём людзей — стаялі пасярод бетоннай дарожкі і хутка ўсё ведалі адзін пра аднаго: пра свае хваробы і немачы, пра дзяцей і ўнукаў. Расказала Жэнька і пра сквер. Таполі, аказваецца, зрэзалі таму, што пастарэлі, пачалі гніць у стрыжні і падаць ад моцнага ветру. А над гарадком плыла цёплая летняя ноч. У святле ліхтара кружыліся белыя матылькі, няўцямна біліся аб шклянны каўпак. На станцыі сіплавата азваўся цэпавоз, з грукатам і шумам праімчаўся таварняк. Калі зноў стала ціха, на другім баку сквера, цераз вуліцу, дзе стаялі яшчэ даўнейшыя дамы, нечакана пікнуў старамодны гармонік.

— Стась Рагалінскі! — пазнаў, устрэпаючыся, Гуліцкі. — Жыў курьліка!

— Яшчэ і доўбняў не заб'еш, — не задаволена сказала Жэнька. — Абрыв усім бязногі дзед. Гэта ж узяў моду: як толькі вечар, дык і выходзіць са сваёй шарманкай. Бывае, што ледзь не да раніцы суседзям на нервах грае.

Сумаваў, жаліўся, плакаў па чымсьці далёкім і незабытым нябачны ў змроку старасвецкі гармонік. Ай, ды Стась Рагалінскі, дай табе бог здароўя! Рэж, музыканцік, рэж — не зважай на суседзяў! Гуліцкі адчуў, як запякло, заняла пад сэрцам, як цэла пачало налівацца бадзёрасцю, слай, быццам вярнуліся шчаслівыя маладыя дні. Ён слухаў гук гармоніка і сам не ведаў, чаго хацеў, чаго патрабаваў ад Стася Рагалінскага. А той нібы ўгадаў яго жаданні: з цемры ў сквер даліцэла светлая, пяшчотная, да болю знаёмая мелодыя.

— Белы вальс! — пазнала Жэнька.

ВАЛЬС ПАД ЖУРЛІВЫМІ ТАПОЛЯМІ

(Заканчэнне. Пачатак на стар. 8—9).

памыліўся: гэта былі Жэньчыны чорныя валасы, яе мангольскія, раскосыя вочы. Ён пастараніўся, ступіў на край дарожкі: ці ж заўважыць, ці ж пазнае? Але Жэнька, унураная ў свае бабскія думы, мелькам зірнула на яго, правяла позірк ад галавы да ног і раўнадушна прайшла міма.

— Жэнька! — Падняла голаў. — Жэнька, пачакай! — Запаволіла хадзіць. — Кляшчова! — Спынілася, павярнулася на голас. — Жэнька, чуеш? Гэта я, Валодзь Гуліцкі...

Нейкі міг кабетка прыглядалася да чалавека, які быццам з неба зваліўся перад ёю, але добра, што блізка каля дарожкі гарэў ліхтар, і Гуліцкі ступіў на святло, каб Жэньцы было лепш відаць. І яна ўсё-такі, мусіць, пазнала яго, свайго аднакласніка, бо, кінуўшы сумку, пляснула далонямі і падбегам пайшла насустрач.

— А то і думаю: што за трыбухач стаць? Быццам нехта свой, не чужы. Ну, то будзь здароў, Валодзь!

Яны павіталіся за руку і стаялі твар у твар, не зводзілі вачэй адзін з аднаго. Гуліцкага засмуціла, што Жэнька стала нейкая бесцырмонная,

— Ага, белы! — пацвердзіў Гуліцкі. Плакаў, жаліўся гармонік, плакала, смыела ў Гуліцкага душа. А Жэнька наструнілася ўся, услухоўваючыся ў пяшчотную мелодыю, па шчоках скаціліся дзве буйныя слязінкі. І раптам яна — Гуліцкі не чакаў такога — выхапіла з яго рукі дарожны чамаданчык, шпурлянула ўбок, на траву.

— Давай, Валодзька, танцавай! — выгукнула гарэзлівая, вясёлая Жэнька. — Спамянем маладосці!

— Ты што, звар'яцела? — спалохаўся Гуліцкі — Людзі ўбачаць.

— Табе не жаніцца, мне замуж не выходзіць. — засмяялася Жэнька. — Не будзь дурнем! Гэта ж такая глечная дама запрашае — пальчыкі абліжаш...

І невядома, якая сіла тузнула, павяла, захістала Гуліцкага, і ён вельмі ж лёгка, без супраціўлення і нават больш таго — з радасцю і пяшчотай падаўся гэтай невядомай сіле. Плыла цёплая, лагодная ноч, плакаў, выцінаўся старамодны гармонік, а яны ўдваіх кружыліся, і кружыліся на шэрым бетоне, у дзіўным, казачным свеце. На плячы ў Гуліцкага ляжала цёплая, даверлівая Жэньчына рука, і ён, як і калісьці даўно, хацеў, каб яна ляжала на плячы доўга-доўга. Нястомна, да ачмурэння ў галаве Стась Рагалінскі расцягваў сто разоў клееныя-пераклееныя мяхі старога, як і сам, гармоніка, павольна, замлавана, нібы ў забыцці, Гуліцкі і Жэнька танцавалі белы вальс, і яны — двое пажылых звар'яцелых людзей — былі ўжо далёка-далёка, недазе там, у незабытай маладосці, і за плячыма ў іх раслі, цягнуліся ў неба, змыкаючыся над галовамі густымі кронамі, высокія, журлівыя канадскія таполі.

Яўген ХВАЛЕЙ

Бацькаў калодзеж

За галінку
можа памяць зачапіцца,
за былінку ля двара.
Дай жа мне вады напіцца
з поўнага вядра...

Дваццаць год
глядзіш ты ў неба
чыстым вокам...
Дзе твой гаспадар?

Бацька мой,
калодзеж твой глыбокі—
зорамі высвечвае ваду.

Раніцою
ці парой вячэрняю
пабягуць кругі:
апушчу вядро
і зор зачэрпаю—
аж па берагі...

Гэта я
ці мой цень між палёў?
Ахінула мяне сугалоссе
польных траў і чмялёў,
і ў расе залатога калосся.

Слова ў дзюбцы, як роску,—
«Люблю!»
па сцяжынцы нясе перапёлка.
І здалёку маці маю
пазнаю
з поўным зеля прыполам.

Васілёк вунь на дыбачкі стаў,
як хлапчук,—
дакрануцца б да неба!

Нібы колас,
мой дзень падростаў
пасярод жытнёвай планеты.

І ці думаў я,
ці гадаў,
што прыйду,
як прыходзіць нявольнік,
і ўдыхаць буду долю ўсіх
траў,
што належыць і сонцу і полю.

І зазвоніць даспелы авёс:
«Скуль ты,
ці не язычнік ты,
хлопча?»

І душа светлых
поўная слёз:
бозь—
воць калыхнуцца
праз вочы...

От і ўсё... За светлы край
азэрны.
За вясну ў палэх.
Неба сінее ў кроплях зорных
Я навек тут лёг...
А. КОРШАК.

На зямлі былой Усходняй
Прусіі,
дзе з раллёю напалам свінец,
я шукаю вас,
паэты Беларусі,—
Коршак,
Мілюць
і Крывец.

Бачу вас жывымі
і шукаю
між травы, пасёлкаў і ракіт...
Плач матулі,
а ці голас кані
пранізаў душу, нібы блакіт?

З Капыля,
з-пад Скідала,
Карэліч
я прывёз чаромкі, бэзу пах:
вы ж зусім-зусім
не пастарэлі—
гэты пах вам сніўся па начах...

З сэрцаў юных у радкі
заходзіў
і хмяліў, хто дакранаўся іх...
«От і ўсё...»
На дваццаць пятым
годзе...

На трыццатым...
Не жыццё — а міг...
Я і сам у маладым узросце—
ваш равеснік...
Зразумела мне...

Хлопцы,
адгукніцеся, дзе ёсць вы
на апошняй выклятай вайне!

На зямлі былой Усходняй
Прусіі,
дзе з раллёю напалам свінец,
я шукаю вас,
паэты Беларусі,—
Коршак,
Мілюць
і Крывец...

самбля папоўнілі нацыянальныя
фальклорныя танцы «Цапы» і
«Таўкачыкі», «Паляўнічыя гульні»...

З песнямі палёт прайшоў не-
прыкметна. На памяць — ус-
мешкі новых сяброў, аўтографы,
сувеніры... З аэрапорта Шэнон
шлях наш пралёг практычна
праз усю краіну ў Корк фестыва-
льны. Многія з нас аб Ірландыі
— гэтай дзіўнай своеасаблі-
вай краіне — ведалі толькі з

чулі пра іх не самае лепшае. І
калі пасля ўрачыста-лірычнага
танца-прывітання «Мы з Палес-
ся» з уручэннем хлеба-солі ар-
ганізатарам фестывалю ў імклі-
вым тэмпе пачаліся «Рускія
сіюкі», зала ўзарвалася апладыс-
ментамі. Удзельнікам яшчэ і
яшчэ раз даводзілася выходзіць
на сцэну. Так, гэта было са-
праўднае і шчырае прызнанне
гледачоў. А мясцовая газета з
гэтай нагоды пісала: «...Цудоў-
ны каленціў «Палессе» з Белар-
усі (СССР), які завяршыў сён-
няшнюю праграму, з'яўляецца

ганаровых гасцей Корна ўдзель-
нікаў савецкай дэлегацыі.

Усяго некалькі дзён прабывлі
ўдзельнікі «Палесся» ў Ірландыі.
Калектыў дастойна выка-
наў сваю ганаровую місію. Важ-
на было ўсвядоміць, што гэта
не проста гастрольная паездка,
але і важная палітычная акцыя.
Па тым як паводзілі сябе
ўдзельнікі, як выступалі, як
абыходзіліся з мясцовымі жы-
харамі і іншымі ўдзельнікамі
фестывалю, у многіх складалася
ўражанне ў цэлым аб савецкіх
людзях. Добрае ўражанне. У
гэтым сіла нашага мастацтва,
яго інтэрнацыянальная сутнасць.
І тое, што многія прахожыя, су-
стракаючы нас на вуліцы, вет-
ліва махалі рукамі і ўсміхалі-
ся — пацвярджала, што про-
стыя ірландцы сустракаюць са-
вецкіх людзей гасцінна і хочунь
з намі жыць у міры і дружбе.
І не толькі ірландцы. Вось вы-
трымка з пісьма ўдзельнікаў
харавога калектыву з ФРГ:
«Мы ўпершыню сустрэліся з
савецкімі людзьмі. Калі вы ўсе
такія — мы былі б шчаслівыя
сябраваць з вамі. Пасля суст-
рэчы з вамі мы вельмі хачелі б
пабываць у СССР».

Удзельнікі ансамбля «Палес-
се» прывезлі з Ірландыі Гана-
ровы дыплом, памятнае суве-
ніры, а таксама пачуццё ўдзяч-
насці за гасціннасць і ўвагу,
праяўленыя арганізатарамі фе-
стывалю і мясцовымі жыхарамі
да савецкіх людзей, і самае га-
лоўнае — упэўненасць у сваіх
творчых сілах.

Паездка завяршылася. Зноў
напружаная работа. А адпа-
чыву практычна не бывае.
Вось і нядаўна ў Пінску пра-
ходзіла традыцыйнае свята ма-
стацтваў «Пінскія зоры». І вядома
ж, тон яму задаваў ан-
самбль «Палессе».

Наперадзе — 30-гадовы юбі-
лей калектыву. Яму ёсць чым
ганарыцца — і сваімі ўзнагаро-
дамі, і прызнаннем гледачоў, і
людзьмі. У складзе групы ан-
самбля каля 60 чалавек: рабо-
чыя, педагогі, будаўнікі, інжы-
неры, урачы, навучэнцы — эн-
тузіясты народнага самадзейна-
га мастацтва. Танец для іх стаў
пастаянным спадарожнікам
жыцця. Добрых слоў удзячнас-
ці заслугоўваюць старэйшыя
ўдзельнікі калектыву П. Шуль-
гіч, Т. Барлет, В. Чумакевіч,
С. Казак. Знайшлі сваё сямей-
нае шчасце ў калектыве муж і
жонка Вольга і Віктар Ляво-
цік, Марыя і Анатоль Радышча-
вы. Многія з удзельнікаў пры-
водзяць у падрыхтоўчыя гру-
пы і харэаграфічную студыю, у
якіх займаецца 250 навучэнцаў,
і сваіх дзяцей. Словам, папаў-
ненне прыходзіць дастойнае.
Вядома, сваімі поспехамі калек-
тыву ў многім абавязаны нязме-
наму мастацкаму кіраўніку і
балетмайстру ансамбля заслу-
жанаму дзеячу мастацтваў
БССР, вялікаму энтузіясту і
аматару народнага мастацтва
Ігару Глебавічу Смірнову. За-
слуга яго яшчэ і ў тым, што ме-
навіта па яго ініцыятыве ство-
рана ў Пінску першая ў рэ-
спубліцы дзіцячая харэаграфі-
чная школа...

Т. СТРУЖЭЦКІ,
намеснік начальніка
Упраўлення культ-
асветустаной Міністэрства
культуры БССР.

«...ШЧАСЛІВЫЯ СЯБРАВАЦЬ З ВАМІ»

ганаровая місія — прадстаў-
ляць шматнацыянальнае сама-
дзейнае мастацтва нашай краі-
ны на 32-м Міжнародным фе-
стывалі фальклору ў г. Корк.
А гэты першы канцэрт у салоне
самалёта прынёс удзельнікам і
першы поспех, і першыя ўдзяч-
ныя апладысменты.

Яшчэ і яшчэ раз успаміналі-
ся ў гэтыя хвіліны асноўныя ве-
хі творчага шляху гэтага цудоў-
нага калектыву. А біяграфія яго
— ужо каля 30 гадоў мастац-
кай дзейнасці. У жыцці ансамб-
ля ёсць шмат памятных падзей,
якія знамянуюць сабой пры-
знанне яго творчай сталасці і
мастацкага майстэрства. Важ-
нейшае з іх — прысваенне ў
1971 годзе ганаровага звання
народнага ансамбля танца. Не-
аднаразова ён выходзіў пера-
можцам, становіўся лаўрэатам
рэспубліканскіх і ўсесаюзных
конкурсаў і фестывалю сама-
дзейнай творчасці. Штогод дзе-
сяткі канцэртаў на самых роз-
ных пляцоўках, сотні кіламет-
раў дарог ад палескага краю
да вялікіх і малых гарадоў, ад-
даленых сёл і ўдарных будоў-
ляў пяцігодкаў. Тысячы ўдзяч-
ных прыхільнікаў нацыянальна-
га мастацтва набылі калектыву ў
нашай краіне і за мяжой. Яму
апладзіравалі на буйнейшых
канцэртных пляцоўках Масквы,
Кіева, Рыгі, у Венгрыі, Польш-
чы, Балгарыі, Грэцыі, Парту-
галіі, Індыі, Алжыры. У 1978 го-
дзе ансамбль «Палессе» стаў
лаўрэатам XI Сусветнага фестыва-
лю моладзі і студэнтаў у Га-
ване. Беларускія, рускія, укра-
інскія, малдаўскія, венгерскія,
славацкія, румынскія — цэлы
букет нацыянальных мелодый
гучаў у розных залах, памагаю-
чы знаходзіць агульную мову,
працягваючы ад сэрца да сэр-
ца ніці ўдзячнасці і дружбы.

У рэпертуары ансамбля —
больш за сорак харэаграфічных
твораў, аб'яднаных у тэматыч-
ныя цыклы: «Вечна ў памяці
жывых», «Беларусь мал, родны
край», «Народаў Дружнае
сям'я». Іх вызначаюць высокі
эстэтычны густ, нацыянальны
каларыт і вялікая жанравая раз-
настайнасць. Тут і харэаграфіч-
ныя кампазіцыі, балоды, мініа-
цюры, і жартоўныя сцэны, і ка-
рагоды, і нарадзіліся яны ў
паездках па вёсках і сёлах, у
карпатлівым вывучэнні мясцо-
вага фальклору, у творчых по-
шуках. Танцоўць тут ахвотна і
з запалам — то вясёлыя «Ляво-
ніху», «Ганак», «Палескую над-
рылю», то плаўныя і задзіш-
ныя «Рускую мазаіку», «Бела-
рускую рапсодыю», «Бабіна ле-
та». А нядаўна рэпертуар ан-

кніжак. «Нідзе няма такіх фар-
баў у небе, такіх заманлівых
далячынняў, такой журбы па
вечарах», — пісаў аб Ірландыі
Б. Шоў. І вось магчымаць уба-
чыць усё сваімі вачамі. А тое,
што ўдзельнікі дэлегацыі былі
паселены ў прыватных дамах,
хоць і стварала некаторыя ар-
ганізацыйныя цяжкасці, але
дазволіла бліжэй пазнаёміцца з
побытам, сямейным укладам
простых ірландцаў. Смаргад-
вая зеляніна, акуратна падрэ-
жаныя кустарнікі, дагледжаныя
дворыкі — усё гэта радавала
вока. Але вось і другі бок ме-
дала: побач з багатымі вітры-
намі — адзінокія музыканты і
мастакі, якія маляуюць на ас-
фальце і ўдзячна ківаюць гала-
вой, калі хто-небудзь з прахо-
жых кіне ў шалку манету...

І вось першы фестывальны
дзень. Пачаўся ён з прыёму ка-
лектыву ў мэра горада Корк—
лорда Мауора. Цёплыя словы
прывітання, абмен сувенірамі і,
вядома ж, песні. А спяваюць
удзельнікі «Палесся» не горш,
чым танцоўць. Яркім было і тэ-
атрыфікаванае шэсце ўдзельні-
каў фестывалю па вуліцах гора-
да, а тут былі творчыя калек-
тывы з ЧССР, Румыніі, Венгрыі,
Фінляндыі, ЗША і іншых —
усяго з 14 краін. Якая гэта гор-
дасць і адказнасць несці ў ру-
ках наш Дзяржаўны сцяг, калі
на цябе глядзяць тысячы не-
знаёмых людзей! Тут жа на ву-
ліцах і плошчах горада калек-
тывы дэманстравалі сваё май-
стэрства. Вось што пісала ў
першы ж дзень газета «Тхе
Корк Экземінер»: «Нават не-
гасціннасць нашага надвор'я не
зменшыла энтузіязму танца-
вальнага калектыву «Палессе» з
СССР, калі яго ўдзельнікі вы-
ступілі сёння на цэнтральных
вуліцах Корка. Гэта было, ві-
даць, першым пераканаўчым
сведчаннем таго, што фестыва-
ль у Корку пачаўся».

Так, фестываль пачаўся. З
яго шматлікімі канцэртамі і кон-
курснымі выступленнямі, з ці-
кавымі сустрэчамі і, вядома ж,
з хваляваннямі. Ды і не дзіва.
Не так часта нашым самадзей-
ным калектывам даводзіцца
прадстаўляць краіну на трады-
цыйным форуме (удзельнічаць у
якім лічачы за вялікі гонар леп-
шыя фальклорныя калектывы
свету). Першы фестывальны
дзень закончыла выступленне
«Палесся» на асноўнай сцэне.
Пачатак яго гледачы прынялі
крыху стрымана. І гэта не здзі-
ўляла, бо многія з гледачоў упер-
шыню бачылі савецкіх людзей,

ўпрыгожаннем нашага фестыва-
лю».

Выступленне беларускага са-
мадзейнага калектыву вызначы-
лася тым, што яго канцэртная
праграма была складзена не
толькі з сучасных нацыяналь-
ных танцаў і танцаў народаў
нашай краіны, але і з сапраўд-
ных фальклорных нумароў, бы-
ла шырокай па тэматычнай раз-
настайнасці, мела адзіную ма-
стацкую і рэжысёрскую задуму.
Цікавыя былі і канцэртныя ну-
мары аркестравай групы ан-
самбля — з яркім нацыяналь-
ным каларытам, гулліваасцю. На-
дзіва цёпла прынялі гледачы
салістку аркестра В. Чумакевіч,
якая выканала на цымбалах
«Вяночак беларускіх мелодый».
Нельга не сказаць і пра касцю-
мы ансамбля — яркі нацыя-
нальны арнамент, разнастай-
насць фарбаў, тонкасць і пры-
гажосць ліній — яны ўдала ад-
люстравалі характар і змест
кожнага танца...

Наступныя фестывальныя дні
былі запоўнены да адказу. Мяр-
куйце самі: штодня па 3—4
канцэртныя выступленні на са-
мых розных пляцоўках, а ўсяго
іх адбылося 12, на якіх пабы-
вала каля 11 тысяч чалавек. Да-
водзілася выступаць калектыву
на вуліцах і плошчах горада,
ва ўніверсітэцкім гарадку, у
школах, ДOME састарэлых. І
ўсюды добразычлівыя гледачы,
ўсюды сяброўскія ўсмешкі.

Памятны быў дзень 9 мая, і
хоць у горадзе не адчувалася,
што гэта — дзень вялікага свя-
та для многіх народаў свету, у
нас — удзельнікаў савецкай дэле-
гацыі — быў асабліва ўрачы-
сты настрой. Сілкалася ўражан-
не, што многія жыхары Ірландыі
нічога не ведаюць пра Вя-
лікую Айчынную вайну, пра Пе-
рамогу савецкага народа над
фашысцкай Германіяй. Але калі
пасля афіцыйнага віншавання
ад імя дэлегацыі на сцэне была
выканана харэаграфічная бала-
да «Помніце» — рэвіем тым,
хто аддаў жыццё за свабоду,
шчасце і мір на зямлі, многія
ў зале ўсталі і апладзіравалі
стоячы...

Падводзячы вынікі, старшыня
арганізацыйнага фестывалю, праф-
сар Флейшман сказаў: «Мы шчы-
ра рады прыезду вашага калек-
тыву на наш фестываль. Тако-
га поспеху не меў ніводны ка-
лектыў за апошнія дзесяць га-
доў. Вы не толькі добра захоў-
ваеце нацыянальны фальклор,
але і добра валодаеце балетным
мастацтвам... Мы лічылі б за
гонар прыняць ваш калектыў
яшчэ раз... Ансамбль «Палес-
се» быў адзначаны дыпламам
«Ганаровы мастацкі калектыў
г. Корна», спецыяльнай прэміяй
і памятным знакам. Было пры-
нята рашэнне занесці ў кнігу

21 ЧЭРВЕНЯ 1941 года. Мінск. Сад імя Прафінтэрна (цяпер парк імя Горкага). Суботні вечар, зялёная эстрада. Вялікі канцэрт, у першым аддзяленні якога і я прымаю ўдзел як адзін з музыкантаў сімфанічнага аркестра Беларускай філармоніі. Слухаюць нас не толькі мінчане, якія сядзяць на лаўках перад эстрадай, але і маскоўскія госці — артысты МХАТа. У тое перадваеннае лета якраз пачаліся гастролі славуэтага тэатра ў Мінску, і ў нашым канцэрце, у другім аддзяленні, мхатаўцы паказалі ўрывак са спектакля «На дне». Ці маглі мы ведаць, што ідуць апошнія гадзіны мірнага жыцця, што падымаецца ўжо заслона зусім іншага тэатра — тэатра ваенных дзеянняў, на спэне якога кожнаму з нас наканавана самой гісторыяй выканаць найважнейшую ў жыцці ролю?

Назаўтра павінен быў адбыцца яшчэ адзін канцэрт, і раніцай я пайшоў на рэпетыцыю, туды ж, у сад Прафінтэрна. Падарозе звярнуў увагу, што сямтам на скрыжаванніх вуліц, на дахах дамоў устанавіваюць спараныя станковыя кулямёты, прыстававаныя для зенітнага агню. Але падумалася, што гэта ў парадаку вучэбнай трыюны. Неба над горадам было яснае, блакітнае, з лёгкімі хмурынкамі, бесклапотны натоўп цёк па вуліцах, афішныя тумбы напярэдні мінчан на спектаклі МХАТа, у кінатэатры, на ўрачыстае адкрыццё Камсамольскага возера. Вядома — нядзеля! І толькі гэтыя

зенітныя кулямётныя ўстаноўкі ўносілі трывожную дысанансную ноту ў спакойную музыку горада. А яшчэ — рэкламны шчыт ля ўвахода ў кінатэатр «Радзіма». На шчыце тым была рэклама фільма «Франтавыя сяброўкі», прысвечанага нядаўна адгрымеў-

абавязаных, стварылі атрад апалчэння і накіравалі на ваенны аэрадром пад Мінскам, які немцы няспынна бамбілі. Мы павінны былі рамантаваць узлётныя палосы, адцягваць з іх разбітыя самалёты, каб даць магчымасць узлятаць тым, якія ўцалелі. Аднак, калі аэрадром

балагур, крыху бахвал, крыху хуліганісты дзюшок, Мікола быў надзейны, верны таварыш. Ён любіў свой горад, і прысутнасць у ім акупантаў абражала яго. Ён не толькі ненавідзеў іх, але і ставіўся да іх з вялікай пагардай. Мікола і падаў думку падавацца ў лес. І вось вясной 1943 года на квартэры Аксютыца сабралася семнаццаць чалавек. Маёвым вечарам невялікімі групамі мы выбраліся з горада ў раёне Камсамольскага возера, за горадам зноў сабраліся ўсе разам і рушылі ў кірунку вёскі Клюі і Пцічы.

У Пцічы прыйшлі ноччу і адразу апынуліся... на савецкай тэрыторыі! Якраз у тую ноч у вёсцы ішоў сход калгаснікаў, што праводзілі партызаны з брыгады імя Чкалава, якая нарадзілася тут, у Пцічы, яшчэ на пачатку 1942 года. Сход быў прысвечаны збору сродкаў у фонд абароны. Людзі ахвяравалі грошы, залатыя пярсцёнкі, завушніцы, гадзіннікі — у каго што было. Не верылася нават, што гэта — найве, што мне гэта не сніцца — адкрыты калгасны сход пад самым бокам у ворага.

У Пцічы нас і прынялі ў партызаны. Камандзірам нашага атрада быў Ілья Мафодзіевіч Стральцоў, а камісарам — Анатоль Барысавіч Сакалоў. Праўда, гэта дзяпер пры сустрэчах мы завём іх імем па-бацьку, а тады гэта былі дваццацігадовыя хлопцы. Абодва яны дзяпер жылі ў Мінску, і мы штогод бачыліся на нашых традыцыйных злётах, якія адбываюцца на Пцічы.

У атрадзе я быў прызначаны кулямётчыкам (другім нумарам) і неўзабаве атрымаў заданне ісці ў засаду на шашу, дзе мы адбівалі ў фрыцаў для сябе зброю ды і абмундзіраванне. Разам з ўсімі хадзіў «на жалезку». Удзельнічаў у палётах на нямецкія гарнізоны, якія размяшчаліся ў Гарадку і Першых. Аднойчы ў Першых мы вызвалілі групу партызан, якія былі ўзяты гітлераўцамі ў палон у час блакады на возеры Палік...

Запала ў памяць і блакада ў нашай Налібоцкай пушчы. Гэта была спроба ворага ачысціць свой тыл ад партызан напярэдадні наступлення, якое стаўка фюрэра рыхтавала на Арлоўска-Курскай дузе.

Пушчу акружылі шчыльным калчом і пачалі працэсваць. Вораг хацеў вымусіць партызанскія брыгады, дыслацыраваныя ў пушчы, адыходзіць у бок Нёмана. Лес канчаўся ў пішціках метрах ад берага ракі. Поле паміж лесам і ракой павінна было стаць нашай магілай — кожная пядзя гэтага поля была пад прыцэлам карацеляў.

Пушча кішэла ад гітлераўцаў, нам даводзілася паўзком прабівацца паміж іх пастамі. На золку напароліся на засаду, успыхнула «кароткая» сутычка, пасля якой я застаўся адзін у балоне. Чуў добра, што з усіх бакоў немцы, і разумеў, што раницой яны працэсваюць гэты ўчастак. Я адшукаў месца глыбейшае, на самую шыю, на галаву прыстасаваў купіну. У руцэ засталася толькі граната.

Калі пачалі працэсваць балон

І ПЕСНЯ ЗАСТАЕЦА З ЧАЛАВЕКАМ

Расказвае заслужаны работнік культуры БССР
Дзмітрый Мікалаевіч ЖУРАУЛЁУ

шай вайне з белафінамі: гармата на фоне калючага дроту і твары герайна фільма — дзяўчат-медсэсцёр. Ды моладзь калі кінатэатра гаманіла весела... Праз якую гадзіну я і слухаў прамову Молатава — рэпрадуктары разносілі яе на ўвесь сад Прафінтэрна... Па стане здароўя я быў выведзены ад вайскавай службы задоўга да вайны, але ў той жа дзень — 22 чэрвеня — накіраваўся ў ваенкамат, каб мяне залічылі ў строй. І такіх, як я, аказалася нямала. Мноства «белабелішчыкаў» натрапавалі, каб і ім знайшлі месца ў радах абаронцаў Радзімы.

Мы дамагліся свайго: ужо ў канцы дня з нас, неваенна-

быў знішчаны, атрад застаўся без справы. А калі прайшла вестка, што фашысцкія войскі набліжаюцца да Мінска, — ён распаўся.

І вось я апынуўся ў патоку бежанцаў на Магілёўскай шашы. А за спіной палаў Мінск... Ішлі сутак двое, пакуль не ўбачылі, што дарога на ўсход перарэзана гітлераўскім дэсантам. Што было рабіць? Вяртацца толькі тая, што на табе, прыпасаў ніякіх. Давялося вяртацца ў Мінск.

Жыць неж трэба было, і я ўладкаваўся чорнаробчыкам на бойню.

Неўзабаве жыццё звяло мяне з Міколам Аксютыцам. Карэнны мінчанін, весялун.

ФАКТ 3 КАМЕНТАРЫЕМ

ТЭАТР—ВЁСЦЫ

67 спектакляў, якія паглынула каля 20 тысяч вясюўцаў розных раёнаў рэспублікі, — такі вынік «малых» гастроліў Беларускага дзяржаўнага акадэмічнага тэатра імя Я. Купалы.

Нямала добрых традыцый у купалаўцаў. Адна з іх — штогод трымаць сваеасабліваю творчыю справаздачу перад працаўнікамі сельскай гаспадарні.

Сёлетня глядзчы пазнаёмліліся са спектаклямі «Ажаницца — не журдыцца» Далейчых і М. Чарота, «Верачка» А. Макаёнка, «Парог» і «Вечар» А. Дударова. Гэтыя творы маюць спецыяльныя варыянтны мастацкага афармлення, прыстасаваныя для паказу на любых сцэнічных пляцоўках.

Пасля спектакля «Парог» у

саўгасе «Настрычніцкі» Лагойскага раёна я і ўзяў гэтыя кароткія інтэрв'ю.

— Такія сустрэчы заўсёды дораць прыемным нечаканасці, сказаў народны артыст БССР Г. Гарбук, выканаўца ролі Андрэя Буслая. — Мы ўжо прызвычаліся, што першае з'яўленне на сцэне майго героя глядач успрымае досыць весела, з гумарам, маўляў, цяжка чалавеку пасля «учарашняга»... Сёння ўсё было інакш. Людзі, здаецца, зразумелі, — гэта жах, бяда, з якой трэба рашуча змагацца. І, ведаецца, спектакль зрабіўся больш значным, трагічным.

— Тэатр мы любім і з'яўляемца даўнімі пахлоннікамі купалаўцаў, — дзеліцца ўражанымі дырэктар саўгаса П. Радзевіч. — «Парог» запрацілі паказаць ужо другі раз. Надзвычай важная, правільная галоўная думка твора — чалавек павінен заставацца чалавекам, які б парог ён ні пераступіў. Кожны асабіста адказны перад грамадствам за сваё жыццё. Тэатр на поўны голас гаворыць пра набалелае. Хочацца падзякаваць купалаўцаў і запрасіць іх прыязджаць яшчэ. М. ВАШКЕВІЧ.

А Б'Я В Ы

БЕЛАРУСКАЯ ДЗЯРЖАЎНАЯ ОРДЭНА ДРУЖБЫ НАРОДАЎ КАНСЕРВАТОРЫЯ ІМЯ А. В. ЛУНАЧАРСКАГА

АБ'ЯУЛЯЕ ПРЫЁМ НА 1985 ГОД
У АСІСТЭНТУРУ-СТАЖЫРОКУЗ АДРЫВАМ АД ВЫТВОРЧАСЦІ
ПА СПЕЦЫЯЛЬНАСЦЯХ:

фартэпіяна, скрыпка, спевы, народныя інструменты (баяні).
У асістэнтуру-стажыроўку прымаюцца асобы абодвух полаў не старэй за 35 гадоў, якія маюць закончаную вышэйшую адукацыю па абранай спецыяльнасці і выявілі здольнасці да педагагічнай і мастацка-творчай дзейнасці.

Паступаючы ў асістэнтуру-стажыроўку павінны мець вопыт практычнай работы па профілю абранай спецыяльнасці не менш за два гады пасля заканчэння вышэйшай навучальнай установы.

Маладыя спецыялісты дапускаюцца да ўдзелу ў конкурсных экзаменах у асістэнтуру-стажыроўку непасрэдна пасля заканчэння ВНУ па рэкамендацыйных саветаў вышэйшых навучальных устаноў.

Заява ў асістэнтуру-стажыроўку падаецца на імя рэктара кансерваторыі з указаннем абранай спецыяльнасці з дадаткамі:

- асабовага ліста па ўліку кадраў з фотаздымкам;
- характарыстыкі з апошняга месца работы;
- выпіскі з пратакола па-

свядзення савета ВНУ для асоб, рэкамендаваных у асістэнтуру-стажыроўку непасрэдна пасля заканчэння вышэйшай навучальнай установы:

- копіі працоўнай кніжкі;
- рэферату па абранай спецыяльнасці.

Асобы, якія паступаюць у асістэнтуру-стажыроўку, здаюць уступныя конкурсныя экзамены па спецыяльнасці, гісторыі КПСС і адной з замежных моў у аб'ёме праграмы для вышэйшых навучальных устаноў.

Асобам, якія будуць дапушчаны да здачы ўступных экзаменаў у асістэнтуру-стажыроўку для падрыхтоўкі прадастаўляецца дадатковы водпуск на 30 календарных дзён з захаваннем заробатнай платы па месцы работы.

Дакументам, які пацвярджае права на адпачынак, з'яўляецца паведамленне за подпісам рэктара аб допуску да здачы экзаменаў.

Прыём дакументаў з 15 жніўня па 15 верасня па адрасе: 220030, г. Мінск, вул. Інтэрнацыянальная, 30.
Уступныя экзамены з 15 па 25 кастрычніка.

ПРОЗА

Роздум

Ноч. Перад, вачыма — на спісаных аркушах словы. Непаслухмянымі і непадобнымі, як авалодаць імі? Як да зямнай пустэчы паперы данесці іх лясны і палёвы водар і

А што, калі марна праседзеў ты за сталом і гэтыя вечар і ноч і ўвогуле страціў гады — бо вызнаваў недарэчнае штосьці?

Колькі ты хат не паставіў, калодзежаў выкапаць колькі не змог, колькі дрэў не паспеў пасадыць, прыгажэйшых за ўсе твае словы, — і ўжо не паспеш, мусіць, ніколі...

Колькі людзей не прыкмеціў, у горы іх не суцешыў і радасць не падзяліў — прызнанні добра

Цяжка спасцігнуць іх таямніцу — мяне ахінае жаль...

Жаль

А вось паспрабуйце яго «расказаць» — гэтае слова «жаль». Упэўнены — будзе вам цяжка. Бо ў ім — штосьці зусім не

Алес АСТАШОНАК

ФАРБЫ ДУШЫ

смак? Як захаваць у іх подых зямлі і шлах лісця?

Углядаюся ў іх прыгажосць, разгадаваў іх таямніцу.

Часам вечер штосьці ласкава шапоча ў двары — і ці не тыя ж сугуччы роднае мовы? Можна, варта прыслухацца, як вымаўляе іх вольны бадзьяга?

— Што ў іх углядацца? Што да іх прыслухоўвацца? Чым яны розняцца, гэтыя словы? — чуваць аб'якавы голас.

А камусьці яны пададуцца бляклымі і невыразнымі:

— Якія ж яны прыгожыя? Які вы ў іх знойдзеце смак? Няма ў іх ніякага смаку, ні водару, ні аздобы — адно мармытанне ды ўсё...

— Словы — энкі, а мова — сродак, — скажа разважлівы кніжнік.

Роспач агорне душу — і мільгане раптам думка, а ці ж не лепей было б кінуць усё яшчэ адвячоркам і не сядзець да гэтае цемры...

і любві ў радках друкаваных хваў.

І каго зацікавіць цяпер, ці крычаў ты тады, як пісаў, ці шаптаў — цябе ж ніхто не пачуў, нікога ты не саргэў, ні з кім ты не быў ласкавы...

А што, калі ты застаўся ў дзяцінстве з гэтымі гульнямі ў словы: уяўляеш, наўны, складаючы кубкі, быццам узводзіш дамы...

Нашто і завостра жывеш ты тады ў гэтым свеце? Што ты зрабіў і колькі ты вінен — за тое, што ходзіш па гэтай зямлі?

Але ж не, яшчэ не знявечана вера, мусіць мацнець надзея.

Зноў і зноў углядаюся ў словы, узважаю іх на слых і на зрок, змерваю іх глыбіню, каштую на чысціню, імкнуса дайсці да іх спрадвечнага сэнсу...

Адуць і загадкавы водар, патаемны іх смак і подых глыбокі, гарачы? Адуць — іх заўсёдная сіла?

выразнае, захаванае недзе ў куточку вашай душы... Тое, што шэптае сваім пашчотным і жорсткім балюча і ціха адпавядае і суму вашае памяці, і неспакою вашага заўтра, якое яшчэ не настала, але ўжо не толькі коціць у мроях на хвалях надзеі, адно ж і сціскае грудзі саматай тужлівага ўчора...

Жаль... Нібыта чымсьці вас працінае — імкліва і непрыкметна. Дождж, здаецца, ў сэрцы, і бліскавіца мільгае ў нервах разгубленай вашай душы, у заўсёды свежых драпінах памяці, што не загоіцца ўжо ніколі, бо не лекар для іх і сам час — адно заціхае ў іх боль на якую хвіліну, што падаруе нам лёс...

Жаль... І калыша ён іх і непакоіць — і сэрца, і душу, і нават розум, такі непадступны, такі неадольны і такі ж, як яны, безабаронны...

та, два фашысты прайшлі каля мяне ў якіх-небудзь дзесяці кроках. Выратавала ўсё ж тая купіна!

Да лагера было кіламетраў сто, шоў я доўга, з апошніх сіл. Нарэшце дабраўся да «Чортавага моста» — так называлася месца, дзе можна было прайсці праз дрыгву. А непадалёк знаходзіўся востраў, на якім была зямлянка нашай партызанскай саахоты. Тут ужо я быў не адзін. Мы ўрадаваліся: зямлянка цэлая, можа, думаем, і не выйшлі на яе карнікі, абмінулі, і тут нам дадуць крыху адпачыць. Калі ўвайшлі ў зямлянку, убачылі жудасную карціну: урач і медсястра былі над дзвярамі павешаны за ногі, параненыя — спаласаваныя шыткамі і кінжаламі, усе да аднаго мёртвыя...

У зямлянцы знайшлося ячменнае ватрубе, з якога зварылі поліўку.

У пачатку лета мы ўжо самі блакіравалі ўсе лясы, працэсвалі іх квадрат за квадратом, ачышчаючы ад рэштак разбітай нямецкай арміі. У раёне Першабрукаў мы, нарэшце, сустрэліся з нашымі войскамі.

Мяне спытаюць, спытаюць, як у музыканта, ну, а песня, ганец, музыка жылі ў ваіну ў лесе? Так. У самыя цяжкія дні песня заўсёды была нашай спадарожніцай. Камандзір дыверсійна-падрыхтоўчай роты Юрый Лыскоў, які ў свой час скончыў музычнае вучылішча, хораша граў на трафейным гармоніку. У дні, калі ў лагерах знаходзілася большасць байцоў, абавязкова наладжваўся канцэрт.

Спявалі даваенныя песні, народныя беларускія, рускія і ўкраінскія (у атрадзе было многа ўкраінцаў, а яны, як вядома, прыроджаныя спевакі!).

Непадалёку ад нашага лагера размяшчаўся партызанскі аэрадром, дзе мы прымалі самалёты з Вялікай зямлі. Звычайна той, хто прылятаў у варажы тыл, трапляў спачатку ў наш атрад. І кожнага мы прасілі праспяваць новыя савецкія песні. Тут не дапамагалі ніякія спасылкі на адсутнасць голасу альбо музычнага слыху — спявай і ўсё тут! Так у нашым рэпертуары з'явіліся новыя песні, якія потым з хуткасцю маланкі разносіліся па ўсіх суседніх атрадах.

Была ў нас і свая атрадная песня «Партызан — пералётная птушка», песня самадзейная, на вядомы матыў, з такім прыпевам:

Бей, бей гранатой, не жалей!
Бой ідет кровававы.
Кончым бой — прыедем домой
С партызанскай славай!

На падставе гэтага куплета я напісаў у атрадзе песню. Успомілася яна мне праз сорак гадоў. Нядаўна я аднавіў яе, дапрацаваў, і ў мінулым годзе яна была надрукавана ў зборніку «Песні партызанскай славы».

...Ваіна скончылася для мяне 20 ліпеня 1944 года, калі быў расфарміраваны наш атрад.

А за некалькі дзён да гэтага была яшчэ адна памятная падзея для ўсіх нас. Гэта парад партызан у Мінску. Раніш 16 ліпеня наш атрад размясціўся ў раёне цагельнага завода, дзе мы мыліся, чысціліся, рыхтава-

ліся да парада. А як толькі сонца пачало прыграваць, рушылі калонамі праз горад у бок іпадрома. У хуткім часе суды пачалі прыбываць партызаны з іншых атрадаў. І што тут пачалося: смех, слёзы, гамонка. Сустракаліся суседзі, былыя сябры, аднакашнікі. Абдымак не было канца. Тую радасць нельга апісаць словамі.

І вось мы, нарэшце, пастроіліся ў шарэнгі, гатовыя маршыраваць перад трыбунамі. І раптам па калонах пракаціўся рогат. Што такое? Аказалася, што дасціпныя нашы хлопцы прывялі на парад казла, адзетага ў нямецкі мундзір з баявымі крыжамі і рознымі нямецкімі ўзнагародамі і пусцілі яго наперадзе калоны... Так, смеючыся, мы расставаліся са сваім партызанскім мінулым. Так партызанскае жыццё становілася учарашнім днём. Пачыналася новае жыццё, за якое лілася кроў і гінулі нашы таварышы.

Летам 1944 года я паступіў на працу на Беларускае радыё, спачатку ў сектэт домр, а пазней у сімфанічны аркестр.

У кнізе «Савецкія партызанскія фарміраванні 1941—1945 гадоў» пра наш атрад «За Савецкую Радзіму» брыгада імя Чкалава сказана, што ён на час злучэння з войскамі Савецкай Арміі налічваў у сваім складзе 205 чалавек. Я — адзін з гэтых двухсот пяці! Я не здзейсніў ніякіх асаблівых подзвігаў, але я быў часцінкай, іскрынкай вялікага поля, якое спалыла гітлераўскі фашызм.

Запісала
Р. ДЗМІТРЫЕВА.

Жаль... Ён як напамінак заўсёды пра наша жыццё — імгненне і супярэчнасць.

І ці даравана яму гэта хвіліна — без жалю?

А можа, яна ад нас адабрана, бо тойца ў гэтым пачуцці тое галоўнае, чым непадобныя мы на ўсіх іншых — з тых незнамых зорных сусветаў, да якіх мы, на жаль, у нашым жыцці ўжо не дойдзем.

І зноў-такі — жаль...

А чаму? Чаму мы не здольны рушыць свабодна ў часах і абсягах, чаму мы не можам прайсці па сцяжынах гісторыі роду ці хоць зазірнуць у працяжкі, які мы рыхтуем? Альбо перажыць і тое сваё, што адбылося з намі калісьці...

Калісьці

Якое ж цудоўнае гэтае слова — «калісьці»...

Чароўнае нейкае, лёгкае і прэзэнтнае, — нават прыходзіць жаданне ўзвясці яго на далоні, — нібы яго і няма, як няма і таго, што яно вызначае.

Сумнае слова. Журботнае і тужлівае, непараўнальна самацнае. Непараўнальна таму, што, мусіць, няма на свеце нічога больш горкага і салодкага, чым тое, што адбылося з намі калісьці...

Ніводнаму майстру непадуладны гадзіннік, схаваны на кончыку гэтай хвіліны, што адыходзіць ад нас назаўжды...

Чуеце вы, як шапочуць лісты за акном?

Гэта шапочуць яны на дворыку даўняга нашага, дарагога такога маленства — гэта яны шапочуць калісьці...

Калісьці ты быў хлапчуком...
Лётаў босы па тых асаблівых лужах, якія бываюць толькі ў дзяцінстве: у іх быў не бруд — была чысціна... Бо чысты быў сам і бачыў у лужах сяброўства зямлі і неба: у іх адбіва-

лася сонца, што ззяла скрозь дожджык дарункам неспадзяваным... Рэчу дзівіўся, якое ніяк не мог адшукаць, дзівіўся вясёлцы, што разам з табою смех рассыпала па наваколлі — і нічога, здаецца, ты больш не хацеў...

Бо ты быў багатыр — у цябе было ўсё.

Былі бацька з маці, лепшыя ў вёсцы, і певень, што кукаракаў першым на вашым канцы, сланечнікі на агародзе, якія штогод давалі табе пачастунак — чаго ж толькі ты не меў...

Не было хіба што прыгожае лялькі ці аўтамата, як у суседскіх, што прыехалі ўлетку з горада, не было, бо ў сельво прадавалі не цацкі, а хлеб... Не было хіба што таго эскімо, што не прывезла з гэтага ж горада маці — баялася, што растане, ды й накупіла баранкаў...

А потым цябе ўпершыню падманулі — не па-дзіцячы ўжо, па-даросламу...

Можа, прывёз ты тады агуркі на базар — у сям'і не ставала грошай, колькі ж было вас — братоў і сяцёр... Ты добра лічыў, але быў яшчэ кволы — і грошы, якія так жорстка, у твар смеючыся, не дадаў табе злы чалавек, не мог адабраць... Ты схпіў яго за рукаў, але ён, адштурхнуўшы цябе, людзям сказаў, што ты — ашуканец... Які ж быў ён лёгкі, той кош з агуркамі, як нёс ты яго на базар, — думаў, што выйдзе яшчэ на цукеркі, — які ж быў цяжкі ён, калі ты вяртаўся дадому амаль што ні з чым... Якою ж балючай была тая крыўда, якімі плячучымі — слёзы... Ты іх расціраў слабымі рукамі па запэцканым твары, а бруд, у які цябе ткнулі душою, чарнатою сыходзіў на сэрца...

А, можа, пазней ты сам ужо ўлез у які-небудзь бруд — і не прыкмеціў, што выбраў не тую сцяжынку, і не падумаў, што здрадзіў сабе, як не заўважыў затым, што сцяжынка робіцца шляхам.

Тады заклаўся падмурак ці не самае горкае страты жыцця — смерці заўчаснае мар і надзей, якія ніколі не здзейсняц-

ца і застануцца жывыя хіба ў летуценнях таго, што мроіў калісьці...

Калісьці ты марыў, ты верыў, ты проста ўпэўнены быў, што ў цябе будзе ўсё не так, як у іншых, а без памылак, без страт, і тое, што ты аднойчы задумаў, абавязкова збудзецца — бо гэта быў ты, а не хто-небудзь іншы.

Але ж вось нахапіўся дзень — і атрымалася тшэсці зусім адваротнае. І колькі ж было іх пасля — гэтакіх дзён...

Ды ці трэба таго шкадаваць, што нічога ўжо не паправіш? Лёгка было б з машынкаю часу ў кішэні.

Але як жыць, калі ўсё можна перакруціць — нібыта стужку ў кіно? Як надаць сэнс таму, у што верыш, калі так мала каштуе памылка — толькі горыч хвіліны, толькі крок на суперак плыні... А гэта ж пустаца ў чым-небудзь сэрцы, бездань забойства надзеі, непараўнасна знішчэння веры...

Як жыць, калі ўсё так проста? І нешта не хочацца гэтага лёгкага шчасця.

Лепш ужо роспач балючых страт, смутак трызнення марных надзей, бясконцасць горкай ж у р бы...

Журба

Чуецца ў гэтым балюча прыгожым слове «роспачы» шэпт журавінак... Снегам прыкрытыя ягады ўзімку... На зямельных балотных абсягах вачыма няўцешнай журбы — чырвоныя кроплі цяпла і пяшчоты, маленькія сонцы ў бязлітаснай сцюжы... Мусіць, слязьмі журавін плача балюча нябожчыца-восень, тая, што ўчора яшчэ была ў шапаценні лісця, — а гаспадыня-зіма кідаецца белымі гурбамі, спраўляе на могілках года хаўтуры сваёй папярэдніцы...

Перад вачыма — словы...
Нібыта знакі яны...
Нібыта зрадак — мова...
А ў ёй жа фарбы душы...

РЭЦЭНЗАВАННЕ АЎТАРСКІХ АРЫГІНАЛАЎ

У якім парадку ажыццяўляецца рэцэнзаванне твораў, прысланых аўтарамі ў выдавецтва?

Н. І. ПАРУКАУ.

Гомельская вобласць.

Адным з этапаў рэдакцыйнай работы над аўтарскім арыгіналам з'яўляецца рэцэнзаванне, якое прызначана дапамагчы выдавецтву глыбока і ўсебакова ацаніць твор і намеріцца рэцэнзавальна шляхі яго ўдасканалення пры падрыхтоўцы да выдання. Галоўная задача рэцэнзавання — садзейнічаць строгаму і патрабавальнаму адбору твораў для выдання па іх ідэйных, навуковых і літаратурных якасцях.

Парадак рэцэнзавання вызначаецца ў асноўным Тылавым палажэннем аб падрыхтоўцы тэматычных выданняў да выпуску (зацверджана загадам Дзяржкамвыда СССР ад 9.11.82г., з'яўляецца перапрацаваным варыянтам Тылавога палажэння аб падрыхтоўцы рукапісу да выдання) і Тылавым падаўненнем на рэцэнзаванне, зацверджаным Дзяржкамвыдам СССР у 1972 годзе.

Рэцэнзентаў намячаюць загадчыкі рэдакцый і вядучыя рэдактары, узгадняючы іх кандыдатуры з галоўным рэдактарам або яго намеснікам. Кандыдатуры рэцэнзентаў падручнікаў і вучэбных дапаможнікаў зацверджваюць міністэрствы (ведамствы), якія выдаюць грыф.

На арыгіналы падручнікаў і вучэбных дапаможнікаў зацверджваюцца два рэцэнзенты:

— кафедра адной з вядучых па дадзенай спецыяльнасці вышэйшых навучальных устаноў (па падручніках і вучэбных дапаможніках для студэнтаў вышэйшых навучальных устаноў) або адпаведнага прадметнага намісія тэхнікумаў (па падручніках і вучэбных дапаможніках для навучэнцаў сярэдніх спецыяльных навучальных устаноў) незалежна ад іх ведамаснай падпарадкаванасці;

— буйны спецыяліст у дадзенай галіне навукі і тэхнікі (рабнік навучальнай установы, навуковец даследчага, праектнага інстытута або вытворчасці).

У якасці рэцэнзентаў не павінны зацверджацца кафедры або спецыялісты той навучальнай установы, дзе працуе аўтар.

Як правіла, колькасць рэцэнзій не павінна перавышаць трох, а для літаратурна-мастацкіх і вучэбных выданняў — двух.

Згодна з умовамі пагаднення на рэцэнзаванне рэцэнзент павінен даць ацэнку аўтарскаму арыгіналу ў цэлым і заключэнне аб мэтазгоднасці яго выдання, прычыноваў ацэнку яго ідэйна-навуковага, мастацкага ўзроўню і практычнай карыснасці. У прыватнасці, рэцэнзент павінен даць дастаткова падрабязны адказ на наступныя пытанні: ці адпавядае змест твора плану-праспекту і найменню; колькі твор адпавядае ідэалагічным патрабаванням партыі і ўлічвае сучасны дасягненні навукова-тэарэтычнай думкі, апошнія дасягненні навукі і вытворчасці (напрыклад, ці не апісваецца ўстаралая, малапрадукцыйная, незаконанічная тэхніка); ці даступны твор чытачам, на якіх ён разлічаны, з пункту гледжання мовы, стылю, размяшчэння матэрыялаў,

нагляднасці табліц, дыяграм, малюнкаў і формул; ці мэтазгодна выданне твора з улікам раней выпушчанай па гэтым пытанні літаратуры; да якой літаратуры адносіцца рэцэнзуемая праца; у чым нанкрэтна заключаюцца станоўчыя бакі, а таксама загані твора; якія прапушчаны і змяненні павінны быць унесены аўтарам і г. д.

Рэцэнзія падручніка або вучэбнага дапаможніка павінна даваць ўсебаковую і аб'ектыўную ацэнку твора, змяшчаць аналіз метадычных вартасцей і недахопаў, ацэньваць навуковы ўзровень, адпаведнасць праграме і плану-праспекту, якасць ілюстрацыйнага матэрыялу, прымальнасць аб'ёму твора ў цэлым і асобных яго раздзелаў і г. д.

Рэцэнзія на твор мастацкай літаратуры павінна змяшчаць літаратурна-крытычны аналіз і ацэнку мастацкіх вартасцей. Пры рэцэнзаванні перакладаў з іншых моў ацэньваецца правільнасць перадачы асаблівасцей мовы арыгінальнага твора, а таксама літаратурная і навуковая якасць перакладу.

Тэрмін рэцэнзавання ўзгадняецца выдавецтвам з рэцэнзентам. Ён павінен быць меншым за той тэрмін, які даецца для ўхвалення арыгінала, каб у выдавецтва застаўся час на азнамленне з рэцэнзіяй і прыняцце канчатковага рашэння.

Пры рэцэнзаванні аўтарскага арыгінала рэцэнзент не павінен уносіць у яго ніякіх паправак, рабіць паметак, закрасліваць або падкрэсліваць сказы ці асобныя словы і г. д. Усе свае заўвагі і вывады ён прыводзіць у рэцэнзіі, якую прадастаўляе ў выдавецтва надрукаванай на машынкцы ў трох экзэмплярах.

Прыцягненне знешняга рэцэнзента не вызваляе выдавецтва ад неабходнасці даць сваю ацэнку аўтарскаму арыгіналу. Рэцэнзія тут з'яўляецца толькі дадатковым матэрыялам для гэтага.

Пасля таго ацэнкі выдавецтва паведамляе аўтару пра тых заўвагі і парады, якія, на думку выдавецтва, павінны быць ім улічаны пры ўнясенні ў твор паправак, або даводзіць да ведама аўтара доказы непрагоднасці твора да выдання.

Аўтар можа згадзіцца з заўвагамі рэцэнзента поўнасцю ці часткова або зусім не прыняць іх. Калі аўтар адхіляе гэтыя заўвагі, то ён павінен абгрунтаваць свой пункт гледжання.

Пры прадастаўленні аўтарам арыгінала ў выдавецтва пасля ўнясення паправак, выдавецтва, як правіла, накіроўвае канчатковы варыянт рэцэнзента у паўторны прагляд. Рэцэнзент у такім выпадку абавязаны зрабіць гэта без дадатковай аплата, у лік атрыманага ганарару.

Для павышэння адказнасці рэцэнзента за выконваемую ім работу Дзяржкамвыд СССР у 1983 годзе ўстанавіў правіла, згодна з якім прозвішчы рэцэнзентаў, што рэкамендавалі аўтарскі арыгінал да выдання, публікуюцца ў выхадных звестках.

С. ШУСТ.

ПРЫСВЕЧАНА ШКОЛЬНЫМ КНІГАЛЮБАМ

Пярвічная арганізацыя аматараў кнігі сярэдняй школы № 118 г. Мінска — адна з лепшых у рэспубліцы. Тут робяць усё, каб навучэнцы юных чытачоў не толькі правільна арыентаваліся ў імклівым патоку разнастайнай літаратуры, прывіць ім патрэбнасць чытаць не толькі тое, што хочацца, але і тое, што неабходна, захапіць словам, яго непаўторным характарам. У школе ўмела вынарыстоўваюцца новыя формы і метады прапаганды друкаваных выданняў. Тут рэгулярна выходзіць насценная газета «Калі імя табе кнігалюб».

Заўсёды шмат жадаючых пазнаёміцца з матэрыяламі пасталіна дзеючай выстаўкі, прысвечанай справам юных чытачоў, аглядам-конкурсам захава-

насці падручнікаў. Абагульняецца лепшы вопыт правядзення дыспутаў, канферэнцый, рэвізіяў, віктарый, біяграфічных аглядаў. Частая госці ў школе беларускія пісьменнікі. Ствараецца бібліятэка іх кніг з аўтаграфамі.

Заслугоўвае адабрэння і тое, што планы кнігалюбаў абмяркоўваюцца і зацверджваюцца на педагогічных саветах школы.

Цяпер з формамі і метадамі работы юных кнігалюбаў гэтай школы могуць пазнаёміцца ўсе калектывы. Выдавецтва «Полымя» выпусціла брашуру «Калі ты кнігалюб», якая з'явіцца добрым дапаможнікам для настаўнікаў, класных кіраўнікоў, школьных бібліятэкараў.

Г. КУЛАКОУ.

Калектыву рэдакцыі часопіса «Неман» выказвае спачуванне і літсупрацоўніку аддзела прозы Глушанову Уладзіміру Сцяпанавічу з прычыны напаткаўшага яго гора — смерці БАЦЬКА.

з 15 па 21 ліпеня

16 ліпеня, 20.15
ЛІТАРАТУРНЫ ТЭАТР. «ЗЯМЛЯ
МАЯ—РАДАСЦЬ».
Вершы паэтаў С. Грахоўскага, Р. Барадуліна, Г. Бураўкіна, Я. Сіпакова, А. Сербантовіча чытаюць артысты тэатра імя Я. Купалы.

17 ліпеня, 20.15
«ЛІДЗІЯ АРАБЕІ, СТАРОНКІ
ЖЫЦЦЯ І ТВОРЧАСЦІ».
У перадачы прымаюць удзел пісьменнік І. Навуменка, літаратуразнаўца Ю. Канз.
Вядучая—паэтэса Р. Баравікова.

18 ліпеня, 18.30
«НА РАДЗІМЕ АЛЕСЯ ЯКІМОВІЧА».
Вы сустрэнецца са старэйшай сястрой пісьменніка, землякамі, пабываюць у яго роднай вёсцы Чурчылава Уздзенскага раёна.
Вядучы—журналіст В. Шырко.

18 ліпеня, 20.00
«ЭКРАН: ПРАБЛЕМЫ, ГЕРОІ».
У тэлестудыі член Саюза пісьменнікаў СССР, кінасцэнарыст В. І. Мярэнка.

19 ліпеня, 19.45
ПАКАЗВАЕ ГОМЕЛЬ.
Літаратурна-мастацкі часопіс «Радзімчы».

20 ліпеня, 12.10
СТУДЫЯ «ЭФІР» ПАКАЗВАЕ...
Да XII Суветнага фестывалю моладзі і студэнтаў у Маскве. «Балада пра Чэ Гевару».

20 ліпеня, 18.10
«НАШЫ ГОСЦІ».
Маскоўскі акадэмічны тэатр сатыры іграе «Зацюканага апостала» А. Макавіна.

20 ліпеня, 19.45
ТЭЛЕСТУДЫЯ «ЛІРА».

20 ліпеня, 23.45
«СУСТРЭНЕМСЯ ПАСЛЯ
АДЗІНАЦЦАЦІ».
Эстрадная музычная праграма з удзелам вакальна-інструментальнага ансамбля «Сябры».

21 ліпеня, 9.40
«НАШЫ ГОСЦІ».
Спявае народны артыст Малдаўскай ССР М. Мунцяну.

21 ліпеня, 17.05
АУТАРСКІ ВЕЧАР НАРОДНАГА
АРТЫСТА БССР КАМПАЗІТАРА
І. ЛУЧАНКА.

У канцэрце выступіць заслужаны артыст БССР Я. Еўдакімаў, спявакі Т. Арлоўска, І. Будзёна, вакальна-інструментальны ансамбль «Верасы», «Сябры», трыя Палаца культуры трактарнага завода, узорны хор Сярэдняй спецыяльнай музычнай школы пры Белдзяржкансерваторыі, канцэртна-эстрадны аркестр Мінскага дзяржаўнага цырка, аркестр эстраднай музыкі Белдзяржкансерваторыі.
На вечары выступіць таксама паэты Р. Барадулін і А. Лягчылаў.

21 ліпеня, 19.35
КАНЦЭРТ АРТЫСТА
ДЗЯРЖАўНАГА АКАДЭМІЧНАГА
ТЭАТРА ОПЕРЫ І БАЛЕТА
МАЛДАўСКАЯ ССР.
У праграме — творы Лысенкі, Ада-на, Масканы, Вердзі, Догі, Пучыні, малдаўскія народныя песні.
Выканаўцы: М. Бішу, В. Масціцкі, В. Калестру, М. Мунцяну, А. Карпуні.

У «КНИГАРНИ ПИСЬМЕННИКА»

М. ГАРЫН-МІХАЙЛОўСКІ, дзяцінства Цёмы. Гімназісты. Апавесці. На рускай мове. Мн., «Юнацтва», 1985. — 95 к.
М. ГОРАУ. Паміж Волмай і Свіслачу. На рускай мове. Мн., «Беларусь», 1985. — 1 р. 10 к.
М. КІСЛІК. Зімовы свет. Вершы. На рускай мове. М., «Советский писатель», 1985. — 35 к.
НАРОД-ПЕРАМОЎЖА. Вершы паэтаў народаў СССР. На рускай мове. М., «Детская литература», 1985. — 65 к.
ПАЗІЗІЯ БАРАЦЬБЫ. Зборнік. Мн., «Навука і тэхніка». 1985. — 2 р. 20 к.

ПЕРАВАГА

Па шырокай рэчцы ціха слізгаціць катар з яркім надпісам «Выратавальны». У катары ля руля наржакаваты загарэлы хлопец. Ён падплывае да невялікай лодчкі, у якой сядзіць мужчына з вудачкай у адной руцэ і шашлыком у другой.

— А, Вася, прывітанне, вось дык сустрэча! — шырока ўсміхаецца выратавальнік.
— Здароў, Міша.
— Ну, дзе працуеш?
— У НДІ.
— Паслухай, навошта табе мазіг сушыць, давай на выратавальную станцыю. У мяне тут паветра, прырода, матэрна лодачка, лазенька, рыбка, шашлык — не жыццё, а маліна!
— І колькі плаціць?
— Сто трыццаць!
— Не магу.
— Чаму?

— У мяне ў інстытуце усё тое ж, толькі аклад большы.

КАЗКА

— Прывітанне, тата!
— Прывітанне, сыноч.
— Пеця, хочаш сыграць у спектаклі? Сапраўдным спектаклі на сцэне.
— Ура-а-а! — радуецца хлопчык. — Я буду іграць у спектаклі, сапраўдным спектаклі! А пра што гэты спектаклі?
— Пра ўзаемаадносінны бацькі і сына.
— Тата, мы і сапраўды пагуляем?
— Толькі ў спектаклі, сыноч.
— А калі прыйдем дадому?
— Дома, ты ведаеш, мне няма часу.
— Дык гэты спектакль — казка?
— З чаго ты ўзяў! Гэта само жыццё!
— Якое гэта жыццё! У жыцці такога не бывае.

Мал. П. КОЗІЧА.

Мікола ЧАРНЯўСКІ

ХАПАРВАЧ

Хоць меў на ўсё
Зайздросны зуб,
Спярга не рваў,
А толькі — скуб:
На капейку, на пятак,
На рубель, на чацвартак,
Сэрца марай грэў адной:
«Мець бы сотню за душой...»
Праходзіў час — размах
шырэў,
Бо ён штодня шчырэў,
шчырэў:
Пагрэць руку настрой
не ўпаў.

Ды ўжо не скуб, ды ўжо хапаў:
Тут — па сотні, там — па дзве
Хапане — і ў вус не дзьме!
Не давала думка спаць:
«Мець бы ў доме тысяч
пяць...»
Ды разгарэўся зуб — замала!
А, можа, хопіць хітраваць?
І ён адразу, дзе папала,
Пачаў скубці, хапаць
і рваць!
І капейку, і пятак,
і рубель, і чацвартак...

ФРАЗЫ

Ці ёсць патрэба стаяць вартавым па межах прыстойнасці?
● Калі і падтрымліваў каго, дык толькі таго, хто стаў моцна на нагах.
● Перад тым, як кінуць слова на вецер, трэба яго ўзважыць.
● Калі ўваходзіш у самога сябе, то пастарайся хоць бы не замыкацца.
Я. ГНІЛЯКОУ.

ДЗІВАК-ЧАЛАВЕК...

Мал. А. ПАПОВА.

Загарэўся шчыра ён:
«Эх, займець бы мне мільён!..
Як не паставяць раптам пасткі,
Я, што задумаў, нажыву.
Хоць разарвуся сам на часткі,
Але ўхаплю, але ўварву!..
За гэтым клопатным разлікам
Не згледзеў ён
Сыноч падрос, стаў сын
І ўвесь у бацьку ўдаўся ён.
І сам ужо яго не горш:
Пачаў скубці,
Пачаў —
З яго ж!

МІНІ-ДЫАЛОГІ

— Пазыч, калі ласка, 9 рублёў. Тэрмінова спатрэбілася.
— Але ў мяне адна дзесятка.
● — Не хвалюйся, рубель я табе вярну.
— Пасля таго, як мы разам пражылі 10 гадоў, ты пакідаеш мяне, — сізаў муж — гэта незразумела.
— А што?
— Ты магла гэта зрабіць 10 гадоў назад.
Д. НАХАМКЕС.

САМАЕ ЦЯЖКАЕ

Самае, што ні ёсць цяжкае, пісаць пра сябе...
Мікола ГРОДНЕЎ.
«Вучуся пісаць».
Пісьменнік шчыры
ўласнаручна
Засведчыў ісціну адну,
Што пра сябе
пісаць няручна,
Бы шараваць сабе спіну.
За іншых
ён стаіць гарою,
Шмат рыс дадатных у яго...
Хутчэй пішыце, літгерол,
Раман пра аўтара свайго!

І на паперу — колераў акард.
Няўмелы мой малюнак
і няўдалы
Перад жывою прыгажосцю вод.
Такі мой лёс, пакуль хапае сілы,
Зямлю і неба песняю вітаць.
...А людзі...
Людзі не аднімуць крылы
У птушкі, што народжана лятаць.
Мне падуладны ўсе зямныя далі,
Я пазыўныя дальніх зор лаўлю.
Але якія б высі ні ўздымалі,
Ізноў вяртацца трэба на зямлю.

ВОСЬМЫ
ЦУД СВЕТУ

На гэтых сцэнках я не знаю стомы,
Нібы на чарадзейным дыване.
Сем цудаў свету?
Не апошні — сёмы:
Апошні цуд мой край адкрые мне.
У ім святло бярозак беластвольных
І першае дыханне маразоў,
Асенні клопат шпарніх палазоў
І зелень руні — спадзяванняў кволых.
Святло бяроз дуброву не пакіне.
Святло вачэй пральцеца ў сіні змрок.
Шуміць,
Шуміць ручай у лугавіне,
І кліч сустрэчы рвецца з-пад аблок.
...Сачу, сачу за зменліваў хвалляй,

Няхай чытач па-свойму разумее
Усё, што пад шматіроп'ем у радках.
Хоць — можа стацца:
дзе схваў я жах,
Адтуль камусь пшчотаю павее...
ЗАМЕСТ КАМЕНТАРЫЯ
Для больш глыбокага прапісання ў сэнс гэтага твора рэкамендуецца звярнуцца да сямі першакрыніц, з якіх узята па аднаму куплету для «Восьмага цуду свету». Такімі першакрыніцамі паслужылі пэтычныя зборнікі «У спрадвечным руху» Яўгена Міклашэўскага (стар. 3), «Вугал атакі» Уладзіміра Шарыніна (стар. 87), «Засевак Радзімы» Віктара Гардзея (стар. 25), «Праводзіны птушак» Зінаіды Дудзюк (стар. 9), «Кветкі палыўды» Святланы Васуматравай (стар. 29), «Калыска долі» Пётруся Макаля (стар. 20), «І спок, і птах, і я...» Віктара Ракава (стар. 89).

«Літаратура і мастацтва» — орган Міністэрства культуры і праваўлення Саюза пісатэляў БССР. Мінск.

«ЛІТАРАТУРА І МАСТАЦТВА»

Выходзіць па пятніцах на шаснаццаці старонках.

Ордэна Працоўнага Чырвонага Сцяга Друкарня выдавецтва ЦК КП Беларусі.

Індэкс 63856 М 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12
АТ 07189 П 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12

Адрас рэдакцыі: 220600, ГСП, Мінск, вул. Захавава, 19.

ТЭЛЕФОНЫ: прыёмнай рэдакцыі — 33-24-61, намесніка галоўнага рэдактара — 33-25-25, адказнага сакратара — 33-19-85, аддзела публіцыстыкі — 33-19-65, аддзела прозы і паэзіі — 33-22-04, аддзела крытыкі і бібліяграфіі — 33-22-04, аддзела мастацтваў — 33-21-53, аддзела арганізацыйна-масвай работы — 33-19-65, аддзела культуры — 33-24-62, аддзела інфармацыі — 33-24-62, аддзела мастацкага афармлення і машынапіснага бюро — 33-44-04, фоталабараторыі — 33-24-62, выдавецтва — 23-52-85, бухгалтэрыі — 23-77-65, карэктарскай — 32-20-64.

Рэдакцыя прымае і разглядае апаўданыя нарысы, артыкулы — да 12 старонак, рэцэнзіі, інтэр'ю, карэспандэнцыі, нататкі — да 6 старонак, вершаваныя творы — не больш як 150 радкоў. Матэрыялы прымаюцца надрукаванымі на машыне ў двух экзэмплярах. Рукпісаў вэлакія не вяртае.

Галоўны рэдактар Аляксей ЖУК.

Рэдакцыйная калегія:

Заір АЗГУР, Аляксей АСПЕНКА, Барыс БУР'ЯН, Мікола ГІЛЬ (намеснік галоўнага рэдактара), Уладзімір ГНІЛАМЕДАЎ, Кастусь ГУБАРЭВІЧ, Віктар КАВАЛЕНКА, Уладзімір НЯФЕД, Нічпар ПАШКЕВІЧ, Барыс САЧАНКА, Язэп СЕМЯЖОН, Юрый СЕМЯНЯКА, Віктар ТУРАЎ, Паўла УКРАЇНЕЦ, Леанід ШЧАМЯЛЕУ.

Адказны сакратар Пятро СУШКО.